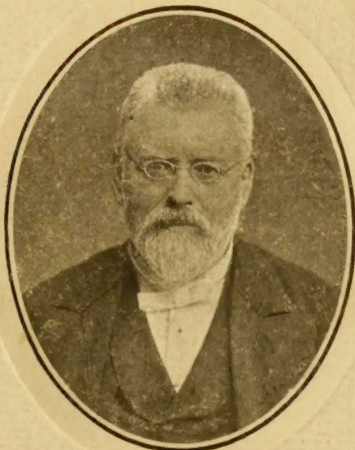
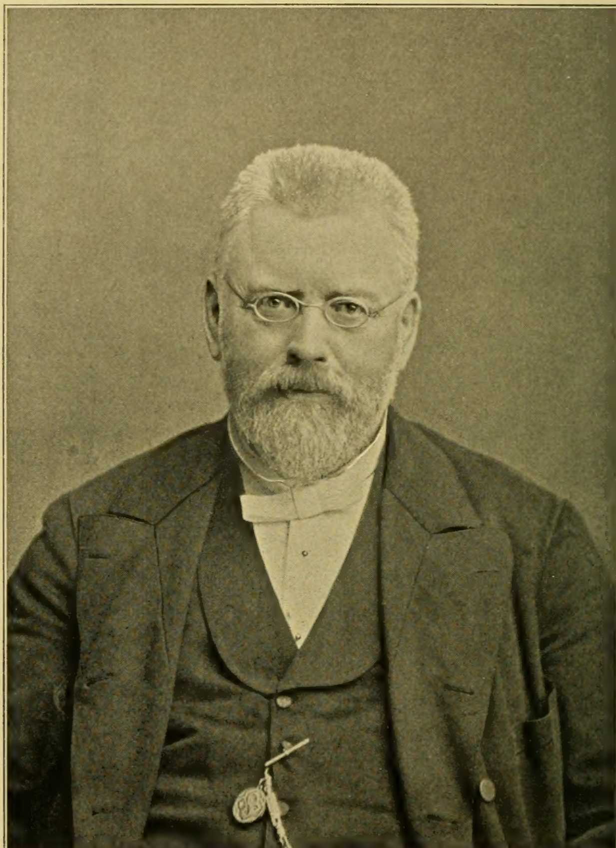
ERIK HENRICHSEN

CHRISTEN BERG

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1911

5

C Berg

CHRISTEN BERG

ERIK HENRICHSEN

CHRISTEN BERG

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1911

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

INDHOLDSFORTEGNELSE.

1. Forhistorie.

Selv skal Berg have udtalt, at hans Historie kunde læses i Rigsdagstidende. Hvis denne Selvbedømmelse var rigtig, vilde det være en stor Skam, at der ikke findes en Udgave af Bergs vigtigste Taler paa Rigsdagen, et Sidestykke til Udgaven af Johan Sverdrups Taler i Stortinget.

Men Bergs politiske Liv ligger i Virkeligheden ikke i hans Rigsdagstaler. Han var slet ikke nogen fremragende parlamentarisk Begavelse. Dertil hører en udpræget Sans for Formen og et sprogligt Talent, og ingen af Delene besad han. Saa var han i hvert Fald større som Folketaler og Agitator. Men heller ikke de Tusinder af Mil han har rejst i Agitationens Tjeneste, rummer hans Livs største Ejendommelighed. Større end hans Evne som Folkevækker var desuden hans Evne til at organisere. Han gjorde mere end nogen anden Folket til et Vælgerfolk, han opdrog Sansen hos den menige Mand paa Landet fra en Interesse for hans Hjems eller hans Sogns Anliggender til en Forstaaelse af Samfundsspørgsmaal, og han samlede og disciplinerede den saaledes vakte Sans ved Hjælp af Vælgerfor-

eninger og Blade. Men end ikke som Partistifter og Folkefører er han helt i Centrum af sin Ejendommelighed.

Det mærkeligste ved Christen Berg er det, at hans politiske Magt hvilede umiddelbart paa Folket. Som man taler om Bøger for »de tusen Hjem«, saaledes var Berg en Politiker for de tusind Hjem. Han kendte dem alle enkeltvis, og de kendte alle ham, og dette Kendskab var fra begge Sider ikke grundlagt paa en fælles Interesse eller en fælles Tilslutning til en bestemt politisk Tanke, men paa en personlig Sympati. For hans Tilhængere var hans Livs Begivenheder en Familiesag og hans Død en Familiesorg.

Dette er et mærkeligt, ja vist nok enestaaende Tilfælde. Man har hørt om visse Hærførere, at de kendtes og elskedes af hver menig Soldat; ogsaa i religiøse Menigheder, særlig i mindre Sekter, findes det samme umiddelbare Forhold mellem Stifteren og Tilhængerne. Men for Politikere plejer det at være en Interesse eller en Tanke eller en Blanding af begge Dele, der binder Partiet til Føreren.

Bergs Tilhængere var for det store Flertals Vedkommende Bønder, men den særlig politiske Betegnelse »Bondeven« lader sig dog ikke anvende paa ham. Dertil var han ifølge sin Uddannelse og sin Natur for meget af en Idealist. Aldrig har han lagt an paa en særlig Bondepolitik, endsige en Gaardmands- eller Husmandspolitik. Og nu Bergs

politiske Hovedtanke? Den maa vel betegnes som det folkelige Selvstyre, om man vil Parlamentarismen. Men et saa abstrakt Begreb, der hverken kunde drage Fantasien eller sætte Følelsen i Sving, og heller ikke var et af disse paa Bonderealismen beregnede Ord, som visse af Hørups Hovedtanker, vilde aldrig i en Befolkning som den danske bære en Mand op til en Høvdings Plads.

Bære op! Nej, en Mand som Berg blev ikke baaret op, han var ikke for sine Tilhængere et Ideal, oversvævende og fjernt, som Gladstone i England eller en Helt som Gambetta i Frankrig, Lassalle i Tyskland, Orla Lehmann hos os. Han var Kød af Folkets Kød og Blod af dets Blod. Jens Busk skal en Gang have kaldt ham et Stykke Kød af det danske Folkelegeme.

Er man en hed Sommerdag rejst tværs over Jylland fra Øst til Vest, fornemmer man, naar man nærmer sig Vestkysten, den friske, saltskarpe Luft fra Vesterhavet og har en Følelse af et andet Vejrlig, en renere og højere Luft. I denne Luft er Berg vokset op.

Han fødtes den 18. December 1829 i Fjaltring Sogn, et Par Mil Syd for Harboøre og Sydvest for Lemvig. Sognet gaar lige ud til »æ Haw«, hvis Torden og Brummen har været hans Vuggesang. Og ikke alene hans, men alle hans Forfædres, ja ogsaa hans Slægtninges paa mødrene Side. Saa langt

Kirkebøgerne gaar tilbage, har Bergs fædrene og mødrene Slægt været ansete Selvejerbønder i Fjaltring Sogn. Der er saaledes ublandet vestjydsk Blod i Bergs Aarer. Og der er intet Trællemærke paa hans Slægt, men Selvejerfølelsen er gaaet i Arv fra Fader til Søn gennem mange Led. Paa denne Egn er der ingen Herregaarde og kun faa jordløse Huse, men hvert Sogn bestaar af en halv Snes omtrent lige store Bøndergaarde. Bergs Fædrenegaard hed Sønder-Bjerg, og det er altsaa efter den, at han efter Vestegnens Skik har faaet Navn. Baade Faderen, Poul Bjerg, og Farfaderen, Poul Madsen Bjerg, var Sognefogder; foruden Racefølelsen og Selvejerfølelsen er altsaa ogsaa Autoritetsfølelsen gaaet i Arv i denne Slægt. Naar der var Stranding, skulde Sognefogden give Møde paa den to Mile lange Kyst fra Thorsminde til henimod Bovbjerg, og Erindringen om hans Faders Optræden ved disse Lejligheder har været det første Barndomsminde for Drengen. Vesterhavets Naboskab har i det hele fyldt hans Sanser og Sjæl med stærke Indtryk. Naar han ikke blev Sømand, skyldtes det efter hans eget Udsagn kun hans Moders Frygt. Men Sømandsstanden vedblev gennem hans Liv at staa hans Hjerte nær, tiltrods for, at Sømænd er daarlige Politikere. I sit Ydre lignede han vel mest en Storbonde, i sin Klædedragt, sine Manerer og som Taler havde han bevaret mange Minder fra sin Skolelærertid, men den friske Ansigtsfarve og den høje, lidt hæse Klang i

hans Stemme mindede om Sømanden og om Samlivet med Havet. Og som Politiker var han vel Bøndernes Fører, men Sømandens Ven. Det viste han, da han stiftede en Navigationsskole paa Bogø, og det viste han siden som Rigsdagsmand ved mange Lejligheder.

Foruden »den mægtige Nabo« de faa Alen Vest for Gaarden var det sit Hjem, Berg selv nævnede blandt sine stærkeste Barndomsindtryk. Han kaldte det et »Fredens Hjem« og dog var der ti Sødskende, og Faderen døde tilmed tidligt. Men baade Faderen og Moderen var milde, hjælpsomme, hyggelige og muntre Mennesker, gode mod Fattigfolk, ægte humane Naturer. Fra dem og fra Aanden i Hjemmet arvede Berg den Humanitet, der aldrig forlod ham i hans politiske Færd, hvor haard en politisk Modstander han end kunde være, og hvor stejl en politisk Lære han end kunde udbrede.

Hvor meget et Menneske er bestemt af sin Fødsel, er det altid en vanskelig Sag at afgøre. Men for Bergs Vedkommende er det let at se, i hvor høj Grad hans politiske Stilling, Evne og Betydning hang sammen med hans Fødsel. Han var af den mest ægte danske, eller om man vil, jydske Bonderace, af ham skulde der derfor blive ikke det store Talent, der beriger Folket og laaner dets Liv nye Farver og Toner ved sin særegne Ejendommelighed, men det stærke Kraftudtryk af Folket, den ideale Repræsentant for dets Natur. Og af ham med hans nedarvede

Følelse af, trods lave Stuer og ringe Hartkorn dog at være af den fribaarne Bondeslægt, der engang havde være de »fødte« Herrer i Landet, skulde der blive en Genføder af den Selvbevidsthed i det menige Folk, der gengav det den tabte politiske Magt.

Man kan gøre en Prøve herpaa ved at sammenligne Berg med et Par andre Politikere. Den første Politiker, Berg, medens han var Lærer i Kolding, tørnede sammen med, var Orla Lehmann, dengang Amtmand i Vejle og det sydøstlige Jyllands politiske Matador. Hvilken Modsætning mellem disse to, Lehmann med sin tyske Afstamning og sit udanske Navn og Ydre, med sit fremmedagtige, flammende, det danske saa fjerne Væsen, som skabt til at blive, hvad han ogsaa blev: d e t s t o r e T a l e n t i Folket. Eller en anden Sammenstilling. Den første Venstrepolitiker, Berg kom i Samarbejde med, var I. A. Hansen. Hvilken Forskel ogsaa mellem disse to. I. A. Hansen, stammende fra et indelukket, ludfattigt Skomagerværksted i Rudkøbing, med Trællefølelsen i sit Hjærte og Hadskheden som den stærkeste Inspiration. Han kunde vække Almuens Had og Mistænksomhed, men træde frem som dens legemliggjorte Krav paa Magten, det kunde kun den, der var født som en fri Bonde. Ingen kunde være saa hensynsløs og voldsom i sin Agitation som Berg, men aldrig et Ord af Nid eller Hadskhed.

Hos Berg var det Kærligheden, og ikke som hos I. A. Hansen Hadet, der gjorde ham skarpsynet.

Han havde et mageløst Blik for, hvor der i Almuen voksede politiske Begavelser frem. Han kendte sit Folk, men især Vestjyderne, hans Landsmænd i snævrere Forstand, hans Garde om man vil. Det Parti, han efterlod ved sin Død, var netop et Parti af Landsmænd i snævrere Forstand, hans Trofaste, de eneste, der var blevet ham tro til Døden. Dette Parti blev som bekendt Stammen i det senere store Venstrereformparti, og den Venstrepolitik, der endelig i 1901 overtog Magten i Landet, havde altsaa sit Sæde, sin Residens kan man sige, i Vestjylland. Paa den Maade blev Bergs vestjydske Fødsel en politisk Faktor af stor Betydning. Den gjorde ham til den store, ægte Demokrat, men gav ogsaa det Demokrati, der nævnede sig efter ham, et afsondret Præg af en bestemt Landsdel.

2. Seminarist og Skolelærer.

Han, der siden blev den store politiske Hyrde, er begyndt Livet straks efter sin Konfirmation med at tjene som Hyrdedreng. Men han viste straks Ulyst til det legemlige Arbejde. Det første Billede, man kan danne sig af Berg som Bondeknøs, er dette: Hyrdedrengen, der har lagt sig bag Gærdet med en Bog i Haanden.

»Som ved et Tilfælde blev jeg bestemt for Bogen« har Berg selv sagt i en Festtale i Kolding den 18. December 1874. Der kan dog vist ikke laves en

Roman af Bergs Ungdomshistorie, med en bestemt Person eller Begivenhed, der i det afgørende Øjeblik optræder som reddende Engel. Hvad en Dreng skal blive til, anes bedst af, hvad der beskæftiger ham i hans Fritid. Og denne Vogterdreng, der i sine ledige Timer søgte op i Kirken eller ud i Laden for at være alene med en Bog, han skulde øjensynlig blive til noget »udenfor Bondestanden«. Det var da ikke mærkeligt, at det, da Berg var 15 Aar, blev bestemt, at han skulde læse til Degn. Havde det været en Menneskealder senere, var han utvivlsomt blevet sat i en Latinskole og var bleven Student, og siden rimeligvis teologisk Kandidat. Hvad han vilde have vundet ved at blive »studeret« i Sammenligning med den »halvstuderede« Seminarist, hvoraf han som politisk Fører hele Livet bevarede et stærkt Præg, er ikke vanskeligt at se. Han var bleven mere kritisk overfor sig selv og overfor andre, mindre naiv i sin Samfundsopfattelse og Menneskekundskab. Men til Gengæld er det sandsynligt, at den »sorte Skole« vilde have kvalt noget af den Følelsens Oprindelighed og Menneskelighed, som blev hans Styrke som Politiker, og som nu hans Lærergerning og Fortrolighed med Børn netop fremelskede og udviklede.

Inden han kom paa Seminariet i Ranum, havde han allerede skabt sig en Fortid som praktisk Lærer. Kun en 16 Aars Dreng var han bleven antaget som Vikar i Fjaltring Annexsogn, Trans, hvor Læreren

var bleven suspenderet og anklaget. Den følgende Vinter 1847—48 var han Biskolelærer i Ulfborg Sogn. Der maa have været noget af det, man under højere Forhold kalder »at gaa med Marskalkstaven i Tornystret« hos denne Fyr, siden man har turdet betro Ansvaret for en Skole i en saadan Drengs Haand. Og dette Drengehjærte maa have adskilt sig paa en forunderlig Maade fra det almindelige temmelig haardhjærtede Lømmelsind i den Alder, for saa ungt at være modent og taalmodigt nok til en Børnelærers Stilling.

Medens Berg var i Ulfborg, oplevede han, 18 Aar gammel, den bevægede Tid i Foraaret 1848, Frihedsbevægelsen, Nationalitetskampen, Krigsbegejstringen. Det gjorde altsammen et overvældende Indtryk paa ham. Han drømte om Krigsbedrifter, han inddrak Danskhedsfølelsen som en Modermælk, og om Aftenen sad han oppe og diskuterede »det konstitutionelle Spørgsmaal« med sin Vært, en stærkt politiserende Bonde. Han var altsaa »En fra 48«, og den Trolddom, som denne Tid udøvede over dem, der oplevede den, bevarede ogsaa sin Magt over Berg i Grunden hele hans Liv. Dens Fortrøstning var Grundstemningen over hans Liv, i Tidsaand tilhørte han i Grunden mere dens Idealisme end den Realismens Tidsalder, hvori hans politiske Virken faldt. Ogsaa det doktrinære Syn, han havde paa det parlamentariske Spørgsmaal, havde han arvet fra 48. Ja selv det hvide Halsbind, han bar, beviste, at han

ogsaa i Klæderne var skaaret efter Moden fra 48. Hørup, der var »En fra 64«, var i Grunden Bergs Modsætning i det almindelige Syn, og derfor kunde der aldrig komme mere end et Klogskabsforbund i Stand mellem disse to.

Sit næste stærke Indtryk fik han af Forstanderen for Ranum Seminarium, Ludvig Müller, en betydelig, fribaaren, selvskabt Personlighed, Grundtvigs »kæreste Elev«. Igennem ham blev han Grundtvigianer. Igennem ham forstærkedes ogsaa den Oppositionsaand, der laa ham i Bladet som Almuesøn. Han gik ud fra Ranum Seminarium som en Oprører mod Autoriteter, ikke mindst mod de gejstlige Myndigheder, der havde Tilsyn med Skolevæsenet. Men han gik ogsaa ud derfra som en i dybere Forstand Kristen end han havde været, da han endnu kun var Bondesøn. Det var den anden Side af Ludvig Müllers Paavirkning. Berg bleve gennem ham »vakt«.

Paa Seminariet var han ikke alene den bedst begavede Elev og fødte Duks, men tillige sine Kammeraters Ordfører og Forsvarer, Høvdingen, der ved alle Lejligheder førte an og benyttede sin overlegne Stilling til Gunst og Gavn for alles Interesse. Og knap havde han, efter at have bestaaet sin Eksamen i Sommeren 1850 med Udmærkelse, samme Efteraar faaet sit første Kald i Vilsted, før han begyndte at røre Vingerne. Det var ganske vist ingen Ørneflugt, hvortil han hævede sig den første Gang, han traadte

offentlig op, og Lejligheden, et Skolemøde i Løgstør, eller Emnet, Balles Lærebog, gav heller ingen stor Luft under Vingerne. Men den Ubeskedenhed, hvormed den 21aarige Seminarist her traadte op mod den ældre og myndige Præst, det overlegne rolige Smil, hvormed han besvarede sin Modstanders Hidsighed, og den Forargelse, det hele Optrin vakte i Forsamlingen hos de ældre beskedne Lægfolk, røbede alligevel mange af de fremherskende Træk hos den senere Berg: Oppositionsaanden, Selvbevidstheden, Lysten til at udæske og drille »de lærde Herrer«, Ubekymretheden for at vække Forargelse.

Den fødte Almuesøns Oprørskhed stak i det hele den unge Berg saa stærkt i Kroppen, at en Degns afhængige og underordnede Forhold til Præsten gjorde ham Degnekaldet forhadt. I et Brev til en Ven fra den Tid taler han bittert om »at skulle kudskes af en — Hr. Pastor« og henter et Udtryk frem fra en Afhandling af Ludvig Müller, hvorefter Skolelæreren paa Landet mange Steder af Gaardmændene kaldes »et Almisselem«. Efter den korte Prøve som konstitueret Lærer i Vilsted foretrak han derfor en Huslærerplads hos en Gaardejer Henriksen paa Skovgaard tæt ved Kolding. Herfra kom han et Par Aar efter som Femtelærer til Borgerskolen i Kolding. Ogsaa denne Plads fritog ham for at »staa under« en Sognepræsts personlige Myndighed. Hans Modstandere brugte senere tidt Ordet »Degn« som Haansord imod ham, men naar de dermed sigtede

til det lavt stillede i denne Værdighed, saa passede det saa daarligt som muligt paa Berg. Han har aldrig som Skolelærer krummet Ryg for nogen eller noget, hverken for Præst eller for Offer, og var han kommen ud for en myndig Sognepræst, vilde hans Selvfølelse have sprængt Degnehammen, og en Konflikt havde været sikker.

Hvor meget af e t V a l g der var i den Skæbne, der førte Berg til Kolding, er vanskeligt at vide. At Berg selv bagefter ved en festlig Lejlighed har udtalt, at det var hans Danskhedsfølelse, der drog ham mod Landets sydlige Egne, er ikke et sikkert Bevis. Men i hvert Fald fandt han her sit andet Hjem, sit første offentlige Virkefelt, siden sin Hustru og den Valgkres, »Vejle 2den«, som han havde inde sit hele Liv. Dette dobbelte Giftermaal var som bekendt meget lykkeligt. En Lykke var det for ham, der skulde udstrække sin politiske Kommandostav over det hele Land, at have en Valgkres, hvor Sejren var ham vis, og som ikke kaldte paa ham før paa selve Valgdagen. Her grundlagde han sin første Avis, her holdt han siden sine store Opgør med de andre Venstreførere, her samledes han ogsaa med sine nærmeste politiske Venner til Fest, her blev han begravet og her blev hans Mindestøtte rejst. Og en Lykke var det for ham at have en Hustru som hende, han fandt her. M a r e n B e r t e l s e n hed hun og var en Datter fra Nabogaarden til den Gaard, hvortil Berg kom som Huslærer. Dengang var hun dog

kun en halvvoksen Pige, og en sværmende Yngling har Berg vist ikke været som ung, dertil var han alt for praktisk anlagt og alt for ærgerrig. Først en halv Snes Aar efter blev hun hans Hustru.

Fra det Øjeblik af, da Berg var kommen til Kolding, begyndte hans Liv at antage fast Form. Det blev snart tydeligt, at af denne Yngling skulde der ikke blive en aandelig Vækker, men en praktisk, udadvendt, omfattende Begavelse. Ikke i det dybe, men i det brede skulde han finde sit Kald. Det ytrede sig først paa selve Skolens Omraade, voksede herfra til andre kommunale og lokale Opgaver, og sprang tilsidst fuldfærdigt frem som en uimodstaaelig politisk Drift.

Ved Kolding Borgerskole var Berg Lærer fra 1852 til 1861. Derfra kom han til Bogø som Skolelærer og var i denne Stilling fra 1861 til 1874, da han af politiske Grunde forlangte sin Afsked. 22 Aar af sit Liv har han altsaa arbejdet i Skolens Tjeneste, og han var 45 Aar gammel, før han afbrød denne Bane. I Historien staar han alene som Politiker, og saa vældig en Plads indtager han i denne Skikkelse, at Politikeren ganske har skygget over Læreren. Men der kan ingen Tvivl være om, at var han ikke blevet den store Politiker, saa var han kommen til at indtage en ledende Stilling i det danske Undervisningsvæsen. Han var ikke blevet en Grundtvig, ikke en Rousseau, ikke heller en Herman Trier, overhovedet ikke en Skaber af ny pædagogisk Aand. Men han

var bleven en Praktiker i stor Stil, en Administrator og Organisator af Folkeskolen, et folkeligt Sidestykke eller hellere Modstykke til, hvad Madvig havde været for Latinskolen.

Han havde et ubegrænset Initiativ, en umættelig Trang til at sætte i Værk, og hvad han fik overkommet i Kolding og paa Bogø, lyder som et Sagn. I Kolding fik han 5 Institutioner oprettet, en Haandgerningsskole for Piger, et Bibliotek for Byens Ungdom, en Pogeskole for Børn i 5—7 Aars Alderen (en Slags Børnehave), en Aftenskole for Haandværkslærlinge og en Privatskole for Handelslærlinge. Paa Bogø fik han indført en ny Skoleplan. aabnet en Aftenskole, saa en Sømandsskole, saa en Haandgerningsskole for Kvinder, oprettet en Bogsamling, stiftet Bogø Sømandsforening og tilsidst som Kronen paa Værket en Navigationsskole.

Og denne Femtelærer ved en Borgerskole var desuden inde i alle Skolesager bedre end nogen Provst og Bisp. Da den nye Almueskolelov af 8. Marts 1856 udkom, skrev han til en Ven, at han havde »ædt og drøvtygget« Forhandlingerne derom efter Rigsdagstidende. Da der skulde lægges en ny Skoleplan for Borgerskolen, geraadede han i Strid med den Provst, der var Formand for Skolekommissionen. Og da Kolding Latinskole omtrent ved samme Tid blev nedlagt, førte han med selve Orla Lehmann, der havde spillet en Hovedrolle paa Rigsdagen ved Ordningen af denne Sag, en vidtløftig Bladfejde om

Beskaffenheden af den Skole, der skulde træde i den nedlagte Latinskoles Sted. Berg vilde have en almindelig Borgerskole, Lehmann en Skole for »den højere Dannelse« — det var et helt lille Forspil til den senere Kamp mellem de Nationalliberale og Folkepartiet.

Som Ring danner sig uden om Ring, saaledes udvidede han efterhaanden sin Indgriben til stedse større Kredse og Æmner, fra Skolevæsenet til andre stedlige Interesser, Klubber, Møder, offentlige Fester, religiøse Sammenkomster, Aviser, herfra atter til Kommunens Anliggender, og endelig herfra til den store Politik.

Første Gang Berg optraadte som politisk Taler var i 1859 ved en Grundlovsfest, som Kredsens Landboere holdt for sig for at byde Borgerskabet Trods. Ved det næste Aars Grundlovsfest, hvor Land og By atter havde fundet hinanden, udæskede han Orla Lehmann, der var til Stede som Æresgæst, til at forklare sig nærmere om sin bekendte Udtalelse, at det var »de begavede, de dannede og de rige«, hvem Magten ved den frie Forfatnings Indførelse var tilfaldet.

Hvorfor skulde Berg og Lehmann mødes som Modstandere? Hvem havde mere end Orla Lehmann vakt den nationale Stemning, under hvis Tegn Bergs Ungdom stod! Og hvem havde løftet højere det Banner for den abstrakte »Frihed«, som ogsaa var denne unge Jomfrutalers højeste Ideal! Ja, — men hvem havde ogsaa mere selvbevidst, mere »født« og

pivilegeret, betragtet sig og sin Verden som Virkeliggørelsen af disse Idealer end netop Orla Lehmann! Det var her, paa Virkelighedens haarde Jord, at Mænd som han og Berg maatte tørne mod hinanden.

Til at begynde med hørte Berg dog nærmest sammen med Lehmann, som venstre Fløj af hans Parti, og naar de mødtes i det stedlige Blads Spalter eller paa Festpladsen under Bøgetræerne, var det fra den Unges Side med Sympati og Pietet, fra den Gamles Side med Interesse og opmærksom Iagttagelse. Berg, der siden var Hovedmand for at kaste mange af de bedst »begavede« ud af det politiske Liv, var i disse Aar endnu paa det uskyldige Standpunkt, at han betragtede Kriegers Fald for »en Rugaard« som en Skandale.

Men allerede i 1861 begyndte Vandene at dele sig. I dette Aar var det, at der under Navn af »Dannevirkeforeningen« stiftedes et ultra-nationalt Parti, af grundtvigsk Farve, og med Front mod Ministeriet Hall, der ikke var dette Parti nationalt nok i den ydre Politik og ikke frihedssindet og folkeligt nok i den indre. Det er vel nok det første politiske Livstegn Grundtvigianerne gav fra sig. Til dette Parti sluttede Berg sig. Han var fra nu af »national Venstremand«, som Foreningens Medlemmer kaldte sig. Han var i disse Aar blevet paavirket af grundtvigske Folkemænd som den gamle Fritz Bojsen i Vilstrup ved Haderslev og af Sofus Høgsbro paa Rødding Højskole. Og ved Folketingsvalget 1861 op-

traadte han første Gang som bevidst Fører for Oppositionen mod Lehmann, men uden Held.

Fra da af gik Berg med en Rigsdagsmand i Maven, selv om der gik nogle Aar endnu, inden han blev valgt. I 1861 blev han gift, kort derefter flyttede han til Bogø. Familielivet og Nybyggerlivet paa Bogø drog hans Tanker en kort Tid bort fra Kolding og dens politiske Luft. Saa kom Krigen, der i lange Tider i rent udvortes Forstand afbrød Forbindelsen. Alt dette maatte først overstaaes, før Øjeblikket var inde.

Men Politik havde i alle disse Aar været hans »Hovedfag«, som han allerede i 1853 skrev i et Brev. Hans Hovedlæsning havde været »Rigsdagstidende« og »Fædrelandet«, dertil de lokale Blade og saa maaske et kristeligt Ugeblad. Det var jo ikke stærke eller vide Elementer til at grunde en virkelig Aandsdannelse paa. Og en dannet, aandsudviklet og moden Personlighed blev Berg heller ikke. Af den store Kilde til Dannelse, som Verdenshistorien er, fik han ringe Næring, det gjorde hans Bevidsthed saa mærkelig uden Baggrund og modarbejdede ikke tilstrækkeligt den af hans Selvfølelse nærede Illusion om, at Verden og han var skabt samtidig. Heller ikke af Bøgernes Verden fik han synderlig Befrugtning, thi hans litterære Læsning har aabenbart være meget ringe. Og ingen Lejlighed fik han endelig til ved Omgang med mange Slags Mennesker at udvide sin

Erfaring og Kritik, anstille Sammenligninger; afslibe Ensidigheder, skærpe det psykologiske Blik.

Til Gengæld havde han gaaet en Skole i Menneskekærlighed igennem og derved erhvervet sig en Hjærtets Dannelse som faa. Han, der engang blev Lærer for Lærerne og for de mest myndige, var begyndt som Lærer for de mest umyndige. Og han havde paa denne sin Vej samlet sig en Række Vidnesbyrd om sin Humanitet, lige fra han som 16 Aars Dreng bestyrede Skolen i Trans til han som Skolelærer paa Bogø var den anerkendte Selvhersker over en hel Ø's Befolkning, som nok kunde staa Maal med de Vidnesbyrd om human Dannelse, den lærde Verden erhverver sig.

Saaledes var Manden, da han traadte ind i det politiske Liv.

3. Berg og Grundloven af 1866.

Fredsslutningen virkede næsten bedøvende paa Berg og hæmmede hans Lyst til at tage Del i det politiske Liv, hvis Kaar fra nu af syntes ham saa usle. Han laa i Eftersommeren 1864 i København for at tage Kursus i Engelsk og overværede som Tilhører Rigsraadets Forhandlinger om Freden. Selv han, den altid frejdige og stærke, gik derfra som en haabløs.

Berg forstod ikke, at netop denne sørgelige Fred skulde blive Udgangspunktet for en ny politisk Tids-

alder og slaa Dørene op til en Fremtid, hvor netop det politiske Arbejde, han drømte om og havde Evne til, vilde faa større Muligheder end før Krigen. Han forstod ikke, at dette Aar og denne Krig, der var Død for mange Politikere, for ham vilde blive Brød. Han forstod ikke, at berøvet sin Udenrigspolitik og sin tyske Forbindelse, vilde det Danmark, der kom, blive et andet end det, der havde været, mere samlet, mere ensidigt, med færre Modsætninger og Paavirkninger, og derfor lettere at faa Magt over. Og han forstod ikke, at ligesom han havde alt at vente af denne Fremtid, havde han intet at gøre ved den Opgørelse af Fortiden, der nu forestod.

Hvad havde Berg at gøre i Rigsraadet, denne Fiktion om en Tid, der ikke længer var, denne Forsamling, hvori det holstenske Ridderskab engang havde siddet, hvis Forhandlinger engang var blevet ført i det tyske Sprog, hvis juridiske Tilværelse tilmed var tvivlsom, der i hvert Fald kun havde Gyldighed som en Formalitet, og som flere af de bedste Venstremænd, Tscherning, Balt. Christensen, Alberti ogsaa opgav at blive siddende i. Og dog, ét var det, at blive siddende i denne Forsamling, naar man en Gang var Medlem, noget andet og værre at lade sig indvælge som nyt Medlem deri.

Det var dette forfejlede Skridt, hvormed Berg begyndte sin parlamentariske Bane. Da han den 30. Januar 1865 første Gang blev valgt i Kolding med 412 Stemmer mod 139, var det nemlig ikke til Rigs-

dagens, men til Rigsraadets Folketing. Valgt! Han, der faa Maaneder før havde været haabløs! Ja, saa smidig til at overvinde de stærkeste Indtryk har hans Natur altsaa været, saa raskt har Blodet pulseret i hans Aarer, at den i August haabløse nu i Januar mødte paa Valgtribunen, fuld af Handlelyst, af Vilje, af Ærgerrighed. Han kunde ikke vente længer. Kampen fristede ham for stærkt.

Bergs Valgprogram var naturligvis Junigrundloven. Men han ansaa ikke Junigrundloven for Folkets juridiske Ret, og altsaa heller ikke det herskende Partis og Regeringens Fremgangsmaade i Grundlovssagen som en »Uret«, med hvilken man aldrig maatte gaa »paa Akkord«. Hans juridiske Standpunkt var det, at Fællesforfatningen af 18. November 1863 for Danmark og Slesvig var vedblevet at gælde efter Slesvigs Afstaaelse, og derfor kun kunde ophæves ved en ny Lov, og han betragtede Nejsigernes, d. v. s. de andre Venstremænds, Standpunkt, at Fællesforfatningen var bortfaldet med Slesvigs Tab, som en Ulovlighed, hvis Konsekvens i sidste Instans vilde gaa ud over det menige Folk. Men samtidig holdt han fast paa, at Junigrundloven var Folkets moralske Ret, og det er ham, der den 27. Juli 1866, altsaa Dagen før den nuværende Grundlovs Fødsel, da den var til sidste Behandling i Rigsdagen, første Gang formulerede dette Slagord, der senere gik over i Venstres første Program fra 1872, og siden er blevet gentaget ned gennem Ti-

derne fra Program til Program, fra Parti til Parti, fra Fædrene til Sønnerne. Det blev i Grunden Bergs politiske Devise, thi det var for Indløsningen af dette Krav, at han hele sit Liv stred. Og det blev tillige Bergs politiske Skæbne, thi det var i Striden mellem denne moralske Ret og den i den nugældende Grundlov udtrykte juridiske Ret, at han led sit personlige Nederlag.

Som Konsekvens af sit juridiske Standpunkt maatte Berg altsaa anerkende Lovligheden af, at Regeringen fremlagde Grundlovssagen først i Rigsraadet og atter først i dettes fuldkommen ufolkelige og konservative Landsting. Følgelig kom den sidst til Rigsdagens Folketing og følgelig kom hele Trykket til at udgaa fra Overklassens Ting og til at hvile paa det menige Folks Ting. Men ogsaa her stod han fast paa, at B i l l i g h e d fordrede den modsatte Fremgangsmaade, og stemte i det første Stadium af Sagens Behandling for de Dagsordener og Adresser, der opstillede dette Krav.

Han havde altsaa fra første Færd forskrevet sig til en Overenskomst. Kom en saadan ikke i Stand, var man ude i det samme »tomme Rum«, hvor Estrup senere tumlede Landet rundt. Under Trykket af denne Situation blev Berg Realist og Taktiker i højere Grad end han nogensinde senere var. Han kunde ogsaa dengang, naar han kom ud i Valgtummelen, og Folkemødernes Sejrspalmer fristede ham, beruse sig i den folkelige Lyriks stærke Ord og

f. Eks. tale om, at »vore Forfædre fra den Tid, da St. Knud blev myrdet i Albani Kirke, havde kæmpet med Le og Spade mod Riddersværdet«, men det var kun i en snæver Vending, at det overgik ham. I Virkeligheden erklærede han straks i sin første Valgkamp ganske nøgternt, at en Overenskomst rimeligvis vilde blive en Nødvendighed.

Da han kom ind i Rigsraadet, regnedes han ogsaa nærmest til de blakkede, skønt han i sin Jomfrutale den 17. Februar 1865 talte radikalt nok for Junigrundlovens Genindførelse og imod den 1200 Rdlr.s Census for Landstingsvalgretten, som var Hovedbestemmelsen i Regeringens Udkast. Straks i denne Tale stillede han Fremtidens Horoskop: naar engang de to Ting ikke vilde kunne arbejde sammen, saa vilde man lægge Folketinget dette til Last; den Tanke, der laa bagved Regeringens Udkast, var derfor den, ogsaa at komme Valgretten til Folketinget til Livs i Lighed med den Tanke, der havde ligget bagved Forfatningerne fra 1855 og 1863. Det er ogsaa interessant, at han i denne Tale vendte dette »Tolvhundrederigsdaler-Princip« som en Brod mod det Nationalliberale Parti. Han lagde nemlig Ansvaret for Nederlaget i Udenrigspolitiken og i Krigen over paa disse »1200 Rigsdalers Mænd«, og spurgte, om de virkelig efter dette Nederlag havde den moralske Ret til forøget Indflydelse, som de vilde have haft, hvis de »havde staaet paa Dannevirke med dets sejr-

rige Fane højt løftet efter at have udført det store Konge- og Folkeprogram af 1848«.

For Berg ligesom for Hørup var de Nationalliberale, — Embedspartiet, Bureaukraterne, de Universitetsdannede, — Arvefjenden. De betegnede for ham ikke alene Tilhængerne af en anden politisk Overbevisning, Medlemmerne af en anden Samfundsklasse, men de var hans Hjærtes Afsky, Skiven for hans Oprørslyst, og for hans, den ellers saa lidt Spottelystnes, Smædeord. Herremændene derimod stod dengang for ham i et vist uskyldigt og liberalt Skær. Naar en Indskrænkning i Valgretten til Landstinget var uundgaaelig, saa var Berg straks paa det rene med, at det skulde være Godsejerne, der skulde drage Fordelen deraf.

Saaledes var Berg godt forberedt til Alliancen mellem de store og smaa Bønder og til den Tanke, der tilsidst blev den bærende for Sammensætningen af det nuværende Landsting. Det er næppe I. A. Hansen, der har lokket ham ind paa denne Plan.

Da Grundlovssagen var falden paa det første Rigsraad, og Berg var bleven genvalgt ved det næste Valg med forøget Stemmetal, traadte nemlig Sagen for ham ind i det andet Stadium, Løsningens. I dette Afsnit, med alle dets taktiske Manøvrer, spillede han en stor Rolle, ja han var vel endog en af de drivende Kræfter. Han blev sammen med I. A. Hansen og Geert Wintheer Medlem af en Tremandskommitté til Forberedelse og Redaktion af Ændringer til de en-

kelte Pragraffer , og da Sagen omsider kom til sidste Behandling i Rigsdagen, var han kommen saa stærkt i Forgrunden, at han var første Taler ved denne Lejlighed.

Ved Opløsningsvalget til Rigsdagen i Juni 1866, da Rigsraadet, efter at have behandlet Grundlovssagen til Ende, faktisk havde endt sin Tilværelse, og Afgørelsen nu laa i Rigsdagens Haand, stillede Berg sig første Gang som Kandidat til Rigsdagens Folketing og blev kaaret uden Modkandidat. Under den voldsomme Valgkamp, der rasede over det øvrige Land forud for dette Valg, da Tscherning som en Stormvind for langs Jyllands Østkyst og fik Nejsigere valgt lige fra Vejle til Hjørring, og den 83-aarige Grundtvig lod sig indvælge i Landstinget for at gøre den sidste Indsigelse, har Berg maaske ikke følt sig helt glad ved den Gemytlighed, hvormed hans eget Valg foregik. Hans urolige Samvittighed præger ogsaa den i øvrigt udmærkede, modne og formfaste Tale, han holdt lige før Vedtagelsen af Loven, med dens 3 Gange gentagne Forsikring om Folkets moralske Berettigelse til Junigrundloven, dens Fremhæven af Jasigernes Ønske om, i al Fald foreløbig, at ende denne ulykkelige Forfatningsstrid, og dens Løfte om »at rejse Fanen«, saafremt »de Mænd, der faar den ganske vist unaturlige Ret: at være fødte Vælgere, mener, at dermed var Tyngdepunktet for det konstitutionelle Liv flyttet fra Folke-

tinget til Landstinget, saa at Landstinget ikke blot var bestemt til at danne en modererende Indflydelse paa det andet Ting, men ogsaa til at tage Tøjlen i sin Haand — være den ledende Tanke ....«

Han rejste Fanen — det er Resten af hans politiske Historie.

4. I Lovgivningspolitikens Tegn.

Det er et stærkt Bevis for, hvor uangribelig Bergs Karakter har staaet for Offentligheden, at hans Afstemning ved denne vigtige Lejlighed ikke kom til at øve nogen skadelig Indflydelse paa hans politiske Omdømme og Løbebane. Der blev naturligvis rettet Bebrejdelser mod ham, men alle gik ud fra, at han havde handlet efter sin bedste Overbevisning. For I. A. Hansens Vedkommende gik man derimod ud fra, at der var Rævestreger med i Spillet. Ogsaa i sin Valgkres stod Berg urokket, selv om der nok var enkelte indflydelsesrige Mænd i Kresen, der tog Afstand fra ham. Selv da den senere bekendte Politiker Thomas Nielsen ved det første Valg efter den ny Grundlovs Vedtagelse blev opstillet imod ham, fik han 3 Gange saa mange Stemmer som sin Modstander. I. A. Hansen derimod, han mistede straks sin gamle Valgkres. Ja for Berg blev de nærmest efterfølgende Aar netop en Sejlads for fulde Sejl og strygende Medbør, indtil han i 1870 stod som den virkelige Fører for Venstre. I. A. Hansen derimod krydsede sig i de

samme Aar besværligt frem, og naaede først atter lidt Medbør ved i 1870 at sejle ind i Bergs Kølvand.

Denne Skæbne er dog vist ogsaa et Tegn paa, at der omkring den unge politiske Spire har staaet et stærkt Skær af den Naivitet, der altid forsoner Følelsen. Ogsaa Bergs ydre Person fra hin Tid skal have bestyrket dette Indtryk. Ungdommelig hvid og rød, skægløs, undselig, øjensynlig overvældet af de ny Omgivelser, et Bytte for de modstridende Følelser af Forlegenhed og Selvfølelse — saaledes skal den unge Berg have taget sig ud, da han holdt sit Indtog paa Kristiansborg. Da I. C. Christensen 25 Aar senere første Gang viste sig i Folketingets Sal, skal gamle Rigsdagsmænd være blevet slaaet af, i hvilken Grad han gjorde akkurat den samme Figur som Berg ved sin Debut. Og ganske de samme spottende Smil har utvivlsomt fulgt de to Debutanter. Og begge har de taget ganske den samme Oprejsning for disse spottende Smil.

For Hjærtets Domstol fortjente ogsaa Berg mere Sympati end I. A. Hansen. Deres Motiver var yderst forskellige. Berg stemte for Grundloven af 1866 som »det mindst ufornuftige« af de Forslag, der var Tale om. Og han stemte derfor under Trykket af Landets Ulykke, for at hjælpe det udover den Fortvivlelse, hvori det var kørt fast, og for saa hurtigt som mulig at bringe Arbejdet i Gang. Der var et ægte nationalt og grundtvigiansk Hjærte i Bergs Af-

stemning. Han var ved denne Lejlighed nok saa god en »Grundtvigianer« som de mange andre, der med gamle Grundtvig i Spidsen til det sidste stod fast paa Junigrundloven. I. A. Hansens Afstemning derimod var i bedste Fald et praktisk Regnestykke, et nøgternt og temmelig fedtet Stykke Diplomati, skaaret over de agrariske Interessers Læst, og beregnet paa at bane Vej for en snæversindet, materialistisk, i sin Konsekvens ganske reaktionær Agrarpolitik.

Deres Veje skiltes derfor ogsaa saa at sige Dagen efter Afstemningen. Berg vendte tilbage til det grundtvigianske eller som det ogsaa hed »det nationale Venstre«, og blev i de følgende 4 Aar en af dette Partis Talsmænd paa Møderne ude i Landet og en — dog kun meget sparsom — Medarbejder ved Partiets Organ, det af Sofus Høgsbro redigerede Ugeblad »Dansk Folketidende«. Han stod i det Hele i det Brændpunkt, hvor de nationale og grundtvigianske Ideer mødtes, og bedømt efter »Livssynet« stod han derfor i Virkeligheden de Nationalliberale nærmere end han stod de to Grupper af Venstre, I. A. Hansens »Oktoberforening« og Bjørnbaks og Geert Winthers »Jydsk Folkeforening«. Det, der skilte ham fra disse to Venstregrupper, var navnlig Haabet om Slesvigs Generhvervelse, »D a n m a r k s L i v s s a g«, som han kaldte det. Ogsaa for de skandinaviske Drømme var han endnu ikke helbredet, og han undgik ikke paa Møderne at faa

Kokarden »Hjemmesvensker« fæstet til sit Standpunkt.

Efter Vedtagelsen af Grundloven af 1866 var Partistillingen i Folketinget denne: Det nationalliberale Parti 19, Mellempartiet (en yngre, lidt mere demokratisk Deling af de Nationalliberale) 20, det nationale Venstre 21 (de mest bekendte, foruden Berg: Balthasar Christensen, Høgsbro, Krabbe, Dinesen), Oktobermændene 17 (de mest bekendte: I. A. Hansen, Alberti, Scavenius) og Bjørnbakkerne eller Geert Winthers Gruppe 14. Desuden forskellige Løsgængere. Senere gik Bjørnbakkerne op i Oktoberforeningen, og efter Valget i 1869 var Partistillingen denne: det nationalliberale Parti 13, Mellempartiet 27, det nationale Venstre (af nye Mænd: Frede Bojsen) 22, Oktobristerne 30. Desuden Løsgængere.

Det var ikke politiske Grundsætninger, der var Skellet mellem det nationale Venstre og Oktobristerne. Men det var Aand og Kød, der havde delt, Idealisme og Realisme. Og det var en Deling, der gik dybt ned i Folkets Væsen og havde dybe Rødder i Historien, ligesom den i den kommende Tid blev ved at springe op som et aldrig lægt Saar. Her ligger Bruddet mellem Berg og Hørup, her ligger Bruddet mellem Berg og Bojsen, her ligger Bruddet mellem I. C. Christensen og de Radikale, her ligger Baandet, der forener det nuværende Venstre.

Naar i disse Aar I. A. Hansen rykkede ud under Oktoberforeningens Banner, var han hyppigt led-

saget af den unge Scavenius, der talte om de Nationalliberales »eventyrlige Politik« ganske i samme Tone som senere Hørup. Det hedder saa i Referaterne: »Berg fra Bogø imødegik de foregaaende Talere«. »Berg fra Bogø« var i disse Aar I. A. Hansens farligste Modstander paa Øerne. »Berg fra Bogø« fik snart Ry blandt Grundtvigianerne som et folkeligt Talent. Han fulgte I. A. Hansen i Hælene fra Stege til Stubbekøbing og fra Nykøbing til Nakskov med en saadan Ufortrødenhed, at den store Folkemand tilsidst maatte gribe til »lukkede Møder«.

Ved et Møde i Stege den 22. September 1868 kom det til et stort Opgør mellem I. A. Hansen—Scavenius og Berg. Vendt mod Scavenius betegnede Berg Oktoberforeningen som »en stor Usandhed«, den vilde kun blive en Løftestang for »den store Grundbesiddelses politiske Indflydelse«, og dens Fortjeneste af Lovgivningsarbejdet var Nul, da Godsejerne kun stemte for de Love, der passede med deres Interesser. Ved et Møde i Stubbekøbing den følgende Dag rettede I. A. Hansen et Angreb paa Højskolerne, hvor de unge Mennesker kun hørte om »Skræp der klang« og »Holger Danske paa Kronborg« og lignende »Tøjeri«, der gjorde dem til Følelsesmennesker, uskikkede til det praktiske Liv. Berg, der optraadte som fuldblods Grundtvigianer, konstaterede, øjensynlig med Tilfredshed, at der her havde aabnet sig en Kløft mellem de to Venstregrupper langt dybere end den politiske. En

anden Gang var det Skytteforeningerne, der lod de to Politikere røbe deres forskellige Maal, I. A. Hansen Bonderealismens Plathed ved sin Tale om dette »Liebhaveri, der kun gav Anledning til at tømme et Glas«, Berg Højskoleidealismens »Løftelse« ved sin Fremhæven af Sagens Alvor.

Endnu havde den store Agitator dog ikke skudt Ham. De berømte Syvmilestøvler hørte endnu ikke med til hans Udrustning om Sommeren. Naar Rigsdagssamlingen var forbi, vendte han tilbage til sin fredelige Ø, hvor han aldrig drev Politik, aldrig nu eller siden kendte Forskel paa Højre og Venstre, men passede sin Skole og arbejdede videre paa Øens Opkomst.

I disse Aar skød derimod Rigsdagspolitikeren i ham den Ham, der meget snart gjorde ham til en af dem, der fyldte mest i Salen. Det spottende Smil bag hans Ryg lagde sig og gik over til en frygtblandet Respekt for den Arbejdskraft og Indsigt, dette nye Medlem ved alle Lejligheder lagde for Dagen. »Vejle 2den« flyttede meget hurtigt sin Stol fra de menige Medlemmers Rækker ind i Kresen af de ledende og indviede Rigsdagsmænd. Berg havde straks fra første Færd faaet et sikkert Gehør i Tinget. Hans Foredrag i dises Aar gør ogsaa Indtryk af at være omhyggeligt udarbejdede, stramt fastholdte omkring Emnet, naturlige og jævne i Formen og dog mange Gange skarpt tilskaarne og tilspidsede i Udtrykket. Alt det, der senere skæmmede Bergs Rigsdagstaler,

den trættende Bredde, den megen Fyldekalk af Talemaader og Brug af det folkelige Litani, det skødesløse og tilfældige i Opbygningen af Talen og dens sproglige Ukorrekthed, det belærende i Tonen, — alt dette syntes han i den første Tid lykkelig at have undgaaet. Han udæskede ikke og søgte aldrig Polemik, men naar han selv blev udæsket, som da C. V. Rimestad vilde slaa ham med Rasmus Berg fra Holberg, saa gav han ham en Ripost saa hensynsløs og raa, at han fik Fred for Gentagelser af den Art.

Han var en Slider, den sidste, der ved Nattetid forlod Rigsdagens Lokaler, saa opgaaet i sine Studier af de gamle Rigsdagstidender, at Formanden som Følge af en Klage fra Rigsdagsbudene maatte sætte en Frist for hans natlige Arbejde. Han havde en af de umættelige Hjerner, som er begavede Bondesønners Styrke, og der var nok for hans Appetit at kaste sig over. Det var meget frugtbare Lovgivningsaar, denne Tid fra 1866 til 1870, hvor store organisatoriske Love blev vedtagne. Der var ogsaa endnu en jævn demokratisk Vilje over det Hele til at efterkomme flere af de Fordringer, som Tidens Optagethed af den ydre Politik ikke havde faaet indløst.

Der var først Finansloven. Berg var saa at sige født Medlem af Finansudvalget, denne Valplads for saa mange af hans Kampe og Manøvrer, Vidne til hans store Nederlag og smaa Sejre. Straks i Samlingen 1866—67 bandt han an med Finansloven, og ikke i dens Enkeltheder, men med dens Balance, den

store finansielle Oversigt, som ellers kun Finansvidenskabens Faglærde og de mangeaarige Praktikere havde Patent paa. Og straks ved denne Lejlighed brugte han Finansloven til en Løftestang for sin almindelige Politik. Han vilde have faste Regler for Embedsmændenes Antal, Knaphed i Lønningerne og Nedsættelse af Pensionsbyrden. Man mærker den selvgjorte Mands Tillid til Selvhjælpens Princip i den Ringeagt, hvormed han omtaler Pensionsvæsenet. Hans stærke Natur med dens Mod paa den frie Konkurrence følte det som en Demoralisation af Ungdommen, at Staten gjorde sig til »en Malkeko«, hvoraf man efter en anstrengt Ungdom kunde skaffe sig en sorgløs Alderdom. I den følgende Samling 1867—68 skitserede han i korte Træk sit Finansprogram: en Reform af Sportelvæsenet, Nedsættelse af Skibsafgifterne, en Revision af Toldloven og som Kompensation for den Indtægtsnedgang, der herved vilde fremkomme, en Indkomstskat med stigende Skala.

Og ved fremdeles at følge Berg fra Lov til Lov i disse Aars store Høst faar man Billedet af en Demokrat uden Rag eller Revne, en naiv Demokrat, en doktrinær Demokrat, en Mand, der uden Kritik fulgte Tidens demokratiske Parole fra Felt til Felt, og hvis Blottelser og upraktiske Tendenser det derfor nu efter 40 Aars Erfaringer er let af faa Øje paa. En Mand som I. A. Hansen tog et ganske anderledes realistisk og praktisk Standpunkt og havde et ganske andet kri-

tisk Blik for det praktiske Livs Disharmoni med de skønne Doktriner. Til Gengæld staar Berg rank og højbaaren som en Fane, — den Fane, hvorunder Venstre lige til vore Dage har kæmpet.

Hvis Berg havde faaet Lov til at raade, var den Lov om Landkommunernes Styrelse fra 1867, paa hvilken vi har levet lige til 1908, ikke blevet gennemført. Dens Hovedregel, at den større Halvdel af Sogneraadet skulde vælges af den højstbeskattede Femtedel, var ham for antidemokratisk, og efter at et af ham sammen med andre fra hans Parti stillet Ændringsforslag om at forandre »større« til »mindre« var blevet forkastet, stemte han tilsidst mod Loven i dens Helhed. »Oktobristerne« med deres jævne praktiske Taktik stemte derimod for den som det store Fremskridt, den alligevel var. En Opportunist som Høgsbro stemte ogsaa Ja.

Her har vi et Billede af Berg i Principmandens Figur. Vil vi have et Billede af ham i den naive og doktrinære Demokrats Figur, saa skal vi følge ham paa den Kæphest, som han ved enhver Lejlighed red mod Eksaminerne. Det var »Lavsprøver« og »Lavstvang«, og efter at vi havde faaet Næringsfrihed, saa skulde alle Fag, ogsaa »de lærde«, være fri. Staten skulde ikke være Formynder for Befolkningen men lade Kræfterne være fri, saa vilde de udvikle sig langt bedre. Han vilde f. Eks. ingen Eksamen have for Sagførere, det skulde være en fri Næring, og at »latinske« Jurister skulde have For-

rangen for de »danske« med deres umiddelbare »praktiske« og »folkelige« Greb paa Sagerne, var ham en Vederstyggelighed, og det hensatte ham til Kina, at Eksamenskaraktererne skulde spille nogen Rolle.

Med saadanne Argumenter gik han løs paa Sagførerloven af 1868. Ja selv da et Forslag om Lærerinders Ansættelse ved de offentlige Skoler var til Behandling, havde han nær druknet sin Sympati for Kvindesagen i Vreden over, at de »eksaminerede« Lærerinder skulde foretrækkes. At en Institution som »den militære Højskole« maatte være ham forhadt, var en selvsagt Ting, og det var for ham et stort Fortrin ved den nye Hærlov af 1867, at denne Lov lod den forsvinde.

Denne Hærlov var i det Hele efter Bergs Hjærte. Han var naturligvis Tilhænger af Folkevæbningstanken. Her har vi atter den naive Demokrat, og som sædvanlig I. A. Hansen paa det modsatte Standpunkt. Selv om Hærloven af 6. Juli 1867 ikke gennemførte Folkevæbningen, nærmede den sig dog med sin korte Tjenestetid og det ringe Antal faste Befalingsmænd til dette Princip. Dens ledende Tanke var en letbevægelig Hær, en Hjælpehær, der halvvejs forudsatte en Stormagtshær som Basis. Paa det Tidspunkt var enhver Tanke om en stærk Fæstning opgivet. Det er vor mest demokratiske Hærlov, ogsaa derved, at først i den blev den almindelige Værnepligt gennemført i P r a k s i s. Den ophævede nem-

lig Stillingsvæsenet og Vilkaarsbytningen. Dette Punkt, der senere blev gentaget i Værnepligtsloven fra 1869, var maaske for Berg det vigtigste ved hele Loven. Hans Hjærte oprørtes over, at Gaardmændene under den stigende Velstand gennem Stillingsvæsenet havde væltet Militærbyrden over paa Husmandsklassen, saa at Tilstanden i Virkeligheden var bleven værre end før 48, og hans Fædrelandsfølelse stødtes af den Mangel paa Almensans og Æresfølelse, der røbede sig i dette Træk. Gang efter Gang bryder han ud i patetiske Vendinger: »I gamle Dage udtalte Sønnen, naar man bad ham om at tage Mandebod istedetfor Blodhævn, at han ikke vilde bære sin Faders Liv i sin Pengepung — — — men nu, hvis vi fastholder Stilling og Bytning, tillader vi Sønnerne at bære Fædres og Mødres Liv i deres Pengepung — — —. Der gives Pligter, man ikke kan leje en anden til at udføre. Man kan ikke leje en anden til at staa ved Døren og forsvare sine Kære«. Berg maa vist nævnes som Fader til denne Lov sammen med Krigsministeren, General Raasløff, saa megen Indflydelse havde han paa den gennem sine Ændringsforslag, og saa nøje et Samarbejde skal der have udviklet sig mellem ham og den menneskekloge og fordomsfrie Raasløff, der med sine amerikanske Synsmaader og sit usentimentale Sind maa have været en Kontrast til Berg, men som tog Hjælpen, hvor han kunde faa den.

Ogsaa med Estrup, som den Gang var Indenrigs-

minister, og som vandt sin Popularitet ved sine jydske Jærnbaneanlæg, stod Berg den Gang paa en god Fod. For disse jydske Baner — Vestbanen, Tværbanen fra Fredericia til Esbjerg (hvor der ogsaa blev vedtaget et Havneanlæg) og Banen fra Nørre-Sundby til Frederikshavn — var Berg en ivrig Talsmand, og den Modstand, de Nationalliberale rejste mod disse Baner, har sikkert øget Iveren baade hos ham og Estrup og gjort Forstaaelsen mellem dem hedere.

Kjøbenhavn contra Jylland! Her stod de første Gang mod hinanden. En af de nationalliberale Talere ytrede sig bl. a. haanligt om det »Smør«, som Jylland drømte om at udføre. Dette gav Berg Anledning til følgende virkelig profetiske Ord: »Smør er i mine Øjne Repræsentanten for det rette fornuftige Agerbrug, som vi glæder os over bliver sat i System i Jylland, og som vi haaber Øboerne vil lære af Jyderne.«

Ikke et Ord talte Berg i disse Aar om det konstitutionelle eller parlamentariske Spørgsmaal. Han synes i Grunden slet ikke at have opdaget det. Det var ikke Forholdet til »Flertallet«, men den saglige Dygtighed, hvorefter han dengang bedømte et Ministerium. Paa et Vælgermøde, han holdt den 8. August 1869, siger han om Ministeriet, at det »ikke uden Held havde forstaaet at krydse mellem de forskellige Partier, saaledes at det havde faaet sat meget igennem. Han nærede Tvivl om dets Villighed til at arbejde paa de paatrængende Omdannelser af vore

Landboforhold (Fæstesagen), men alligevel var han af den Formening, at vi næppe kunde have noget Ministerium, der havde kunnet lede Landets indre Anliggender bedre. Navnlig vilde han betone Ministeriets klare Stilling til Danmarks Livsspørgsmaal, det sønderjydske.«

5. Berg bliver Fører.

Vi har nu naaet Aaret 1870, da den store Stormflod rejste sig i Verdenspolitiken og skyllede sine Dønninger ind mod vore Kyster. En af disse Dønninger var Parlamentarismen, og skal en enkelt Mand nævnes osm denne Tankes Herold, saa bliver det *Christen Berg.* Den anden Dønning var den radikale, fritænkeriske og naturalistiske Livsanskuelse, for hvilken *Georg Brandes* blev den førende Mand. Den tredje Dønning var Socialismen, og den første Organisator af denne Bevægelse paa dansk Grund var *Louis Pio.*

Mellem Bevægelser, der fødes samtidig, er der altid et vist aandeligt Slægtskab, — alle Modsætninger til Trods. Og i den Bergske Parlamentarisme er det heller ikke vanskeligt at paavise Slægtskabet baade med Naturalismen og med Socialismen. Saaledes som Berg forstod Parlamentarismen var den en Gennemførelse af Talmajestætens og Flertalsherredømmets Princip i dets Renhed, i dets mest materielle Fortolkning, uden Tilsætning af nogen »aande-

lig« Faktor. Hvor meget derfor end Bergs religiøse Overbevisning og menneskelige Livsanskuelse stred mod Naturalismen, saa havde han dog, stillet overfor Valget mellem Aand og Kød, som Politiker valgt Kødets Standpunkt. Og hvor meget der derfor end var af et plumpt agitatorisk Kneb i den Sammenstilling af Navnene Berg, Brandes og Pio, som i disse Aar var Højrepressens Yndlingstema, saa var denne Konstellation dog ingenlunde en Tilfældighed og savnede slet ikke dybere Mening.

Derimod vilde det være urigtigt at mene, at Aaret 1870 havde givet Berg en politisk Daab i samme Forstand som den, de liberale Politikere fik af Aarene 1830 og 1848. Om der i den urolige Higen mod en større politisk Kamp end den med Lovgivningsarbejdet forbundne, der fyldte Bergs Hjærte fra Sommeren 1870, slet ikke har været en Efterdønning af den Storm, der for hen over Europa i disse bevægede Tider, maa staa hen. Faktisk og historisk staar Dannelsen af »det forenede Venstre« og Rejsningen af den parlamentariske Fordring aldeles ikke i Forbindelse med europæiske Begivenheder. Det var i strængeste Forstand en Bevægelse paa dansk Grund, hidført af hjemlige Begivenheder.

Den 19. Maj 1870 gik Ministeriet Frijs af. Den virkelige Aarsag hertil var Oktoberforeningens Sprængning. Godsejernes Forkastelse i Landstinget af I. A. Hansens Fæsteafløsningslov havde revet en saa dyb Flænge i Alliancen mellem de store

og smaa Bønder, at den gik i Stykker derved. Den officielle Ophævelse af Oktoberforeningen skete den 1. August 1870. Kort iforvejen var Skandinavismens politiske Organisation, det saakaldte nordiske Samfund, ogsaa gaaet i Stykker. Det var de to kæmpende Lejre, der strøg deres Flag, og det betød, at et bestemt Tidsafsnit var forbi.

Skuffet af de tidligere Forbundsfæller, Bondevennerne af Godsejerne, Grundtvigianerne af det saakaldte Mellemparti, begyndte man at flytte sine Telte sammen. Den første Frugt af Venstregruppernes fælles Raadslagning var, at man enedes om at nægte Ministeriet Frijs den Bevilling paa Finansloven, hvis Vedtagelse det havde gjort til et Kabinetsspørgsmaal. Denne Nægtelse skyldtes mindre saglige Hensyn end Ønsket om at hævde som konstitutionelt Princip Folketingets Fortrinsret med Hensyn til alle Bevillinger. Den næste Frugt af Fællesskabet var en Adresse til Kongen om Samlingens Forlængelse udover Ministerskiftet. Efter dens Ordlyd skyldtes den Ønsket om at gøre forskellige Lovarbejder færdige, men bag Ordene laa atter Hævdelsen af et konstitutionelt Princip, nemlig Fordringen om, at et Ministerskifte ikke maatte ske uden medens Rigsdagen var samlet.

Hermed havde man fundet det politiske Princip, der kunde forene de skilte Venstregrupper, nemlig Parlamentarismen. Det næste Bindemiddel blev givet derved, at det ny Ministerium, Ministeriet Holstein-

Holsteinborg, ved sin Sammensætning halvt af de nationalliberale Førere, Hall, Krieger og Fenger, halvt af Godsejere, betegnede det første Skridt til Dannelsen af et fælles Højre. Svaret herpaa maatte nødvendigvis blive et fælles Venstre.

Dog laa det i Navnet »det forenede«, at man ikke helt ønskede at glemme de gamle Skel. Og af de ledende Mænd var ingen endnu stærk nok til straks at blive den af hele Partiet kaarne Fører. Først da Berg ved den mægtige Tilslutning, hans Agitation i Somrene 1871 og 1872 vandt, helt havde overfløjet sin Medbejler I. A. Hansen, blev han Partiets Fører, ogsaa af Navn. Ved selve Dannelsen af Partiet i 1870 var Berg maaske nok en Forgrundsfigur, men han udførte ikke nogen bestemt Rolle. Det var Høgsbro, der som den bedste Diplomat lirkede de stridbare Elementer sammen, og det var Krabbe, der affattede Partiets første Program, Fællesudtalelsen af 30. Juni 1870, tiltraadt af ialt 49 Folketingsmænd.

I det nystiftede Parti herskede der i Rigsdagssamlingen 1870—71 en meget daarlig Disciplin. Der var idelige Rivninger, Møderne var yderst uhyggelige og fulde af personlige Skænderier, der især gik ud over Grundtvigianerne, ikke mindst over Berg. I. A. Hansen begyndte at gaa sine egne Veje. Det var saaledes ved hans Hjælp, at Højre i den Samling fik gennemført Loven om den lærde Skole, og hvis Hall, der var Kultusminister, havde vist mere Konduite, vilde han med I. A. Hansens Hjælp ogsaa kunne have

gennemført den Lov om Præstelønninger, der spillede en saa stor Rolle i Venstres Politik.

Saa foretog Berg i Sommeren 1871 sin første store Agitationsrejse i Jylland og paa Fyen. Den Tilslutning, han vandt under dette sit første store Felttog, og den mægtige Kraftudfoldelse, denne Agitation var Vidne om, gjorde, at han vendte tilbage fra den til sit Parti som en anden Mand end han drog ud. I. A. Hansen mærkede nu, hvad Vej Vinden blæste, og tynget tillige af sine økonomiske Forhold bøjede han sig ind under Bergs Indflydelse, der i Samlingen 1871—72 voksede med en forbavsende Hurtighed og Styrke. Nu kom der Disciplin over Partiet, Bergs stærke Haand strammede til og øvede Tugt. De, der vilde intrigere paa egen Haand, blev tvungne ud, som f. Eks. Geert Winther. I. A. Hansen turde ikke mere gaa mod Berg i Præstelønningssagen. Berg hindrede ligeledes, at Finansministeren, Fenger, fik vedtaget sit Forslag om Indkomstskat. Disciplinen var nu bleven saa stærk, at Frede Bojsen og Høgsbro, der var Tilhængere af det Fengerske Forslag, kun vovede at svare: »stemmer ikke«. Fenger blev derved tvunget til at gaa af. Han havde altid været en Bro mellem Venstre og det nationalliberale Parti, og havde Venstre støttet ham, var Kampen mellem de to Partier aldrig bleven saa haard. Men Berg afbrød denne Bro. Han fik Sagen gjort til et Principspørgsmaal om Finanslovens Betydning og derved om Folketingets Magtstilling, og under Anklagen for For-

ræderi mod Partiets vigtigste Lære vovede de vaklende Elementer ikke at vise Trods. Nu blev Krieger Finansminister, og den herskesyge og ultra-nationalliberale Klein optaget i Ministeriet.

Ved Slutningen af denne Samling udstedte »det forenede Venstre« sit egentlige Program, dateret 23. Marts 1872. Og uden Tvivl er det Berg, der har affattet dette Program, der er langt fyldigere end den første Udtalelse fra 1870, fra hvilken det dog ordret har arvet de to Hovedpunkter: Kravet om den parlamentariske Regeringsforms Gennemførelse og Ønsket om et nordisk Forsvarsforbund. Denne sidste Tanke var en særlig Bergsk Tanke.

»Junigrundloven i dens fulde Omfang er Folkets moralske Ret«, saaledes indledes Programmet fra 1872. Og saa følger i 25 Punkter alle de Reformer, som Berg gennem de følgende 20 Aar kæmpede for, uden at faa en eneste gennemført, og uden at en eneste nogensinde naaede frem til at blive det virkelige Formaal for hans Politik. Hans Politik var Magtspørgsmaalet, dens eneste Program blev Forfatningen, de 25 Reformer gik ubeskaarne og uindløste i Arv til hans Efterkommere.

Da Programmet var udstedt, trak Berg atter i Syvmilestøvlerne og drog i Sommeren 1872 paa sin 2den og endnu større Agitationsrejse i Jylland og paa Fyen. Det var i denne Sommer, at han efter Modstandernes Beregning rejste 600 Mile i Agitationens Tjeneste, og saa paastod han endda bag efter selv, at

dette Tal var meget for lavt. Paa denne Rejse lærte han for Alvor at kende den Magt, han besad gennem Agitationen. Den var langt større end han selv havde drømt om. Den gav hans Ærgerrighed Vinger til at sætte sig dristigere Maal end før. Den gjorde hans Herskelyst voldsommere og mere enevældig end det uensartede Parti kunde bære. Den gav hans Utaalmodighed Sporer, saa han nu i et Spring vilde overvinde alle Hindringer og som en anden Cæsar melde sin Sejr med Ordene: »Jeg kom, saa og sejrede«. Men den lærte ham ogsaa, at han var den største Arbejdskraft i Landet. Med Stolthed skal han bagefter have udbrudt: »Jeg har arbejdet mere end alle de andre«. Foreløbig skænkede den ham det F l e r t a l, der efter hans Opfattelse var Nøglen til Magten. Ved Valget den 20. September 1872 blev »det forenede Venstre« 53 Medlemmer i Folketinget, altsaa to over Halvdelen. Det var i fuldeste Maal Bergs Værk.

Det var saaledes først og fremmest Bergs personlige Egenskaber, hans Kraft og Dristighed, der gjorde ham til F ø r e r. Han fyldestgjorde d'Israélis Fordring til en Politiker: at kunne herske over Mænd. Men han besad endnu en Betingelse. Han var mellem de ledende Venstremænd den, der i sig bedst forenede og forsonede de to Elementer, der i det nye Parti kæmpede med hinanden, B o n d e n o g d e n g r u n d t v i g i a n s k e A a n d. Der var en meget stærk Bondenatur i ham, efter Fødsel, Afstamning og Instinkt var han Bonde, men efter Paavirkning,

Uddannelse og Aandsretning var han Højskoleidealist. I. A. Hansen vilde Grundtvigianerne aldrig have accepteret som Fører, og Frede Bojsen eller Krabbe vilde Bondevennerne til det yderste have fornægtet.

Det var dog ikke alene Bergs Personlighed og hans naturlige Forudsætninger, der gav ham denne Evne til af de uensartede Elementer at skabe et Parti. Det var ogsaa hans politiske Sans. Han havde den for en Politiker nødvendige Egenskab, at han kunde se bort fra sine personlige Sympatier og aandelige Forudsætninger. Dette lagde han endnu tydeligere for Dagen, da han 10 Aar senere sluttede politiks Forbund med det fritænkerske litterære Venstre. Han forstod tilfulde at tilegne sig det politiske Princip, at den, der den ene Dag er Ens Fjende, den næste Dag kan blive Ens Ven. Han havde forfulgt I. A. Hansen som sin Fjende fra 1866 til 1870, det hindrede ikke, at han i de følgende 7 Aar Sommer efter Sommer drog fra Møde til Møde Arm i Arm med ham. Om Bjørnbakkerne havde han i sit første politiske Aktstykke udtalt, at »vi maa summa summarum ønske dette Parti af vort fulde Hjærte total Tilintetgørelse«. Nu gik han i Parti med dem. Ganske vist kneb det for Berg og Lars Bjørnbak at holde Fred med hinanden. I Sommeren 1872 kom det saaledes til et voldsomt Sammenstød imellem dem paa et Møde ved Ry Station, hvor Bjørnbaks Tilhængere haanende afbrød Berg, da han talte om at vinde Slesvig tilbage, selv

om det skulde koste Blod. Men det følgende Aar mødtes de ved et stort Møde i Skanderborg den 20. September som saadanne Perlevenner, at Bjørnbak endog proklamerede Berg som vordende Minister.

Som Politiker var Berg en fuldkommen fordomsfri Mand. Han var en Modsætning til den Kres af ældre Grundtvigianere, med Vilh. Birkedal i Spidsen, for hvem det politiske og det aandelige faldt nøje sammen. Mellem dem og ham kom det derfor hurtigt til et aabent Kampforhold. Og en saadan Kamp med sine nærmeste religiøse og aandelige Meningsfæller bar Berg med akkurat den samme Fordomsfrihed, som prægede ham, naar han optraadte Arm i Arm med dem, der i religiøs Henseende var hans yderste Modstandere. Altid med oprejst Pande og altid med den største Frimodighed i sit Væsen.

Og han fik rigelig Lejlighed til at vise dette. For ikke saa snart var »det forenede Venstre« dannet, før der fra det grundtvigske Vennesamfund løftede sig et højt Skrig af Forargelse. Dette var jo Aserne, der indgik Forbund med Jætterne, dette var Aanden, der leflede med Uaand, hvorledes kunde der heraf skabes det Folk med den høje Aand og det dybe Hjærte, som Vorherre havde skabt det danske Folk til at være. Det haglede ned med Pjecer, Protester, aabne Breve, Fælles-Udtalelser. Tilsidst blev Striden ogsaa ført ind paa selve de kirkelige »Vennemøder«. Paa det kirkelige Vennemøde i Odense den 8de og 9de September 1874 blev »Flertalsmagten« formelig

udstødt af det aandelige Samfund som et Syndens Værk af P. Rørdam, Fr. Hammerich og Vilh. Birkedal. Grundtvig havde fordømt den i sin Verdenskrønike og kaldt den »en rædsom Magt«, ogsaa Biblen fordømte den i Beretningen om Valgdagen i Jerusalem og i Johannes Aabenbaring, naar det hed, at »Vantroens store Skøge sidder paa de mange Vande« — kort sagt, at være Medlem af »det forenede Venstre« var et Brud paa Daabspagten.

Paa al denne Forkætrelse svarede Berg nogle sindige, praktiske og dog i hele deres Aand og Tone langt mere kristelige Ord end den selvretfærdige Fordømmelse, hvormed han var angreben. Skønt Forsamlingen under sin Følelse af at udgøre en Menighed ellers afholdt sig fra Meningsytringer, brød den efter Bergs Tale ud i et stærkt Bifald, og der blev atter Ro i de oprørte Sind. I et saadant Øjeblik var Berg paa Højden af sig selv, Professorers og Skriftlærdes Overmand. Havde han blot vist den samme Overlegenhed under den parlamentariske Kamp!

6. Første parlamentariske Stormløb.

Det første og stærkeste Indtryk af Bergs Kamp for Parlamentarismen er den Blindhed og Hensynsløshed, hvormed han brasede paa, og den doktrinære Indbildning, hvormed han vilde bruge det Plus af 2, hans Parti fik i 1872, som en Trumf, der kunde stikke alle Modstandernes Kort. Parlamentarismens ind-

viklede Problem vilde han saa at sige regne ud efter den lille Tabel. Eller som Monrad udtrykte sig, han vilde »storme Statsraadssalen og med Magt trænge sig ind i Kongens Gemakker«. Han førte Parlamentarismen frem i Fronten som det Banner, hvorunder der skulde stormes og sejres, medens den, før han overtog Kommandoen, omhyggelig var bleven holdt sammenrullet i Baggrunden. Som Adresseordfører i 1870 havde I. A. Hansen saaledes givet en anden Taler, der havde talt om det urigtige i at ville paavirke Kongen med Hensyn til Valget af nye Raadgivere, fuldstændig Ret. Og Høgsbro havde i 1869 i »Dansk Folketidende« skrevet disse forsigtige Ord om Parlamentarismen: »En saadan Regeringsmaade have vi endnu ikke, skønt den efter Grundloven egentlig skulde findes hos os, om end mindre efter den nye end efter den gamle«.

Overfor denne Fornuftens og Besindighedens Tale er der stærk Opfordring til at nævne, hvad der dog taler til Gunst for Berg i denne Sag. Trods Nederlagene og Fejlene er han jo dog bleven staaende i Historien som den fremragende, ja til en vis Grad som den sejrrige Mand.

Der er nu for det første en rent menneskelig Grund til hans Adfærd. Han var den Stærke, og den Stærke har Raad til ikke at beregne. Vovelyst er medfødt Enhver, der føler sig stærk, og denne Vovelyst, denne abstrakte Ærgerrighed fører ham til at opsøge Vanskeligheden for at overvinde den, sætte Maalet højt,

for at hans Ry kan blive des større. Netop fordi den Bergske Parlamentarisme var saa vovelig, saa yderlig, fristedes han til at løse dens Opgave. Han kunde jo have søgt Dækning, være gaaet forsigtigt tilværks, men fordi der i ham var noget af en Helt, kastede han som Rolf Krakes Kæmper Skjoldet paa Ryggen og kæmpede med nøgent Bryst. Naar han ved sin Udholdenhed og haardnakkede Ihærdighed havde samlet dette Flertal som en Magt, som et Vaaben i sin Haand, saa vilde han ogsaa sværge ved dette Vaaben og gøre det til sin Gud.

Det maatte dernæst være Berg magtpaaliggende, saa hurtigt som muligt at vise, at den reviderede Grundlov, som han havde stemt for i 1866, ikke paa det afgørende Punkt, nemlig Bevillingsmyndigheden, var bleven forvandlet til Skade for Demokratiet. Hans Samvittighed trængte maaske til denne Beroligelse, dette Bevis. Og hans Modstandere, der i 1866 havde udnyttet en juridisk Situation til deres egen Fordel, fortjente formodentlig efter hans Mening nu at blive betalt med samme Mønt. En Nægtelse af Finansloven, som i hvert Fald kun var et formelt juridisk berettiget Skridt, vilde han maaske ikke have anvendt overfor Modstandere, der selv havde respekteret den moralske Ret og ladet Landet beholde Juni-Grundloven. Men en Finanslovsnægtelse, sat i Forhold til 1866, det var Øje for Øje og Tand for Tand.

Han havde endvidere bag sit Flertal ganske vist

kun Bondestanden, men det var til Gengæld en Bondestand i meget stærk økonomisk Opkomst, i Færd med at blive det bærende økonomiske Erhverv, og samtidig den Kres i Folket, hvor et nyt folkeligt Ideal og ny Kilder til aandeligt Liv brød sig Vej til Erstatning for den Modløshed og Forladthed af Idealer, der mere og mere bredte sig gennem de højere Klasser og Købstædernes Borgerskab.

Og til Syvende og Sidst laa jo ogsaa Parlamentarismen paa Bunden af vor Forfatning, baade af den fra 49 og af den fra 66, som af enhver konstitutionel Forfatning. Dette har Tiden bevist, Tiden har givet Berg Ret. Men den stod ikke i Grundloven som en juridisk Paragraf, den Bergske § 49, hvorpaa han byggede hele sin Statsret. Tillige var Ulykken den, at den nationalliberale Tid, dels paa den grundlovgivende Rigsforsamling, dels under Kampen med Ministeriet Ørsted, var gennemvævet med saa mange parlamentariske Teorier, at det kunde se ud for Berg, som om den Doktrin, han opstillede, var hævdet af de Nationalliberale, inden de blev Mindretal. Dette satte ondt Blod, dette fremkaldte i 70erne den Køkkenmødding af Citater, som det engang vil blive et drøjt Stykke Arbejde at skulle udgrave. Men i Virkeligheden havde intet Ministerium i Tiden fra 1849 til Venstre blev Flertal været »parlamentarisk« i nogen Betydning af Ordet, men navnlig ikke i den Bergske.

Det burde have indgydt Berg nogen Respekt under

hans Kamp om Grundloven, at den første Række Modstandere, han mødte paa Skansen, var selve Grundlovsmændene fra 48, Hall, Krieger, Fenger, Ploug, Madvig. Selv om disse Mænd med Hovedrysten og Ringeagt vendte sig bort fra en saa vulgær Parlamentarisme som den Bergske, saa var de jo ikke Anti-Parlamentarister eller Provisorister som Estrup. Om maaske en Mand som Klein vilde være gaaet med til Provisoriet, kan være tvivlsomt, — Hall, Krieger, Fenger vilde ikke være gaaet med. Nu drev Berg først Fenger, derpaa Hall og Krieger bort fra Ministerbænken og kaldte Estrup frem som deres Afløser. Det var hans første Fejl.

Berg var ikke den Mand, der havde Pietetsfølelse for disse graanede Frihedskæmper fra Fyrrene, hvem Landet dog skyldte saa meget, og hvis Tid dog snart vilde være forbi. Medens vistnok det hele Ting var stærkt betaget af Kriegers Foredrag om det parlamentariske Spørgsmaal, svarede Berg ham ganske tørt, at det maaske var »teoretisk smukt«, men »man havde dog hørt det meste før«, endog »fornylig læst det i et Dagblad«, og her udover indeholdt det »intet Oplysende« og »intet Saadant, som jeg for mit Vedkommende behøver at besvare«. Det var den Alen, hvormed han maalte saadanne Modstandere. Og med den samme Alen maalte han de reelle Magtforhold i Landet. Hoffet, Hæren, Embedsmændene, Domstolene, Hovedstaden, Købstæderne, Pengeverdenen, Godsejerne, Mellemklassen paa Landet, Uni-

versitetet, Pressen, Dannelsen, og som et Indbegreb af det Hele den offentlige Mening, der var intet heri, »som han for sit Vedkommende behøvede at tage Hensyn til«. Det var hans næste Fejl.

Og endelig kunde hans eget Parti ikke følge med. Under hvert af hans Stormløb blev den halve Del af Partiet staaende paa Halvvejen og vilde ikke med længer. Saa maatte der enten gøres et Tilbagetog, for at Partiet atter kunde blive samlet (Efteraaret 1873), eller man kom i et frygteligt indbyrdes Skænderi (Sommeren 1875), for dog tilsidst at ende i en Sprængning af Partiet (1877—78). Det var atter en stor Fejl.

Men lad Fejlene ligge, lad os gaa til selve det store Drama. De to første Samlinger, 1870—71 og 1871—72, var kun et Forspil. Dog mærkes det allerede i disse Samlinger, at Aaret 1870 har sat Skel i Bergs politiske Liv. Af den tidligere Lovgivningspolitiker, der arbejdede for Reformers Gennemførelse og tog saglige Standpunkter, er der intet mere tilbage. Alt er nu S t o r p o l i t i k. Straks i Samlingen 1870—71 indbragte Berg et Forslag om at give alle Skatteydere kommunal Valgret. Det var en Demonstration, og Landstinget nægtede Forslaget Overgang til 2den Behandling. Under Forslagets Behandling i Folketinget foreslog Højre, at udvide det Vælgerkorps, der valgte den større Halvdel, og samtidig udelukke det fra Deltagelse i Valget af den mindre Halvdel. Dette Forsøg paa at gøre Gaardmæn-

dene til et Aristokrati og sætte Gaardmænd og Husmænd i forskellige Vælgerklasser afviste Berg straks og meget eftertrykkeligt. Han vilde ikke føre Gaardmandspolitik. Han har fra første Færd en Hovedfortjeneste af, at Landbefolkningen, politisk og socialt, ikke blev spaltet i to Klasser. For den Borgerkrig forskaanede han i hvert Fald det af saa mange andre Borgerkrige oprevne Land. I Samlingen 1871—72 bekæmpede han iøvrigt navnlig Højres Forsøg paa at rejse en Opinion mod lange Rigsdagssamlinger. Det hørte med til hans konstitutionelle System, at Samlingerne netop skulde være lange, ligesom at Prisen paa »Rigsdagstidende« skulde være lav. I denne Samling forelagde han ogsaa et Forslag om Afskaffelse af Titler og Ordner.

Da saa Tæppet gik op for Samlingen 1872—73, begyndte for Alvor det parlamentariske Drama, som varede ved lige til 1901. Berg var »Husets Leder« i hele den første afgørende Periode til 1885, ogsaa efter at det politiske og finansielle Ordførerskab var gaaet over paa Holsteins Hænder, ja selv da han flyttede fra de kæmpende Rækker op paa den neutrale Formandsstol. Han var Tingets hyppigste Taler, han havde den mest centrale Plads i Salen, i den inderste Runding, nærmest ved Formanden. Som Tegn paa, hvor meget han fyldte, havde han altid et Ekstrabord ved Siden af sin egentlige Pult, og omkring hans Person rasede Kampen altid værst, ogsaa den personlige Polemik, og for Bergs Vedkommende ikke altid

alene med Ord, men ogsaa med haanlige Miner og Gebærder. Paa Finansloven var han enevældig, den Bevilling, han støttede, gik igennem, den, han unddrog sin Støtte, faldt. Derfor bejlede alle til hans Gunst, de, der hadede ham, smigrede ham dog; mangen En, der offentlig var hans Modstander, har underhaanden søgt hans Støtte. Selv paa Formanden havde han Krammet, det mærkedes paa den affejende Maade, hvorpaa han afviste hans Paamindelser. Hans Magt kendtes ogsaa paa de mange Øgenavne, han fik: »Kongen af Bogø«, »Overfolketingsmanden«.

Nogen egentlig teoretisk Begrundelse af Parlamentarismen har Berg aldrig givet. Han var ikke Systematiker, hverken paa det historiske eller statsretlige Omraade. Hans Ord om denne Sag er paa Rigsdagen altid faldne som Begrundelse af bestemte Skridt. Da al Lovgivning, i hvert Fald paa de Felter, der interesserede Venstre, efterhaanden gik i Staa paa Grund af Modsætningen mellem Regering og Folketing, greb Venstre til et Middel, det ogsaa senere benyttede: man foreslog Sagerne standsede ved følgende Dagsorden: »I Erkendelse af, at Lovforslaget ikke kan gennemføres i en tilfredsstillende Skikkelse, saalænge det nuværende Ministerium bestaar, gaar Folketinget over til den næste Sag paa Dagsordenen«. Det var det første Skridt. Da dette ikke hjalp, indbragte Berg paa Partiets Vegne en Adresse til Kongen, hvori det hed: »Det er det konstitutionelle Monarkis nødvendige Krav, at Regeringen er i Over-

ensstemmelse med det af den almindelige Valgret udgaaede Ting«. Den blev vedtaget den 31. Marts 1873. Landstinget vedtog med Nellemann som Ordfører en Modadresse, og Kongen afviste Folketingets Adresse som »udgaaet af en Miskendelse af den ved Grundloven givne forfatningsmæssige Ordning«. Saa foreslog Berg den 2. Maj 1873 at forkaste Finansloven.

Ved disse Lejligheder holdt Berg store Taler, der skal have gjort stærk Virkning ved den dybe Overbevisning og personlige Sanddruhed, hvorom de vidnede, og den Kraft, der udfoldede sig i det mundtlige Foredrag, men som i Rigsdagstidende tager sig mindre godt ud, fordi der intet Forsøg gøres paa en juridisk Begrundelse, og fordi den »Folkevilje«, der stadig stilles bag Kravet, ikke er identisk med en virkelig moralsk eller fysisk Magt. Det Ord fra Modstandernes Side, der ved Siden af Kriegers historiske og statsretlige Udviklinger gjorde stærkest Indtryk, var derfor Holstein Ledreborgs Ord om, at naar man »ikke havde Revolutionen færdig«, var det Hele Talemaader.

Berg begynder med, at i Tiden mellem 1849 og 64 har »Friheden« ikke kunne befæstes og virkeliggøres paa Grund af den ydre Politik. Saa kom der nogle Aar, hvor Folkepartiet ikke var modent til at hævde Parlamentarismen'Princip, men siden 1870 »har dette Princip været Nr. Et og Nr. Et og atter Nr. Et«. I Mellemtiden er Højre blevet 25 Aar ældre, »men vi har bevaret den samme Ungdomsglæde over Fri-

heden og den samme Tillid til Befolkningen«. »Det er ganske rigtigt,« indrømmer han, »at det folkevalgte Kammer for en Del har Opinionen mod sig,« men den voksende Valgdeltagelse viser, at der er sket et Fremskridt. Man kalder det et Magtspørgsmaal! »Anvend denne Beskyldning paa Dem selv, men beskyld ikke det danske Folk for, at det rejser sig for Frihedens Udvikling og Befæstelse i Landet for at bringe denne eller hin Person til Magten.« Nej, hvad det gælder om, er, »at ingen hæderlig Politiker her i Landet vil paatage sig at danne et Ministerium, undtagen han forud har forvisset sig om, at være i Overensstemmelse med det folkevalgte Ting.« »Naar Ansvaret bliver større, vil det mærkes baade ude i Folket og i Folkepartiet!« Landstinget vil beholde sin fulde Betydning som »Overhus«. Man har sagt, at man ikke handlede l o y a l t. Dette er altsaa Følgen, at man drager Kongens Navn ind i Partistriden. Men tværtimod, »som Søn skal hele Folket møde med sin Tillid og Hengivenhed. Jeg tror at kunne gøre dette Tilbud«. Og naa vi engang at faa Folkefriheden anerkendt i Norden, »da vil den sande Skandinavisme blive gennemført, og da vil maaske ogsaa Signalerne blive forandrede fra Syd«.

Med Hensyn til Finanslovens Forkastelse indrømmede han, at dette Forslag var usædvanligt og ikke før »paa saa positiv Maade« havde været fremsat i vor konstitutionelle Historie. Hans Begrundelse af dette Skridt er da denne: Vi have forsøgt paa de for-

skellige Samfundsomraader at stille moderate, besindige Fordringer op, men de er blevet tilbageviste. Men ikke nok hermed, Regeringen har mødt os »med en Lære, der ikke er overensstemmenede med Grundloven«. »Det er derfor ikke længere Frugterne af Træet, men selve Frihedstræet, man har villet strides om.« »Folketinget skal kun være den ene ligeberettigede $^1/_3$ Del af den lovgivende Magt, altsaa kun $^1/_9$ Del af hele Maskineriet«. »Stemmer dette med den Tanke, der er fremsat af Orla Lehmann, at Folkesuveræniteten fandt hos os sin legitime Fuldbyrdelse i Grundloven«. Folketinget har Hovedindflydelsen paa Finansloven, i den øvrige Lovgivning er der vel en formel, statsretlig Ligeberettigelse mellem Rigsdagens to Ting, men i Ordets dybere moralske Betydning er der ikke Ligeberettigelse, thi Landstinget »staar ikke i saa levende Forbindelse med Folkeviljen.« Man siger, at Nægtelse af Finansloven staar paa Randen af det revolutionære. »Ja, vi er jo Begyndere paa en saadan Vej, men der er efter min Opfattelse ikke Tvivl om, at dersom den Regering, vi have nægtet en Finanslov, i samme Øjeblik kommer og siger: Vi ønsker at opløse Jer og spørge Folket, giv os en 2 Maaneders Bevilling, saa vilde Oppositionen sige Ja. Der vilde udvikle sig en vis parlamentarisk Sædvane«. Man har ud af dette Middel villet skabe »Spøgelser om foreløbige Finanslove«. Men »tror man da, at der i Danmark nogensinde skulde gives saa mange Mænd, som behøves for i et

Statsraad at vedtage en saadan Tilsidesættelse af Grundloven?« Skulde det være Tilfældet, »lad os saa faa Forsøget gjort«. »Jeg ved, at der er stærke Kræfter, der kan sættes i Bevægelse mod os. Og hvad have vi? Vi have kun en enfoldig Tro paa vor egen Sags Retfærdighed, og med dette Vaaben gaa vi saa ud til det danske Folk, saa ulige stillede«. Imidlertid denne vor enfoldige Tro, »den ligger gemt i vor Tillid til Folkeaandens Sejr«. Folket maa ikke kunne bebrejde os Usikkerhed, Mangel paa Kraft og Energi og paa den Tro paa vore Grundsætningers Rigtighed, som vi dog have. Vor Opfattelse er nemlig »den eneste frigørende og livgørende Fortolkning af Grundloven. Den hviler jo ikke paa Andet end derpaa, at vi alle er Mennesker, altsaa paa et Humanitetens og Menneskekærlighedens Princip«, og »den staar overfor en Betragtning, som jeg vil sige er Aandshovmod og en materialistisk Betragtning«. — —

Imidlertid viste det sig jo, at »Folkeviljen« ingenlunde var paa Højde med den af Berg skabte Situation. Da Bergs Forslag Kl. 2 om Natten mellem 2. og 3. Maj 1873 kom til Afstemning i et Ting, hvoraf ikke et eneste Medlem manglede, blev det forkastet med 61 Stemmer mod 39. Venstre var sprængt. 17 Medlemmer havde sat sig op mod Bergs Førerskab, og disse 17 var tilmed saa renlivede Folkemænd som muligt, jydske Bønder under Ledelse af Villads Holm og Thorup, disse to Talsmænd for Besindigheden, som mere end denne Gang skulde krydse

Bergs Vej, indtil det Aaret før hans Død omsider lykkedes ham at fælde dem. En Tid tegnede det til, at der skulde dannes et nyt Parti, der blev i længere Tid intet Partimøde holdt, det var tydeligt, at Berg havde taget Partiet med en Trumf, da han fik det ind paa den farlige Vej. Og dog vilde han ikke vende om. Han fik paany trumfet den Beslutning igennem, at hvis Ministeriet endnu sad til Efteraaret, skulde Finansloven nægtes Overgang til 2den Behandling. Og den 17. Oktober 1873 fuldbyrdedes virkelig denne Beslutning. Men paany viste det sig, at »Folkeviljen«, trods Bergs voldsomme Agitation hele Sommeren igennem og hans Udsoning med Bjørnbakkerne, ikke vilde det samme som Berg. Ved det Opløsningsvalg i November 1873, der fulgte ovenpaa »Eksperimentet«, var der over hele Bondelandet en tøvende og ængstelig Stemning. Nogle tænkte paa Biblens Ord om Skattens Mønt, paa andre gjorde den Tale Indtryk, at naar Landet stod uden Finanslov, vilde Fangerne blive sluppet ud af Tugthuset. For at berolige Stemningen fandt I. A. Hansen, der hemmeligt var Bergs Modstander i denne Sag, det nødvendigt paa egen Haand at udgive den Parole paa Fyen, at »Eksperimentet ikke vilde blive gentaget«. Da han kom over til Jylland, gik han ganske vist atter over til Bergs Standpunkt, men nu var Berg imidlertid kommen til Fyen og var her bleven tilbøjelig til at acceptere I. A. Hansens Parole. Resultatet af Valget blev, at Venstre holdt Stillingen, dog med Tabet af 1 Kres,

og at I. A. Hansen, da Finansloven atter blev forelagt i det nyvalgte Ting, afgav den Erklæring paa Partiets Vegne, at man agtede at stemme for Forslagets Overgang til 2den Behandling. Berg var tavs.

Han havde beredt sit Parti et føleligt Nederlag, men han havde ganske vist samtidig gjort Ministeriet træt. Da Sommeren 1874 kom, var det opslidt. Det afløstes af Ministeriet Fonnesbech, en Streg længere til højre og en Streg mindre loyal. Fonnesbech selv, der var noget af en Diplomat, desuden i fordums Tid halvvejs Bondeven og som Finansminister i Ministeriet Frijs Deltager i Alliancen med Bønderne, havde dog fra først af tiltænkt sit Ministerium »den ærlige Mæglers« Rolle. Han spekulerede i den Revne, Finanslovsnægtelsen havde slaaet i Venstre, hans Diplomati var lagt an paa at skille de Menige fra Førerne. Berg var derfor straks paa Krigsfod overfor ham. Medens Finanslovens Behandling i Oktober 1874 begyndte under en Blanding af fredelige og krigerske Udsigter, medens Frede Bojsen var spørgende, tvivlende, tilsidst haabende, medens Thomas Nielsen var lutter Fred og Forsoning, anslog Berg i sin Finanstale straks en meget bitter og nærgaaende Tone, sekunderet af Holstein-Ledreborg, der paa det Tidspunkt fulgte ham i Tykt og Tyndt, og som kaldte Ministeriet »tyndere The paa samme Blade«.

Venstre kunde have faaet Fred med dette Ministerium. Men atter var det Berg, der kastede Broen af. Han benyttede en i og for sig ubetydelig Sag til

at hidse Lidenskaben mod Ministeriet. Ved et Sommermøde den 20. Juli 1874 paa Lolland havde en Skolelærer Andersen fra Kældernæs i en aabenbar loyal Mening ved Fællesspisningen udbragt en Skaal for Kongen, men betjent sig af den kejtede Vending: »ham, der kalder sig Konge«. Paa Anstiftelse af Justitsministeren, Klein, der benyttede enhver Lejlighed til at indynde sig hos Kongen, havde Ministeriet gjort et stort Nummer af Sagen og ladet Skolelæreren tildele »en alvorlig Tilrettevisning«. Berg, der havde været Deltager i Mødet, tog sig af Sagen, skrev først en meget udfordrende Artikel i »Morgenbladet«, og bragte ved Rigsdagens Sammentræden Sagen ind i Folketinget, hvor den gav Anledning til en af de mest lidenskabelige Debatter, Tinget har oplevet. Berg foreslog et Dadelsvotum over Kultusministeren, Worsaa. Ministeriets Chef besvarede dette med en Erklæring om, at Folketinget i saa Fald vilde blive opløst, og da Venstre som sædvanligt ikke var enigt og heller ikke valgberedt, maatte Berg trække sin Dagsorden tilbage.

Paany havde han beredt sit Parti et Nederlag, men samtidig ganske vist undergravet Stillingen for Ministeriet. Fra da af blev Forholdet stedse mere og mere spændt mellem Folketinget og Ministeriet, som tilsidst handledes bort for en Finanslov. Gennem denne Handel var der imidlertid, hvis Venstre havde staaet sammen, bygget en Bro mellem Højre og Venstre og aabnet en Udsigt til et Blandingsministerium med

Krabbe og Høgsbro fra Venstres Side. Men atter brød Berg Broen af. 22 Mand stærk gik han imod Overenskomsten og sprængte sit Parti i »de 22« og »de 30«. Hans Stejlhed kaldte atter Stejlheden frem i Landstinget. Godsejersiden sejrede, fra alle Sider kaldte man paa Estrup. Og han kom. Den 11. Juni 1875 dannede han sit Ministerium.

I disse Aar udfoldede Berg i det Hele stærkt den demagogiske Side af sit politiske Væsen. Medens hans Taler paa Møderne i Somrene 1871 og 1872 havde haft Præg af Oplysning og Vækkelse, begyndte de paa Møderne i 1873 og 1874 at faa en stærkt hidsende Karakter. Saadanne Møder som i Kolding 20. Juli 1873 og i Skanderborg 20. September 1873 rejste Hadet stærkt til begge Sider. Samtidig var Berg gennem Stiftelsen af »Morgenbladet«, der udkom fra 1. Oktober 1873, og ved Holstein Ledreborgs Tilslutning til Partiet fra Sommeren 1874, traadt i Forbindelse med en ung Opposition af akademiske Hedsporer, først N. I. Larsen og Hørup, siden Holger Drachmann og Edvard Brandes. Gennem dem fik han mange radikale Paavirkninger og agitatoriske Greb udover sin oprindelige Natur. Navnlig Hørup blev hurtigt den Spore, der drev ham frem til de yderste taktiske Greb og ud i den personligt polemiske Tone.

Dette traadte stærkt frem i Sommeren 1875, da de 3 unge Lærlinge, Hørup, Holstein, N. I. Larsen, fulgte Mesteren paa hans Rundrejse over Fyen og

gennem Jylland. Skønt Estrup i Virkeligheden var en Konsekvens af Bergs voldsomme Politik, forstod Berg dog snildt at udnytte dette udfordrende, uventede Ministerium mod de Moderate, hvis Forsonlighed ikke tog sig ud i Sommerens Estrupske Belysning. Det lykkedes ham derved at vende Forholdet om, saa at han, skønt Mindretal med sine 22, kom til at staa som »Partiet«, og de 30, skønt Flertal, som Forræderne. Situationen var i den Grad kontrær for de 30, at de meget snart trak sig ud af Kampen. Kun Høgsbro fortsatte sejgt Krigen i »Dansk Folketidende« uden at lade sig anfægte af, at Berg i »Morgenbladet« tilskrev ham to Breve, hvis personlige Uartighed aabenbart var tænkt som et advarende Eksempel for ulydige Partifæller. Ved Rigsdagens Samling om Efteraaret var Berg atter Herskeren.

Den store Venstresejr ved Valget den 20. April 1876, der for en stor Del var en Frugt af den Bergske Agitation og de nye Kræfter, han havde tilført Partiet, befæstede hans Magt endnu mere. Snart forstummede al Reformtale paa Rigsdagen, og man hørte kun det stærke Spil paa Instrumenterne. Parolen lød alene: Berg — Estrup. Alle andre traadte i Skygge. Politiken blev en ren Kraftprøve mellem disse to Mænd, der begge elskede Styrken, havde fremkaldt hinanden og levede paa hinandens Bekostning. Kraftprøven endte som bekendt med det første Provisorium af 12. April 1877.

7. Svingning mellem Grupper og Standpunkter.

Et Yndlingsord i Bergs Mund var »at fægte med aaben Pande«. Med Diplomater og Diplomati vilde han ikke have noget at skaffe, han henviste til det danske Diplomatis Nederlag i Aarene 1850—64, og drog deraf den Slutning, at Aabenheden var den danske Natur. Naar de moderate Højskolemænd forsøgte diplomatiske Udveje, som efter Provisoriet i 1877, citerede han for dem Sangen: »At fægte med aaben Pande, for hvad man for Alvor tror«. Bille drev Spot med denne Kamp »med Panden«, som havde bestaaet i, »at rende Panden mod Væggen«, og han opregnede de forskellige »Buler«, som Bergs Pande i de forløbne Aar havde faaet.

Berg forstod godt, at ude i Befolkningen vilde den strænge konsekvente Fastholden af det engang indtagne Standpunkt slaa bedst an. Hans ægte demokratiske Hjærte havde en umiddelbar Sympati med den Glæde, det naive Sind føler ved de hele, retlinede, letfattelige Standpunkter. Derfor erklærede han overfor Forligsmændene: »Vi maa ikke indføre Intrigen som Faktor i Demokratiets offentlige Liv«. Langt vigtigere var det, »at den politiske Kapital, der var opsamlet i Vælgernes Frisind, Fasthed,, Friskhed og Interesse, ikke forødtes«.

Ogsaa i sin personlige Holdning gennemførte han dette retlinede Standpunkt. Da han for sin skrappe Artikel til Gunst for Lærer Andersen, som Skole-

lærer havde modtaget en Tilrettevisning af Regeringen, nedlagde han straks sit Embede. Siden Efteraaret 1874 havde han da været en fri Mand fuldt ud. Han trængte vel ogsaa nu til at have sit Hjem nærmere ved Begivenhedernes Centrum, og var derfor i 1874 flyttet til Kjøbenhavn, hvorfra han dog atter i 1876 flyttede til Hillerød, for personlig at vaage over den Avis, han her udgav, og som én Gang skulde blive til den mægtige »Frederiksborg Amts Avis«. Det var ogsaa et ægte Bergsk Træk, at han, da han engang var bleven udskældt af Ploug i »Fædrelandet«, udfordrede denne til »en mundtlig Duel«. Alt dette var det jo, der indbragte ham den store Popularitet, der efterhaanden voksede til en Slags Mystik. Man dyrkede ham i begejstrede Øjeblikke som en Konge; ved et Møde var han bleven fejret som »Kongen paa Bogø, der havde udrettet mere end alle Fyrster«, og en anden Gang, da han allerede havde faaet 18 Hurra'er, fik han endnu 9 til med den Motivering, at 27 Skud hørte jo til en Kongesalut.

Rent menneskeligt set var det Bergs Natur imod at gaa paa Akkord. Hans Væsen passede derfor saa slet som muligt til Forfatningen af 1866, hvis Aand er ét med Overenskomst. Frede Bojsen, Høgsbro, Thomas Nielsen, det var Mænd efter denne Forfatnings Tanke. Berg derimod ikke — og én Mand til heller ikke: Estrup. De kom derfor til at staa overfor hinanden som de to Geder i Fablen, der mødtes

paa en smal Bro. Men samtidig havde de Brug for hinanden. Berg havde Brug for Estrup til at hindre et Blandingsministerium af Venstremænd og Nationalliberale. Derfor foretrak han Estrup, da han kom i 1875, for de to foregaaende Ministerier. Han mødte ham til at begynde med med en vis Sympati. Det gav sig Udslag i, at han ved 1ste Behandling af Estrups »Livssag«, Forsvarssagen, endog erklærede sig for »ministeriel«. Han var, sagde han, »om ikke den Eneste, saa dog et af de faa Medlemmer, der med en vis Begrænsning turde give sig det Navn, at være ministeriel lige overfor det høje Ministerium«. Han satte Pris paa »at have en Regering, der ved, hvad den vil, og vil, hvad den ved«. Ja selv om Estrup skulde begaa et Retsbrud, hvad allerede i 1877 ikke laa fjærnt, var Berg dengang mindre bange for det end for, at Folketinget skulde opgive Parlamentarismen. Han skrev i nogle Nytaarsartikler 1878: »Statskupet — siger Monrad — er Dynastiets Fald og Danmarks Undergang. Deri er jeg ikke enig. Jeg tror, at vort Folk har Kraft nok til at hævde sig selv og værge vort Fædreland ogsaa mod Statskupet. Derimod vilde mit Haab om Fædrelandets Fremtid synke, dersom Folket nu faldt tilbage i en Sløvhedstilstand, hvor det sad som en Trælkvinde i sit eget Hus, medens et Klikeregimente skaltede og valtede derinde efter Behag«.

Det hørte altsaa med til Bergs Konsekvens, at han ikke vilde gaa med til Forliget den 8. November 1877.

Imidlertid stemte han heller ikke i m o d , skønt han under de mange Afstemninger, hvoraf nogle krævede ¾ Dels Majoritet, med sine Tilhængere kunde have forhindret Forliget. For enkelte af de til Forliget hørende Skridt stemte han endog Ja. Han erklærede, at han vilde holde sig »passiv«, »neutral«, »indtage en velvillig afventende Holdning«. Dette var mindre konsekvent. Han kunde have forhindret Forliget med sit Ord, og han burde have gjort det, naar han ansaa det for et Forræderi. Nu lod han de Moderate »bringe Landet paa Lovens Grund«, uden selv at tage noget Ansvar for denne Handling, og vaskede bagefter sine Hænder i Folkets Paasyn. Han paadrog sig derved en Beskyldning, som senere ofte blev hæftet paa ham af hans Meningsfæller, nemlig en Beskyldning for hvad man med et morsomt Ord kalder »Mindretalstapperhed«.

Havde Berg da Ret i, at Kampen kunde være taget i 1877? Venstre stod meget svagere dengang end i 1885, navnlig fordi det manglede næsten al Tilslutning i Hovedstaden, og i det Hele havde den offentlige Mening imod sig, medens denne ved Midten af Firserne i det Hele gav Partiet Ret. Det juridiske Grundlag var ogsaa mere angribeligt i 1877 end i 1885. Berg havde ganske vist opgivet Finanslovsnægtelsen, men ved at optage de saakaldte »5 konstitutionelle Punkter« som Bevillinger paa Finansloven, havde han givet sit Parti en stærk Blottelse og et saarbart Punkt, hvor det kunde angribes — og blev

angrebet — ikke blot af Estrup, men ogsaa af Krieger og Hall med hele den Autoritet i Grundlovsspørgsmaal, disse Mænd besad. Dette indsaa Berg og med ham hele Partiet ogsaa senere, og stillede sig derfor i den følgende Omgang paa det fuldstændig uangribelige Standpunkt, kun at nægte nye Bevillinger. Men paa den anden Side var det nationalliberale Parti i 1877 endnu en Magt, som Venstre kunde regne med som en Forbundsfælle, naar Estrup førte Krigen ud over et vist Punkt, og det skønt Berg og Hørup ved at lade Krieger og Hall tiltale for Rigsretten havde gjort deres Bedste for at bortstøde denne Haand. Og endelig havde Estrup den Gang endnu ikke Forsvarssagen som den stærke Fane at kæmpe under.

Bergs Svaghed var imidlertid den samme i 1877 som i 1885. Han havde ingen Midler at anvise til Kampen, ingen Plan hverken for en aktiv eller passiv Modstand. Han vilde navnlig ikke høre Tale om den planmæssige Skattenægtelse, som utvivlsomt kunde være organiseret. Straks efter Provisoriets Udstedelse udtalte han paa et Vælgermøde i Kolding: »Han maatte derfor fraraade Vælgerne at følge dem, der anbefalede Skattenægtelse, derimod anbefalede han Organisation af Grundlovsværneforeninger hele Landet over«. Og ved en Grundlovsfest samme Sommer henviste han til den »fornøjelige, frejdige Stemning, der herskede blandt Frihedsmændene, — man tvivler intet Øjeblik om, at Folkeaanden har Kræfter til at

overvinde«. Her havde han sin store Inkonsekvens, som Forligsmændene under de følgende Aars Kampe søgte at ramme ham paa. Under en saadan Dyst med Holstein Ledreborg faldt der denne betegnende Udtalelse fra Bergs Side: »Holstein tror kun paa den brutale Magt. Taleren holder paa den moralske«.

Berg lod altsaa Holstein, Bojsen og Høgsbro med den halve Del af Partiet gøre Forliget, og brugte det saa imod dem. Det er paa den Tid, at Tilnavnene »de Radikale« og »de Moderate« begyndte at blive gængse, og Modsætningen mellem disse to Grupper at slaa ud i aabenlys Krig. Berg var Fører for »de Radikale«, men Aanden, Saltet hos dem, det var Hørup. Fører for »de Moderate« var nærmest Holstein, og i de følgende Aar genlød det politiske Liv af de vældige Slag mellem ham og Berg, baade i Tinget og under aaben Himmel.

Thi af »den velvillige Neutralitet« blev der ikke noget. Paa et Møde i Kolding faa Dage efter den 8. November 1877 kaldte Berg vel endnu de Moderate »Vore Venner«, og talte om at undgaa en formel Spaltning af Partiet. Men allerede den 18. og 19. December kom det til stærke Sammenstød i Tinget mellem de to Grupper, og i nogle Artikler ved Nytaar 1878 undsagde Berg de Moderate. Han havde »Morgenbladet« fuldstændig i sin Haand; men da dette Blad skulde være »Fællesorgan« for hele Partiet, fik det en Formaning af Partiets Bestyrelse og siden et Tilhold om ikke at bringe Meddelelser om

Partiets indre Anliggender offentligt frem, og da Berg tog Forbehold overfor denne Beslutning, blev han kastet ud af Bestyrelsen, og dermed var Partiets Sprængning fuldbragt. Den 8. Marts 1878 traadte Berg 27 Mand stærk ud og dannede under Navnet »Folketingets Venstre« et nyt Parti. Med ham gik først og fremmest Hørup, dernæst Alberti og Tauber, Jens Busk, Rasmus Claussen, ellers lutter Menige. Partiet talte kun 6 Jyder, men 15—16 Sjællændere, et godt Bevis paa, at det nok saa meget var Hørup som Berg, der havde staaet Fadder til det.

Men fra dette Øjeblik af, mærkeligt nok, var det forbi med Konsekvensen i Bergs Politik. For at komme de Moderate til Livs foretog han nu en Svingning, en Frontforandring saa skarp, at Kampen fra hans Side i de følgende tre Aar ikke førtes mod Estrup og Højre, men alene mod de Moderate. Han vilde skabe et nyt Flertal uden dem, et Flertal, der var helt Bergsk, hvor han ingen Rivaler havde, men som opfyldte Skriftens Ord: Og der skal være een Hjord og een Hyrde!

For at gennemføre denne nye Politik maatte han for det første gøre et Skridt tilbage, begynde den Agitation forfra, der allerede var fuldført, gribe tilbage i Vælgermassen for at bearbejde den engang endnu. Han underkastede sig ogsaa resolut dette Vilkaar. Han erklærede sig for Mindretal, understregede ved enhver Lejlighed sin Magtesløshed. Dernæst maatte han udelukke de Moderate fra Ven-

stre. Eksklusionen foregik ogsaa prompte. Han fratog dem Venstrenavnet og udnævnte dem til »Melleme parti«. Endelig maatte han slutte en Vaabenstilstand med Estrup. Uden at blinke sluttede han den. Medens han i Foraaret 1878 stemte mod Finansloven under Parolen: »Ikke en Øre til dette Ministerium«, udtalte han under Valgkampen forud for Valget 3. Januar 1879, at han ikke længer, selv om han kom i Flertal, vilde nægte Ministeriet Estrup en Finanslov. Og paa selve Valgdagen sagde han: Man skulde lade de Moderate løbe Linen ud til den anden Side, medens man søgte, saalænge Æren og Grundsætningerne tillod det, at undgaa Konflikterne.

Efter at have skabt sig denne ny Situation, begyndte han en voldsom og haardnakket Udryddelseskrig mod de Moderate. I de tre Somre 1878, 1879 og 1880 rejste han, ledsaget af Hørup, paany Landet igennem, navnlig Jylland, og angreb i et Sprog, endnu voldsommere og haanligere end det, han havde brugt mod Højre, sine gamle Forbundsfæller. Her gjaldt det: Ingen Pardon! Og samtidig aldrig et ondt Ord om Estrup eller Højre.

Han længtes blot mod et nyt Valg. Da Rigsdagen samledes i Efteraaret 1878 brændte Sædet under ham af Utaalmodighed efter »at komme ud til Vælgerne«. Hørup gav den fælles Stemning Luft i disse Ord: »Denne Samling er Klapfinalen i en Politik, der er gaaet bag af Dansen. Lad os faa Ende paa det at vi

kan komme til Kehrausen.« Og saa snart Opløsningen kom, kastede Berg den tilfældige Opløsningsgrund, den vestindiske Sag, tilside, gjorde de Moderates »Forræderi« til det for og imod, hvorom der skulde stemmes, og gik aabenlyst til Værks efter den Parole: Hellere en Højremand end en Moderat.

Valget den 3. Januar 1879 fik det Udfald, Berg ønskede. Hans eget Parti voksede med 8 Pladser, fra 27 til 35, Højre vandt 11 Pladser, og de Moderate led et Nederlag, der næsten halverede deres Styrke. Beruset af denne Sejr gjorde Berg nu Vendingen helt om: Han sluttede en Slags Alliance med Estrup. Der var jo intet Flertal mere, erklærede han, Slaget ved Provisoriet var uigenkaldelig tabt, som Medlem af et Mindretal havde han ingen Ret til at afsætte eller indsætte Ministerier, han bøjede sig for den almindelige Valgret, ogsaa naar den gik ham imod, han vilde mødes med alle Partier, hvor han var enig med dem, i hans Parti og Højre »havde den ærede Minister i alt Fald et Flertalsmateriale at arbejde med«.

Men han gik videre end til at gaa paa Frierfødder. Han stemte for næsten alle Ministeriets Forslag, selv for en ekstraordinær Bevilling til nye Kanoner af den sværeste, allermest »militaristiske« Kaliber. Han sluttede en formelig Overenskomst med Højre om Udvalgs Besættelse efter Reglen: hellere en Højremand end en Moderat. Han inkasserede Ros i Højre-

bladene for klog, resigneret, fremsynet Holdning. Det blev tilsidst til en Forsoningsfest i det engang saa krigerske Folketing. Det var under denne Æra, at Estrups Kultusminister, Fischer, der særlig var i Kridthuset hos Berg, traf Ordningen med Rigsdagsmændenes Fribilletter til det kongelige Teater. For første Gang blev der ogsaa holdt Kongetaffel for Rigsdagsmændene. Det var Offergaverne.

Men samtidig var rigtignok ogsaa den stærke Konsekvens i Bergs Politik fuldstændig brudt. Han, der ikke vilde have »Intriger« indført som Faktor i det politiske Liv, var nu havnet i de bare Manøvrer. Og Befolkningen begyndte med Forargelse at spørge: Hvad er der bleven af Holger Danske med den aabne Pande. Allerede paa de »6 store Kanoner« var Bergs Parti bleven sprængt. Under Ledelse af Alberti og Tauber sagde 10 Medlemmer sig løs fra den nye Bergske Kurs, og disse »Udtraadte« sluttede sig snart sammen med de Moderate. Dermed var Spillet tabt for Berg.

Samtidig begyndte den nationalliberale Fløj af Højre at modarbejde Konstellationen Berg—Estrup fra den modsatte Side. Det lykkedes dem at sprænge først Fischer, saa Krigsministeren, Kauffmann, ud af Ministeriet. Det lykkedes samtidig Bojsen i Ledtog med Højremanden, General Thomsen, at overfløje Berg paa den militære Forhandling, og den Hærlov, som Berg havde tænkt at skulle plukke som den skøn-

neste Blomst paa Overenskomstens Mark, den plukkede nu Bojsen.

Berg gav dog ikke fortabt. Han vilde aabenbart prøve et Valg endnu. Det kom den 24. Maj 1881, men uden nævneværdig Fremgang for hans Parti. Derimod holdt de forenede Moderate og Udtraadte Stillingen. Til den anden Side stod Estrup urokket som en Mur, som Bjærget, der ikke vil komme til Muhammed. Berg havde jo tilbudt ham en Slags ny Oktoberforening, men som den inderst inde ligegyldige Politiker, Estrup var, benyttede han ikke denne Chance. Han brændte sine Skibe og foretrak at udnytte Venstres Opløsning til et forstærket Overmod. Berg var kommen i Klemme. Udryddelseskrigen var tabt. Det Bergske Flertal var en haabløs Tanke. Og da saa Estrup 2den Gang i Løbet af Sommeren 1881 opløste Folketinget, maatte Berg svinge tilbage til Politiken før 1877.

Det var med sure Miner og tøvende Skridt, at Berg gik sine gamle Meningsfæller imøde. Det varede ogsaa et Aars Tid endnu, før Samarbejdet mellem de to Grupper fik fast Form. Værre var det dog, at Bergs Anseelse og Tilliden til hans aabne Færd havde lidt et Skaar ved disse Manøvrer og Svingninger. Naget og Mistænksomheden gnavede paa det nye Sammenholds Rod. Gemt var ikke glemt.

Men med lykkelig Haand fandt Berg nu det Løsen, der førte Kampen ud over det indbyrdes Kævl, og ind i et nyt Stadium. Han hæftede det lille, let fattelige,

til Fantasien saa stærkt talende Ord »visne« til Estrups Fremtid. Allerede flere Aar i Forvejen havde han paa Estrup anvendt Fablen om Troldmanden, der gjorde hele Riget til Sten, og selv sad for Bordenden som det eneste levende Væsen. Symbolet var vandret frem og tilbage mellem Partierne, thi ogsaa paa Berg havde Bille engang hæftet Ordet og sammenlignet ham med Siebel i Gounods »Faust«: Som hver Blomst, Siebel rørte ved, visnede, saaledes gik det med hvert Lovforslag, Berg rørte ved.

Ingen havde tillagt dette Ord, anvendt paa Berg, anden Værd end en Sprogblomsts, der selv visnede. Men i det samme Berg anvendte det paa Estrup, slog det an som et Trylleord, der virkelig forstenede Estrup og forvandlede ham til et dødt statsretligt Princip. Det var den 6. December 1881, ved Finanslovens 1ste Behandling, at Berg første Gang udtalte Forbandelsen: »Man har en Følelse af, at det maa godtgøres, at for det Ministerium, der tilsidesætter saadanne Valgudtalelser, vil i det væsentlige alt visne i Hænderne. Der er ikke nogen Anledning for Folkets Repræsentanter til at strø Blomster paa et saadant Ministeriums Vej, ja vel næppe engang paa dets Grav, og jeg antager, at denne Opfattelse vil præge dette Tings Stilling. Ja, jeg ved det jo ikke, men jeg har ligesom en Følelse af, at dette er et nødvendigt Udtryk for den krænkede Følelse, som Vælgerne med Rette har ligeoverfor den nuværende politiske Situation, og for den

berettigede Indignation, som er tilstede overfor Forhold, hvor Kræfter og Tid spildes i det uendelige til Fædrelandets Fordærv«.

Ordet blev grebet af den offentlige Mening og rejste Striden endnu højere end før. Venstre nægtede fra nu af simpelthen at behandle Regeringsforslag, Udvalgene arbejdede ikke, alt blev til Papir, væmmeligt Makulatur, der laa og flød paa Medlemmernes Pulte, og Ordet lød som en Kværns Klapren. Visnepolitiken var bleven proklameret som den sidste og yderste Konsekvens af den fortvivlede Tilstand. Højre søgte at udlægge denne Politik som et Grundlovsbrud fra Oppositionens Side, der gav Estrup fri Tøjle; enkelte Forligsmæglere som Christopher Hage og Monrad søgte at kalde Venstre bort fra denne Vej; de Moderate betraadte den med Tvivl og Modstritten. Men af det menige Folk blev Visnepolitiken med naiv Glæde, med dyb sympatisk Tilfredshed modtaget som den berettigede, paa den rette kyniske og plumpe Maade formede Protest mod Estrups Overmod. Berg vilde ikke give Slip paa den, end ikke overfor Monrads Formaninger. Da Monrad udviklede sit Reformprogram i et samlet Oppositionsmøde, skal Berg have tilkastet ham et haanligt: Er det Dem eller mig, der er Fører?

Atter en Gang stod han som det stærke Udtryk for den menige Befolknings Forventning. I disse Aar fra 1882 til 84 bar Strømmen ham højt, og ikke blot ude fra Bondelandet, men ogsaa fra den liberale Be-

vægelse i Kjøbenhavn, og fra det nye aandelige Liv. Selv om de sidste Strømninger maaske nok i endnu højere Grad bar Hørup oppe, saa maatte dog alle erkende, at Berg gik forud for Hørup. Dog her »lurede Slangen under Græsset«, som det hedder med et latinsk Ord. Hørup overfløjede efterhaanden Berg som Radikaler, Berg mistede Herredømmet over sin Gruppe, og da Sejren siden syntes ham at komme nær, maatte han være stærk og handledygtig. Saaledes opstod hans næste Svingning, Svingningen bort fra »Europæerne«.

8. Berg som »Europæer«.

Thi han var jo i Mellemtiden blevet »Europæer«.

En Sammenligning mellem de Taler, han holdt omkring 1870 ude paa Markerne, og dem, han holdt omkring 1880, viser, at han i Mellemtiden i sproglig Henseende stærkt har fornyet sin Mønt. Der er kommet Farve over hans Sprog. Han behersker ganske vist ikke Farven med synderlig Smag, men bruger den mest til at gøre Billedet saa grelt som muligt. Dernæst er hans tidligere belærende Form, der nærmede hans Taler til Foredraget, blevet afløst af en journalistisk Facon, der sætter Situationer og Personer i de abstrakte Udviklingers Sted. Hvor han før talte i Begreber, taler han nu i Billeder. Endelig har han efterhaanden aflagt det meste af sin tidligere grundtvigske Jargon med dens mange Sammenstil-

linger af »Aand«, »Hjærte«, »Bryst« og »Pande«.

Den Skole, hvori han havde tilegnet sig den moderne Stil, var »Morgenbladet«. Dette Blads Artikler, skrevne af Hørup, Korsgaard, N. I. Larsen og flere yngre akademisk uddannede Mænd, havde befrugtet den Bergske Folkelighed med deres friske Sprogkunst. Der var heraf fremgaaet en ny folkelig Stil, som aabenbart havde øvet en stærk Tiltrækning paa Bergs friske, modtagelige, trods de halvhundrede Aar stadig produktive Natur.

En naturlig Sympati og et nært aandeligt Slægtskab forbandt ham desuden med flere af de litterære Folk. »Det folkelige« var det Element, hvori han mødtes med Drachmann, Bjørnson, Pontoppidan, Schandorph, Pingel, Trier. De og han virkede i samme Aand og arbejdede i samme Retning. Personligt stod han dem ogsaa nær, og næsten alle har de i Digt eller paa Prosa aflagt Vidnesbyrd om det stærke Indtryk, de havde faaet af Bergs Personlighed. Langt mindre Tilknytning havde han derimod til Georg og Edvard Brandes med deres europæiske og litterære Dannelse.

Og dog skulde det jo blive gennem Edvard Brandes, den mest kjøbenhavnske, den mest europæiske og mindst folkelige af hele den litterære Flok, at Berg for en Tid ledede en litterær Strøm ind i sin Politik, blandede et europæisk Element ind i »Bondekulturen« og satte Vantro og Tro paa samme politiske Bænk. Om det havde været Drachmann

eller Schandorph, endog Pontoppidan, i hvem den moderne Litteratur havde sendt Venstre sit politiske Bud, — der havde maaske været flere end Berg, der havde taget dem for »Indfødte«. Men hvilken anden af de »folkelige« Venstremænd end Berg vilde haft Mod til at aabne netop Edvard Brandes Døren til det danske Bondedemokrati? Frede Bojsen eller Høgsbro? Utænkeligt. I. A. Hansen eller gamle Alberti? Heller ikke. Lars Bjørnbak? Ikke en Gang. Selv om det kun blev et Mellemspil, saa maaler dette Mellemspil dog Styrken af Bergs Fordomsfrihed, det er Tegnet paa, at han havde den ægte politiske Gnist, det er Afstanden mellem ham og de andre.

Efter Bruddet med de Moderate i 1878 maatte Berg se sig om efter nye Forbundsfæller. Der var hidtil blevet trukket i ham til begge Sider, af Hørup den ene Vej, af Bojsen—Høgsbro den anden Vej. Nu da Hørups Raad ikke længer blev modbalancerede, mærker man i den kommende Tid i Bergs Politik det ene Udslag efter det andet af Hørups Indflydelse. Hørup pegede paa Kjøbenhavn. Berg, der havde talt paa hundrede Møder i alle Egne af Danmark, havde endnu aldrig talt i Kjøbenhavn. Sidst i December 1878 besteg han da for første Gang en kjøbenhavnsk Talerstol og kæmpede Side om Side med Skrædder Holm paa et stort Rabaldermøde i Eksercerhuset i Gothersgade mod Bille og Brix. I samme Aar mødtes han ogsaa ved et Gilde for Bjørnson første Gang med den frisindede Intelligens. Ved et Møde i Havdrup

den 11. Juli 1879 spandt Hørup videre paa denne Traad. At det litterære Intelligensparti tog Plads ved Siden af Berg, passede desuden ind i Slagordenen. Det litterære Parti laa jo i Krig med de Nationalliberale, og disse udgjorde atter højre Fløj af de Moderates Opstilling.

Den litterære og politiske Kamp begyndte nu at gribe ind i hinanden. Ved Finanslovens 2den Behandling i Samlingen 1879—80, netop i de samme Januardage 1880, da den litterære Nytaarsfejde udfægtedes mellem Ploug og Drachmann—Schandorph, tog Berg Plads i denne Kamp paa den moderne Litteraturs Side. Anledningen var en Bevilling til Schandorph paa Finansloven. Med stor Kraft gjorde Berg sig her til Talsmand for Litteraturen, og navnlig den unge Litteratur: den fortjente en villigere Anerkendelse fra Statens Side end hidtil. Han brød herved en Bane paa Finansloven, ad hvilken i den følgende Tid mangen rundelig Bevilling er fulgt efter. Han langede ogsaa af et godt Hjerte ud efter den fynske Grundtvigianisme, talte om »Thorshammeren fra Fyen«, stemplede den grundtvigianske Opfattelse som »bornert«, gav den moderne Litteratur Skudsmaal for »en sand Humanitets Aand« og paakaldte navnlig Grundtvigs eget Eksempel til Støtte for sit Standpunkt.

Langt dristigere var dog hans Optræden ved Edvard Brandes's Valg paa Langeland i September samme Aar. Det var udelukkende paa Bergs Autoritet, at Brandes blev valgt. Den radikale Langeland-Kres

hørte ind under Bergs politiske Scepter. Han udstrakte det, og Kresen lystrede blindt. Den Disciplin, hvormed dette Valg blev ført igennem, uden at en eneste Vælger brød ud, er et af de største Vidnesbyrd om Styrken af Bergs Partimagt i disse Aar. Han havde en bestemt politisk Plan med dette Valg, der laa en bestemt Aftale, et »do utdes« bag der ved, og dette »bagved« fuldbyrdedes nogle Maaneder efter, da Berg og Brandes — med Hørup som den Tredie i Forbundet — i Forening fra Nytaar 1881 overtog »Morgenbladet«.

Og Berg gennemførte Aftalen uden et Øjebliks Vaklen. Med en mageløs Loyalitet overfor sin nye Forbundsfælle tog han Konsekvensen af hans Optræden. Set i Belysning af det senere, med den religiøse Modsætning motiverede Brud med Brandes, faar Bergs Handlemaade ved denne Lejlighed kun en politisk-psykologisk Interesse. Man kan ikke bruge den som et Bevis paa hans Aandsfrihed, men den er et Bevis paa, at han havde den ægte politiske Samvittighed, Samvittigheden for det enkelte Tilfælde og Øjeblik, men som ikke forpligter længere frem eller til nogen Konsekvens.

Da Vælgerfolket paa Langeland uden Kny modtog Bergs Parole for Valget, kunde han godt have holdt sig tilbage. Men saa vigtigt var det ham aabenbart, at træde ind for Brandes, at han faa Dage efter selve Valget udsendte et Slags politisk Hyrdebrev, hvis man kan kalde dette af en næsten fritænkerisk Aand

baarne Dokument saaledes. Det var et aabent Brev til Sognepræsten i Tranekjær, der havde søgt at bearbejde sine Sognebørn mod Brandes's Valg. Berg begynder Brevet med at stille sig paa det Standpunkt, at han ikke ved, hvor i religiøs Henseende Brandes staar, og efter Grundloven vedkommer det ham heller ikke. Han overfører dernæst Fortællingen om Skattens Mønt paa Langelandsvalget paa den Maade, at ligesom Frelseren, da han blev spurgt, om det var tilladt at give Kejseren Skat, svarede: »Vis mig Skattens Mønt«, og da, pegende paa Kejserens Billede, gav det bekendte Svar, saaledes maatte den langelandske Præst, hvis En i hans Menighed havde spurgt ham, om det var tilladt at stemme paa Dr. Brandes, have svaret: Vis mig Grundloven, og da, pegende paa Valgbarhedsbestemmelsen, have opfordret Vedkommende til at give Brandes sin Stemme i Henhold til en ren politiske og borgerlig Overvejelse. »Eller vilde De — spørger han videre Præsten — vove ved Valget af Hærføreren at vrage den dygtigste, fordi han ikke tilfredsstillede Dem i religiøs Henseende, og vælge blandt dem, der kunde fremlægge Præsteattest for flest Altergange og mest Salmesang. Eller vilde De, hvis En af Deres Kære var syg, foretrække Kvaksalveren, fordi han var »Papirlutheraner«, for den virkelige Læge«. Brevet slutter saaledes. »Som nævnt har jeg anset Valget af Dr. Brandes som en p o - l i t i s k Vinding. Efter den Religionsforfølgelse, der

er sat i Scene ved denne Lejlighed, vil jeg nu tillige anse Valget for en religiøs Vinding. — — — Guds Rige bestaar ikke i Snak, men i Kraft. Ærbødigst C. Berg.«

Det Ord af Berg fra denne Sag, der længst vil blive mindet, er dog det, at han kaldte Folketinget »et hedensk Hus«. Det var under Forhandlingen i Folketinget om Brandes's Edsaflæggelse, at Berg udtalte dette Ord, der fik Formanden til at fare i Vejret. Præsterne, sagde han, havde været paa Færde paa Langeland, thi »Præsterne kunde nu engang ikke døje det, at Folketinget efter sin Art og Oprindelse er bekendelsesløst, at vi ikke her i Tinget staa paa nogen religiøs Grund, endsige paa Folkekirkens, men at vi ere et dansk hedensk Hus og ikke andet ....«

Senere var han Ordfører for et Forslag om at indføre en ny Edsformular og i den erstatte Ordene »ved Gud og hans hellige Ord« med Ordene »ved alt hvad mig helligt og kært er«. Begge Gange talte han med en Klarhed og Begrænsning, der ellers ikke altid udmærkede ham som Taler.

Den litterære Alliance bragte ellers Berg Sorger nok. Han havde regnet med en tredie Makker i denne Alliance, nemlig Estrups Kultusminister, den fritænkerske Fischer, men da denne kort efter blev fældet netop paa sine brandesske Sympatier, brast straks den ene Stræng paa Buen. Og han havde regnet med et radikalt Venstre, der skulde overfløje det moderate, dertil skulde de litterære Svingfjer

hjælpe. Nu førte Udviklingen til et fælles Venstre, og for at sejre med dette maatte Berg kaste sig til den moderate Side. Men saa var Brandes ham en Hæmsko. Dertil kom, at den litterære Part i Kompagniskabet næppe behandlede den politiske Partner synderlig hensynsfuldt. Sagnet vilde f. Eks. vide, at Berg, naar han kom op paa Bladet med sine politiske Meddelelser, blev modtaget af Redaktionssekretæren, Erik Skram, med et kategorisk: »Huset er fuldt til Taget«. Under disse Forhold maatte Alliancen opløse sig, og denne Opløsning blev atter til et Brud, skarpere og voldsommere end noget tidligere i Bergs Liv.

9. Ministeræmne.

At Berg vilde være Minister, om Berg kunde blive Minister, hvor har denne Sag ikke optaget Sindene i sin Tid! Hans Modstandere tillagde ham en umættelig Ærgerrighed og kunde ikke se hans politiske Færd anderledes end som dikteret af en hidsig Lyst til at komme paa Taburetten. Man søgte da ved alle Midler at danne en offenlig Mening om den forfærdelige Skandale, det vilde være, hvis Berg blev Minister.

Kunde Berg fransk? Hvad vilde Diplomaterne sige? Kunde han gebærde sig ved Hoffet? Kunde han bære en Uniform? Var det ikke et stift Stykke, at Kongen, Dronningen og Prinsesserne skulde træde i Berøring

med en saa simpel Person, der til sine hvide Handsker brugte Nr. 11¾ eller saa? Og vilde den russiske Kejser vedblive sine Besøg, hvis han skulde sidde til Taffels med Berg?

Det skadede Berg, at Christian den 9des Hof i saa høj Grad var formet efter smaa tyske Fyrstehoffers Forbillede, med Rangforordningen og Hofetiketten som første og sidste Bud. Man kunde bedre have tænkt sig Berg anerkendt ved Frederik den 6tes og Christian den 8des Hof end ved Christian den 9des. Dertil kom, at Christian den 9des egen Personlighed med dens beskedne og taktfulde Væsen maatte føle sig afskrækket af Bergs ubeskedne og voldsomme Færd. Det er ikke for meget at sige, at man ved Hoffet den Gang nærede en sand Rædsel for Berg som Person, og at drevne Højremænd benyttede sig heraf til overfor Kongen at gøre Venstres Sag til et med Bergs Person.

Stilede Berg da bevidst løs paa Taburetten? Næppe i Begyndelsen. Til at begynde med vilde han aabenbart have slaaet sig til Taals med et Forretningsministerium. Til at begynde med har han vist selv staaet lidt tvivlende overfor den Tanke, at en Skomager som I. A. Hansen eller en Skolelærer som Berg skulde blive Minister. Det var Lars Bjørnbak, der ved det historiske Skanderborgmøde den 20. September 1873 første Gang brød den Jomfruelighed, hvori Førerne hidtil havde hyllet sig som Ministeræmner. Han bad Forsamlingen om at lade, som man

var i Amerika, og uden Forknythed raabe et Leve for Berg og I. A. Hansen som Ministre. Og da Berg efter denne Proklamation traadte frem, var der ikke længer nogen Blyhed at mærke i hans Svar. Han maatte være et utaknemmeligt Skarn, sagde han, om han ikke paaskønnede den ham viste Tillid; han ønskede sit Navn holdt udenfor, men med denne Subtraktion delte han ganske Bjørnbaks Anskuelse. Han vilde i og for sig være tilfreds med et Ministerium, dannet af Mænd udenfor Rigsdagen. Ofte kunde det imidlertid være rigtigst at tage Tyren ved Hornene, og derfor vilde han overfor Modstandernes Holdning sige ligefrem, at det forenede Venstre ud af sin egen Midte kunde danne et Ministerium, ikke lige saa godt, men langt bedre end noget, vi hidtil havde haft. I. A. Hansen var denne Opgave fuldstændig voksen. Høgsbro var, efter Baron Blixen Fineckes Udsagn, en bedre Kultusminister end Hall, selv om denne maaske nok var at foretrække i en Konversationssal. Krabbe var endelig en ligesaa skarpsindig Jurist som Klein.

Der har sikkert gaaet en med Gysen blandet Latter gennem det hele nationalliberale Land over denne Vurdering, og ingen har været i Tvivl om, at Talerens Vurdering af den paa Ministerlisten »subtraherede« Berg mindst har staaet paa samme Højde. Berg, præsenteret for Kongen som Minister af Lars Bjørnbak og sig selv og med denne Selvvurdering, —

den Fremgangsmaade har sikkert ikke gavnet hans Udsigter.

Havde Berg ogsaa direkte fornærmet Kongen, som Højre paastod? Nej, men han havde givet sig farlige Blottelser, han havde i dette Forhold handlet i høj Grad udiplomatisk, ja parlamentarisk ukorrekt, og tilmed paa Trods af Venstres Tradition. Tscherning, Grundtvig, I. A. Hansen havde altid værnet om et godt Forhold mellem Demokratiet og Kongemagten. Hvor udæskende klang det derfor ikke, da Berg paa Skanderborgmødet sammenlignede »den udøvende Magt« med »en Skriver eller en Forvalter i en Forretning«. Kan man undre sig over, at det i Folkemunde blev oversat til, at han havde kaldt Kongen for Folketingets Skriver og Forvalter? Og hvor mistænkt maatte det ikke gøre Venstres Sindelag overfor Kongemagten, at Berg i det hede Konfliktsaar 1873 blev siddende, da der ved Samlingens Slutning i Folketinget blev udbragt et »Kongen leve«! At Hall engang i Frederik den 7des Tid havde gjort det samme, var et daarligt Fortilfælde, thi hvad et herskende, ved Hoffet saavel som af hele Nationen anerkendte Partis Fører kunde tillade sig, var ikke den rette Maalestok for den mod Vind og Strøm kæmpende Oppositions Fører. Og nu Bergs Forklaring? Den gik ud paa, at han havde gjort det, for at sige Kongen Sandheden og for at aabne en Diskussion mellem ham og Folket, og at han derfor »ansaa sig for den loyaleste Undersaat i Landet«. Man ser

formelig Skolelæreren, der holder en advarende Pegefinger op for Kongen. Bergs Skik var overhovedet den, at han tog Kongen i Skole. Som Pædagogik og ikke som republikansk Sindelag maa det nemlig opfattes, naar Berg paa det samme Møde i Kolding i Juli 1873, hvor han gav denne Forklaring, »udtrykkeligt vilde fremhæve, at man ikke maatte opfatte det saaledes, at det var ulovligt at arbejde for en Republik. Her i Landet havde han i de forskellige Egne af Landet hørt mange agtede Mænd udtale sig til Gunst for Republiken, hvis Fordele i flere Heenseender ogsaa var lettere iøjnefaldende. (Levende Bifald). Var Bevægelsen vokset frem til et modent, velovervejet Folkeønske, vilde en saadan Forandring i Statsformen formentlig lige saa let kunde tænkes — selvfølgelig efter Grundlovens Forskrifter og i fuld Overensstemmelse med den daværende Konge — som Statsforandringen i 1849«. Til det samme pædagogiske System hørte det ogsaa, at han jævnlig fremhævede Frederik den 7de paa Christian den 9des Bekostning. »Stenen over Frederik VII's rige Arv i Folkets Kærlighed var det endnu ikke lykkedes Christian den 9de at faa løftet«.

Det er et Bevis paa Bergs personlige Rankhed og hans Ønske om at give Folket noget af den samme Holdning, at han, selv naar han talte til Kongen, talte »fra Konge til Konge«, som et fransk Mundheld lyder. I sit Hjærte var han nemlig en kongetro Mand. Han skynder sig da ogsaa i den samme Tale at tilføje,

»at Venstre ikke ønsker at give Næring til en republikansk Bevægelse, netop derfor virkede Partiet for det folkelige Selvstyre som det bedste Middel mod Republikken«. Han var kongetro, fordi han i det Hele var en Repræsentant for det almene og anerkendte. Han har i Grunden aldrig kæmpet for andre Sandheder end dem, der hører til Kategorien: 2 og 2 er 4. Netop derfor var Berg en Folkets Mand. Og derfor kunde han i Længden aldrig blive en Fornægter, hverken overfor Konge, Gud eller Fædreland.

I det afgørende Øjeblik, da han troede Tidens Fylde kommen, svingede han derfor i Virkeligheden ikke, men optog kun sit naturlige Program. Han brød med »Europæerne«, han ønskede et Arrangement om Forsvarssagen, han søgte sikkert ogsaa Tilnærmelser til Hoffet. Den 1ste Oktober 1883 valgtes Berg til Folketingets Formand. »Husets Leder« plejer ikke at sidde paa Ordstyrerens tause Stol. Valget ma derfor opfattes som et Ønske hos Berg om, ved denne Værdighed at blive højnet og udpeget saa meget som muligt med et kommende Venstreministerium for Øje. Som nyvalgt Formand havde han en Tiltrædelses-Audiens hos Kongen, og der er Grund til at tro, at han ved denne Lejlighed har søgt en personlig Udsoning med Christian d. 9de.

Berg saa paa dette Tidspunkt lyst paa Situationen og troede, at et Omslag stod for Døren. Hoveedstaden var nu gennem det nystiftede liberale Parti i Færd med at gaa over til Oppositionen og først da, følte

Berg godt, havde han den offentlige Mening paa sin Side. Samtidig med den liberale Vælgerforenings Dannelse havde ogsaa Højre holdt en Revu over sine Folk paa Skydebanen, og ved denne Mønstring havde Estrup manet Partiet til at vokse sig stærkt og tilføjet: »inden det blev for silde«. Det lød som et Nødraab. Ved den liberale Vælgerforenings Kasinomøde den 15. December 1883 spaaede Berg da ogsaa Ministeriets Fald, og i det Billede af Fremtidens Mand, han derefter udkastede, betegnede han ham som en Mand »der kan staa fast, hvor der skal staas fast, og give efter, hvor der skal gives efter«.

Paa det religiøse og nationale Spørgsmaal vilde han nu Fred. Han vilde i hvert Fald en Frontforandring, saa at der ikke var den Krig mod Religionen og Forsvaret, som »Morgenbladet« under Edvard Brandes's og Hørups Ledelse prædikede med stigende Styrke. Aabent vedkendte han sig ikke dette. Hans officielle Beretning om Bruddet ved »Morgenbladet« gik ikke ud herpaa. Den gik ud paa, at da Kontrakten i 1880 blev sluttet mellem ham og Hørup—Brandes, stod Venstre delt, men nu i Efteraaret 1883 stod det som en Enhed, hvor kun den formelle Enhed endnu manglede. Derfor skulde »Morgenbladet« atter være det samlede Venstres Organ, og dette skulde have sit Udtryk i Bestyrelsen derved, at Bojsen indtraadte i den ved Siden af Berg og Hørup. Litterært vilde Bladet derved ganske vist ophøre at være »Brandesianismens Organ«, men med denne Brug af Bladet her-

skede der ogsaa, tilføjede han, i Demokratiet en levende Misfornøjelse.

Til denne Ordning fik Berg sin politiske Gruppes Samtykke. Men hans Adfærd oprørte Hørup og efterlod siden hos ham et dybtsiddende Nag. Hørup besuttede derfor en politisk og journalistisk Krig mod Berg. Denne gjorde gennem Partiet sit Bedste for at hindre »Politikens« Stiftelse, han udviste, som Hørup paa sin ironiske Maner skrev, »en mindre liberal Opfattelse af Næringsfriheden«. Det lykkedes ogsaa Berg at faa Oprettelsen af »Politiken« udsat til det følgende Efteraar. Men da han saa vilde have de to Venstregrupper sammensluttede til ét Parti, lykkedes det Hørup at besejre ham i hans egen Gruppe. Berg sprængte saa Gruppen og traadte ud sammen med dens grundtvigske Bestanddel og dannede den 8. November 1884 sammen med de Moderate et nyt Parti, som han gav Navnet »det danske Venstre«.

Navnet siger alt om Bergs politiske Færd paa denne Tid. Han kastede sig nu med Voldsomhed ud i en grundtvigiansk Reaktion mod alt det rationalistiske og fritænkerske i Tiden, som han selv havde hjulpet frem i saa høj Grad, da han mente at have Brug derfor. Sammen med Drachmann og Borchsenius stiftede han en »dansk Bevægelse« og indgik han et »Hjærternes Forbund«, hvor det gik varmt til af Længsel efter at kvæle »den kolde og klamme Aand«. Nu var den »Thorshammer«, han før havde spottet over, i hans egen Haand, og under

dens Tegn prædikedes der i den følgende Tid i »Morgenebladet«s Spalter et sandt Korstog mod Lokes Slægt. I sin Formandslejlighed paa Kristiansborg, hvor Berg boede i denne Vinter, og hvor han skal have følt sig saa lykkelig, udfoldede han samtidig en storstilet Gæstfrihed, og søgte ogsaa ved sin Personligheds vindende Egenskaber at gøre sig til et Midtpunkt. Meget omtalt har navnlig det Nytaarsselskab været, hvormed han fejrede Nytaar 1884. Her oplæste Drachmann et pragtfuldt Digt, »Danmark«, hvormed »Morgenbladet« indledede den ny Tid. Der forekom deri denne Strofe: »End rødmer vor Ungdom, hvor Rugbrødet gror« og tilsidst denne patriotiske Appel: »Til Forsvar for Danmark, i Sejr, i Nød!« Og her præsiderede Fru Betty Hennings som den fejrede Æresdame.

Men ogsaa hans Modstandere rustede sig. Og da Hørup og Brandes om Efteraaret havde »Politiken« parat, slyngede Berg ved en Høstfest i Vemmeløv en sand Banstraale mod dem. Der var et næsten personligt Had i denne Vemmeløv-Tale, som ellers laa fjærnt fra Bergs Agitation. Han satte her det hadefulde Stikord ud mod Hørup og Brandes, at de vilde »slukke Lysene i de smaa Hjem og med klamme Hænder borttage Hjærternes Varme«. »Skal det være Brandesianerne eller os andre?« tilraabte han Forsamlingen og fortsatte i samme Tone: »Han vilde sætte Pris paa at vide, om Bondestanden atter vilde være Lakaj for en Bevægelse, der udgik inde fra

Kjøbenhavn«. Tilsidst kaldte han »Europæerne« for »grønne Mennesker«.

Hørup gav ikke direkte Svar herpaa. Men han lammede Berg ved at organisere en ny radikal Hær med et stort Hovedstadsblad som sit mægtige Vaaben. Den »intelligente« offentlige Mening, som det var saa vigtigt for Berg at have med sig, hvis han skulde danne Ministerium, og som han havde været paa Nippet til at vinde, gik hermed over paa Hørups Side. Den liberale Bevægelse i Kjøbenhavn vendte sig fra nu af ganske bort fra Berg. Han kom ikke mere til at tale i »den liberale« før paa Grundlovsdagen 1891, da han atter havde allieret sig med Hørup. Og samtidig forstærkede Hørup sin Agitation mod Forsvarssagen. Thi han vidste, at her skulde den Bro bygges, ad hvilken Berg skulde vandre over til Regeringsmagten.

Hørup ansaa Berg for en »Militarist«. Derom foreligger der en bestemt Udtalelse af ham. Men Hørups Brug af dette Ord trodsede jo dets gængse Betydning. I Virkeligheden var Berg det stik modsatte af en Militarist. Han var i det militære Spørgsmaal den største Civilist, der kunde tænkes. Taget i det store var hans Ideal »F o l k e v æ b n i n g e n«, »et Dannevirke i hver Mands Bryst«, og en Riffel i hver vaabenfør Mands Hus. Han var altsaa principielt mod Fæstninger, navnlig en Landbefæstning, allermest Kjøbenhavns Befæstning. »Man lægger for megen Vægt paa Forsvaret med Skanser og Kanoner, og for liden

Vægt paa det levende Forsvar«, lyder en af hans vigtigste Udtalelser i Samlingen 1875—76, ved 3die Behandling af Forsvarssagen. Han var imod Kjøbenhavns Befæstning af militære Grunde, fordi han frygtede for, at den kunde føre til Landets Deling ved Storebælt, af politiske og sociale Grunde, fordi den vilde gøre Kjøbenhavn til »et stærkt jærnbeslaaet og stort Hoved, hvortil det lille Legeme i endnu højere Grad vil blive et Annex end det er iforvejen«, og af økonomiske Grunde, fordi den vilde hindre Hovedstadens Udvikling ved at gøre Terrænet nærmest udenom den til et Fæstningsterræn.

Berg lagde i det Hele Hovedvægten paa den nationale, demokratiske og følelsesbevægede Betydning af Forsvaret. Det skulde ikke mindst bruges »til at styrke vort Folk indadtil«, men ikke til at faa »saa og saa mange kødelige Arme« eller »saa og saa mange Mennesker til Kanonføde«. Militæret maatte navnlig ikke blive »en Stat i Staten«, thi, som han sagde, »mit Kendskab til Historien lærer mig, at da Bonden lod Ridderen føre Vaaben for sig, da afgav han ogsaa sin Frihed«. Med Hensyn til Hærordningen havde han en Yndlingsplan, som gik ud paa, gennem Landeværnsbatailloner at »fremkalde hvad man kunde kalde et Folk i Vaaben«, skikket til paa én Gang at støtte den egentlige Liniehær og samtidig indadtil være et Frihedens og Rettens Værn. Derigennem vilde han fjerne »visse Egenskaber hos det danske Folk, en vis Magelighed og en vis Frygt for at lugte

Krudt«. Landeværnssoldaten skulde derfor »beholde sine Vaaben i sit Hus og bagefter have dem forærede som en Hædersgave, saa at han kunde øve sin Søn i disses Brug og overgive ham dem til Brug efter ham.«

Hermed hang det sammen, at Berg vilde have Soldaterudskrivningen gennemført til Bunds. Endnu i Samlingen 1882—83 klagede han over, at den almindelige Værnepligt kun eksisterede paa Papiret, og paastod, at hvis den blev gjort til Alvor, skulde det være let for Danmark »at stille 100.000 Mand op til Fædrelandets Forsvar«. I samme Tale kom han ind paa sin anden Yndlingstanke, den nordiske Forsvarsoverenskomst, og angav Tallet paa den Hær, der i saa Fald kunde stilles op til Nordens Forsvar, til 400.000.

Ud fra dette Stanpunkt, saa naivt, men dog saa umiddelbart tiltalende og nobelt, angreb han Estrups og de Sagkyndiges Forsvarsplan som »Militarisme«. Han vilde have et bestemt Skel mellem disse to Ting: Militarismen og Fædrelandets Forsvar. »De forholdt sig til hinanden«, sagde han, »som en fordærvet Klerus forholder sig til Religionen«. Forgæves spurgte Monrad ham, hvorledes der kunde ligge Militarisme i Kjøbenhavns Befæstning, som dog ikke stillede Officererne bedre, ikke gav dem højere Løn, højere Rang, eller Skattefrihed. Han blev ved sin Sondring. Og han gennemførte den ogsaa overfor Hørups Ord: »Hvad skal det nytte?«, som han sammenlignede med en Kniv, der vel skulde bruges, men

den maatte kun bruges overfor Militarismen, ikke overfor Fædrelandets Forsvar.

Men lige saa vederstyggelig som Begrebet Militarisme var paa den anden Side den Tanke Berg, at det bedste Værn for Danmark skulde være intet Værn. En saadan Tale kalder han »en patriotisk Sygelighed«, og benægter i Samlingen 1872—73, hvor dog Forsvarstanken endnu laa lammet under Mindet om Krigen 64, at der her (i Folketinget) vil findes en eneste Talsmand for den Tanke«. Han taler ogsaa ved den Lejlighed om den Betydning for Folkets Genrejsning efter en ulykkelig Krig, det vil have, at der er kæmpet til det yderste for Selvstændigheden.

Berg var Forsvarsmand i hvert Slag af sit Hjærte. Det hang sammen med hans hele Livssyn, med hans hele menneskelige Natur. I den Sag maatte han og Hørup være som Ild og Vand. Forsaavidt kunde Hørup have en personlig Ret til at betegne ham som »Venstres mest militaristiske Medlem«. Hvor langt Berg vilde være gaaet i denne Sag, hvis Magten og Ansvaret var bleven lagt i hans Haand, kan ingen vide. Han havde sikkert ikke sagt »sit sidste Ord«, for at bruge en Vending af ham selv fra Hærlovsforhandlingen i 1880. Thi i alle hans Udtalelser havde hidtil det politiske Motiv spundet sig ind. Ogsaa Forsvarssagen skulde visne i Estrups Haand. Men i Bergs Haand?

Dette Spørgsmaal har han uden Tvivl besvaret for sig selv i Sommeren 1884. Efter Valget den 25. Juni

1884 og Sverdrups Udnævnelse til norsk Ministerchef Dagen efter var Berg Ministeræmne for Alvor, baade i den almindelige Opfattelse og i sine egne Tanker. Hvor han viste sig i de nærmeste Dage efter Valget, sprang man for ham, og han selv førte sig ogsaa som Dagens Løve. Han sammenkaldte de andre ledende Mænd af Partiet til et Møde i Formandslejligheden paa Kristiansborg og foretog her en Fordeling af Porteføljerne. Men Dagene gik, Kongen kom hjem fra sin Rejse, og der skete stadig ikke noget. Snart vidstes det ogsaa, at Ministeriet vilde blive siddende. Det fortaltes, at Estrup under Forhandlingen i Statsraadet havde afvist Kongens Tanke om et Forretningsministerium eller Overgangsministerium og resolut spillet Berg ud som den eneste mulige Afløser. Overfor det Alternativ foretrak Kongen øjeblikkelig at beholde Estrup. Berg selv har ladet forstaa, at det var Hørups Opposition mod ham, der forspildte hans Udsigt.

Hans Skuffelse synes at have været stor. Hans lidenskabelige Udfald i Vemmeløv-Talen hænger vist sammen hermed. Og endnu mere hans Optræden efter Kristiansborgs Brand om Efteraaret. Det fortaltes, at han selve Brandnatten og paa selve Ulykkens Sted med en bydende Gestus havde udbrudt: Paa dette Sted rejses et Kristiansborg aldrig mere! I hvert Fald lod han de følgende Dage »Morgenbladet« udstede denne Parole. Der var ingen lyse Minder knyttet til dette Slot, skrev Bladet, det repræsen-

terede kun det officielle Forhold mellem Konge og Folk, der var ikke med dets Forsvinden sønderrevet noget Baand som det, paa hvilket Frederik den 7des Kongeslot, Frederiksborg, var et Symbol. »Det synker ikke i Grus med nogen berettiget Forventning om at blive rejst af Ærbødighed for, hvad det i vor Tid har været som Kongeborg og Rigsdagsbolig«. Og videre taltes der om Ruinernes tause Sprog, »hvor der ikke er noget Ord for, at det, der her er faldet, vil blive rejst igen«.

Dette opvakte i Kjøbenhavn et sandt Raseri mod Berg. Sorgen over Slottets Brand slog over i Harme over, at der skulde gøres Politik ud deraf. Det var ikke langt fra, at man beskyldte Berg for at være Skyld i Branden. I hvert Fald løb der de sjofleste Rygter gennem Byen om hans Optræden under Branden: han havde kun tænkt paa at redde sine egne Sager, og personlig havde han især taget sig af et vist lille Møbel. De store Indsamlinger til Slottets Genopførelse, der blev sat i Gang, var ikke mindst ment som en Protest mod Berg.

Paa denne Sag blev Berg atter uhyre upopulær i Kjøbenhavn. Han havde nu den offentlige Mening imod sig, i Ryggen havde han de Radikales Hævnlyst, og til Støtte havde han kun de Moderates Parti, der aldrig havde glemt den »Udryddelseskrig«, han faa Aar iforvejen havde paaført dem. Saaledes bundet og bastet maatte han tage mod Slag af den kampberedte Provisorisme. Nu var Nederlaget for Alvor over ham.

10. Før og efter Provisoriet.

Da Afgørelsen kom, da den 1ste April 1885 nærmede sig, turde han i Virkeligheden heller ikke tage imod Slag. I sidste Øjeblik blev han ængstelig, vilde vige af for Provisoriet, saa pludselig Faren ved det længe planlagte Grundlovsbrud og Styrken af Modstandernes Stilling. Men det var for sent for ham at vende om. Det er ogsaa uklart, hvad det egentlig var for Udveje, han tænkte sig. Efter en Meddelelse af Holstein, bad Berg denne »om at gaa til Liebe for i den 11te Time at bringe en Overenskomst i Stand«, hvad Holstein nægtede. Under en storpolitisk Debat i Folketinget i Samlingen 1889—90 udtalte Berg sig selv om dette Punkt. Han sagde: »Dengang Begivenhederne udviklede sig saaledes, at Reaktionen gik lige lukt ud mod det tomme Rum og havde forberedt det, da ønskede jeg ikke at gaa denne Vej. Ærede Medlemmer ville vide, at jeg for mit Vedkommende søgte at forebygge det, saa vidt jeg kunde, og søgte at tage Initiativ dertil«. Adspurgt af Holstein, hvad han sigtede til, svarede han, at han sigtede »til en bestemt, kort Brevveksling mellem ham (Holstein) og mig (Berg)«, og at han havde raadet til at gøre »de yderste Indrømmelser, Folketingets Ære tillod«. I nogle Artikler i »Frederiksborg Amts Avis«, som maa være skrevne af Berg, skønt hans Navn ikke staar under, er dette forstærket til, at Oppositionen »burde have taget den Ydmygelse, der da blev budt«, hvor-

ved vel maa være ment: accepteret Højres Ultimatum i Fællesudvalget. I de samme Artikler hedder det med særligt Sigte paa Hørup: »For at være forberedt paa denne Mulighed (nemlig at Estrup gav Udsættelse med Rigsdagens Hjemsendelse til Kl. 12 Nat 1. April) .... sad en Del af Venstres ledende Mænd denne Nat (Natten mellem 31. Marts og 1ste April) og syslede med de Opgaver, der vare dem betroede som Medlemmer af Fællesudvalget. Øjeblikkets Alvor var dem bevidst. Men s a m t i d i g havde andre Mænd (Hørup m. fl.) travlt med at overveje, hvorledes de, »stolende paa Hr. Matzen«, hvad Provisoriet angik, skulde udbytte »den ny Tid« til Fordel for en enkelt Side i Venstre«. Heller ikke heraf bliver man klog paa mere end derpaa, at Berg for enhver Pris vilde hindre, Hørup for enhver Pris hidføre det store Brud.

Hvis Berg havde faaet gennemført denne Plan, var det ganske vist i den almindelige Bevidsthed blevet et politisk Sidestykke til Dannevirkes Rømning. Men denne Skuffelse havde dog været meget mindre end den, den kommende Tid bragte. Det maa da regnes Berg til Ære, at han fattede dette Forsæt, og det maa vel antages, at det kunde være udført, og var bleven udført, hvis Hørup og Holstein var gaaet med. Og denne Bergs Holdning frier ham ogsaa i nogen Grad for Ansvaret og Skammen for den Raadvildhed og Planløshed, hvormed Modstanden mod Grundlovsbruddet blev ledet.

Lad være med den aktive Modstand, skønt Bergs store Ord fra mange Lejligheder om Landeværnet som den indre Friheds Værn, og »Folket i Vaaben«, og Riflen i hver Mands Stue, i Grunden forpligtede ham til en Rejsning af Folket til fysisk Modstand, og i sin Tid ogsaa af Modstanderne var blevet opfattet som en Trusel herom. Men heller ikke til en organiseret passiv Modstand, Skattenægtelse, Nægtelse af at møde paa Session, Nægtelse af borgerlige Ombuds Udførelse, gav han som bekendte det ringeste Signal. Ja i et Partimøde nedslog han endog Diskussionen derom. »Vi have tyve Midler«, sagde han, men han nævnede eller tilraadede ikke et eneste. I hvert Fald ikke ud over en almindelig og forstærket Organisation i Kresforeninger med forøgede Bidrag til Krigskassen.

Man har bebrejdet Berg, at han, naar Taalmodigheden altsaa blev det eneste, Oppositionen havde at falde tilbage paa, saa dog lod Stormklokken ringe fra Møde til Møde den hele Sommer igennem. Men til en Natur som Bergs vilde det have været en overmenneskelig Fordring at stille, at han i denne stormbevægede Tid skulde have siddet hjemme ved sin Arne og røget sin Fredspibe. Mere end nogensinde trængte han i denne Tid til at plante sig ud i Jorden og komme ud i Folket. Han organiserede da en af sine store Rejser, dennegang ledsaget af N. I. Larsen og Harald Holm. I Juni Maaned kom han til Vestkysten af Jylland. Imidlertid havde Nellemann

udsendt et Cirkulære om, at Politiet skulde overvære de politiske Møder. Da Berg kom til Thim, mødte han her første Gang Politi paa selve Tribunen. Han nægtede da at tale, hvis han »skulde have Politiet i Nakken«, og de to Betjente tog Plads nede i Forsamlingen. En af de følgende Dage, den 16. Juni, kom Berg til Holstebro, hvor et stort, af 3000 Mennesker besøgt Møde holdtes under aaben Himmel paa en Markedsplads. Mødet var alt i Gang, Kresens Folketingsmand stod paa Talerstolen, — saa steg Stedets Politimester i fuld Uniform op paa Tribunen og tog Plads bag Talerstolen. Da Berg fik Øje paa ham, erklærede han, der skulde være næste Taler, ikke at ville tale, hvis han saaledes skulde staa under Politiets Opsigt, og han fastholdt denne Vægring, efter at have faaet at vide, at Politimesteren ikke vilde vige godvilligt. Da hans Tur til at tale kom, undlod han ogsaa at træde frem. En af Indbyderne, Gaardejer Noes, der tillige var Mødets Dirigent, kom nu med det Forslag, at Indbyderne, med Udelukkelse af to Skolelærere og under solidarisk Ansvar skulde fjærne Politimesteren med Magt fra Tribunen, men han fandt kun Medhold hos en enkelt af de andre Indbydere, Gaardejer Nielsen, og da man heller ikke kunde blive enig om at hæve Mødet, stod man uden Resultat. I Forsamlingen var der imidlertid opstaaet stærk Uro, hvorfor Noes traadte frem, meddelte Situationen med Tilføjelse af, at man havde under Overvejelse, enten at

hæve Mødet eller »at hjælpe Politimesteren ned«. »Ja, ned med ham!« blev der raabt. Endnu en Gang forsøgte man at faa Politimesteren til at gaa med det gode. I dette Øjeblik rejste Berg sig med Tegn paa Utaalmodighed, tog sit Rejsetæppe paa Armen, bød Farvel, og udbrød henvendt til Noes: »Naa, hvad bliver det til?« eller »det varer mig for længe!« hvorpaa han ogsaa bød Noes Farvel med en halvt spydig Bemærkning, der fik denne til at svare, at »han jo heller ikke var en Berg«. Idet Berg saa gik hen imod Trappen, tilraabte Gaardejer Nielsen ham et: »Vent lidt!« Han vendte da om. Og i det samme gik Noes og Nielsen hen til Politimesteren, stillede sig hver paa sin Side af ham, tog ham under Armene, rykkede ham op fra Stolen og slæbte ham hen til Trappen, ad hvilken han saa frivilligt gik ned, idet han tog Forsamlingen til Vidne paa det skete. Straks derpaa traadte Berg frem som Taler og begyndte sin Tale med at udtale sin Billigelse af de to Mænds Handling.

Det var i Anledning af denne Sag, at Berg sammen med de to Gerningsmænd blev dømt til 6 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost, først af en til Sagens Paadømmelse nedsat Kommissionsdomstol, bestaaende af to Kriminalretsassessorer, hvoraf den ene var den nuværende Justitiarius i Højesteret og Formand i Rigsretten, Niels Lassen, derefter den 11. Januar 1886 af Højesteret. Berg dømtes som »Meddelagtig«, idet Dommen udtaler, hvad der vel heller

ikke objektivt set kan være Tvivl om, at hans Optræden »havde fremkaldt eller bidraget til at fremkalde Forsættet« hos Noes og Nielsen. Men nu det subjektive Moment? Var det Bergs Hensigt at paavirke de to Mænd til at handle som de gjorde? Uden denne Hensigt var han ikke juridisk strafbar, thi uagtsom Meddelagtighed er ikke et strafbart Forhold. Om dette Sagens vigtigste Moment siger Dommen, at det »maa have staaet ham fuldstændig klart, at han ved sin Adfærd, tilmed efter den Autoritet, han nød .. kastede et vægtigt og rimeligvis afgørende Lod i Vægtskaalen«. Det er altsaa dog kun ved at udstrække Begrebet Forsæt til den yderste Grænse, at det blev muligt at dømme Berg. Og er man først ude paa saa flygtige Grænser, er det utænkeligt, at ikke et politisk Hensyn, tilmed i saa bevægede Tider, har gjort sig gældende. Det hed sig ogsaa, at af Højesterets 13 Medlemmer de 6 stemte for Frifindelse.

Denne Begivenhed, at Folketingets Formand, tilmed mod sin Benægtelse af væsentlige faktiske Momenter i Sagen, dømtes af Højesteret for Vold mod Øvrigheden, hilstes naturligvis af Højre med dyb Tilfredshed. Til den anden Side kastede Holstebroaffæren et Martyrskær over Bergs Hoved som »Forsvarer af Talerstolens Frihed«, ikke mindst i det letbevægelige Kjøbenhavn, hvor man nu hurtig glemte hans Forsøg paa at sætte Bondelandet op mod Hovedstaden, og hvor han atter for en Tid var

Dagens Helt i de demokratiske Krese. Han tog i det Hele Løvens Part af Hyldesten, skønt mangen En i sit stille Sind skænkede en større Sympati til de to beskedne Bønder som »Handlingens Mænd» midt i det magtesløse Ordbulder.

Den følgende Tid beredte Berg mange Triumfer. Da han den 2den Oktober 1885 vendte hjem til Kjøbenhavn, var hans Rejse over Øerne et helt lille Triumftog, og da han om Aftenen kom til Kjøbenhavn, blev han modtaget af en mange Tusinder stærk Folkemængde, der spændte Hestene fra hans Vogn, og med en Fanatisme, der fik Politiet til klogeligt at skjule sig, trak ham gennem Vesterbros Passage og Frederiksberggade hen til hans Bolig i Frederiksholms Kanal. Da Højesteretsdommen faldt, fornyedes Bevægelsen, og Berg maa have følt sig højt baaren i de Dage. Regeringen undte ham Frist til at deltage i en Forhandling i Folketinget om Estrups Grundlovsforslag. Faa Dage efter Domfældelsen talte han i 2½ Time med stor Kraft mod dette Forslag. I det Hele førte han sig med stor Sindsro og Fortrøstning, beskikkede sit politiske Hus, og arbejdede endnu Natten før Fængslingen lige til Kl. 3.

Søndagen den 24. Januar 1886 afhentedes han af Politiinspektøren og indsattes i Blegdamsvejens Arresthus til Afsoning af Straffen. Han selv spøgte med, at han, der i 20 Aar ingen Ferie havde haft, nok kunde trænge til dette halve Aars Hvile. Alligevel maatte den blodrige og rørige Mands Helbred natur-

ligvis lide under Fængselslivet, og efter nogen Tids Forløb brød ogsaa en Sukkersyge ud hos ham, uden at det dog vides, om den er fremkaldt af Fængselslivet.

Han blev heller ikke behandlet som en gemen Fange. Dansk Gemytlighed fornægter sig ikke, end ikke bag Fængselsmuren. Da Bergs Sølvbryllup indtraf den 22. Maj 1886, altsaa medens han var Fange, savnede han intet af det til Anledningen henhørende. Han vækkedes om Morgenen med »Det er saa yndigt at følges ad«, sunget nede i Fængselsgaarden, en Højtidelighed fandt Sted i Fængselskirken, hvis Alter var pyntet med Blomster og Grønt, og i Arrestforvarerens Lejelighed modtog han en Deputation, der paa 80.000 Bidragyderes Vegne overbragte ham en Gave af 45.000 Kr. i blanke, nymøntede 20 Kr.-Stykker. Kun ét var udelukket fra Festen: Der maatte ikke tales Politik, — saa langt gik Gemytligheden altsaa ikke.

Den mest imponerende Hyldest modtog Berg dog, da han kom ud af Fængslet. Den 25. Juli fejredes han af Kjøbenhavnerne, der paa 17 store Dampskibe sejlede ham op til Marienlyst. 8de Dagen derefter hyldedes han af Jyderne ved en Fest i Kolding, hvor 40—50.000 Mennesker skal have været tilstede. Det er enestaaende i den danske Historie. Stærk og bevæget stod han, ombølget af Jublen, og talte om, at hans Ønske ikke gik videre end til, at det ved hans Død kunde siges om ham: »Han var en trofast Sol-

dat i Frihedens Hær«. Han vilde være »et Enhedsmærke«, sagde han, han vilde paa Landbodemokratiets Vegne modtage Hovedstadens Haand, nu var Demokratiets Enhed en afgjort Sag. Sammenhold! Samarbejde!, det var hans Tekst.

Og dog — dog var der noget overfladisk ved den hele Bevægelse. Under dette brusende Hav af begejstrede Tilhængere gik der en Understrøm, en stærk og kontrær Understrøm, der var rettet paa at tage Magten bort under Bergs Fødder. Som han stod her paa Toppen af sin Berømmelse, var han i Virkeligheden som Politiker en isoleret Mand. Det maa slaa En, naar man genenmlæser Referaterne fra Festerne, at der ikke var en eneste ledende Venstrepolitiker med. Venstres andre Førere havde benyttet Holstebrosagen og hans lange Fraværelse til at isolere ham. De troede ikke mere paa hans Loyalitet, de nærede den Mistro til ham, at han satte sin egen Magt, sin absolute Førerstilling over alle politiske Hensyn. Hans mange Ord netop paa denne Tid om »Sagen fremfor alt«, fremkaldte deres Spot. Det var blevet en sand Fabel mellem indviede Venstrepolitikere, at Berg blot vilde dette, at være Nr. 1. »Han vilde have alle Kransene om Hornene«, sagde Hørup om ham med et af sine agrariske Billeder. Selv sin tro Følgesvend, N. I. Larsen, kunde han ikke mere stole paa. Alle følte de sig sveget af ham, misbrugt, overset, behandlet som Vasaller. Nu havde de sluttet sig sammen om at tage Hævn, i hvert Fald holde ham ude. I

denne Følelse mødtes især Hørup og Holstein, men ogsaa de to fødte Modstandere Hørup og Frede Bojsen.

Allerede straks efter Provisoriet havde Berg stødt paa denne Understrøm af Uvilje. I Sommeren 1885 havde han søgt at gennemføre en Almenorganisation over hele Landet, der skulde resultere i et Delegeretmøde. Men Hørup og Holstein, der opfattede denne Bestræbelse som en Stige, Berg vilde benytte til at naa op til et Sæde ovenover dem, modarbejdede underhaanden Sagen. Dette gjorde Berg bitter. Endnu mere forbitret blev han, da det ogsaa i 1886 lykkedes Holstein at forpurre hans Plan om et Delegeretmøde før Rigsdagens Sammentræden. »Greven angreb med Raseri dette Forslag«, skrev han siden. Allerede da laa et Brud i Luften. Endnu i Sommeren 1887, efter at Bruddet var indtraadt, fornyede Berg sit Forslag om et Delegeretmøde. Men han fik Nej af de andre Førere. Først i Efteraaret 1888 kom dette Delegeretmøde i Stand, »3 Aar for sent«, skrev Berg.

I denne Understrøm af Mistillid til Berg blandede der sig et andet Element. Det var Modsætningen mellem Rigsdagspolitik og Vælgerpolitik. De andre Venstreførere, især Hørup og Holstein, som havde tabt Troen paa Modstanden mod Provisoriet, vilde paa dette Tidspunkt en Rigsdagspolitik, stilende mod Forlig, og som først skulde forelægges for Vælgerne, naar den var en afsluttet Sag. Berg vilde en fortsat

Vælgerpolitik, han vilde gribe til sit gamle Greb, at indtage det Standpunkt, der som det mest retlinede og konsekvente havde Befolkningens umiddelbare Sympati og bedst anslog det harmfulde Hjærtes Strænge.

Men saa burde han ogsaa straks have sat sig imod den Forhandlingspolitik, som det øvrige Venstre slog ind paa ved Begyndelsen af Rigsdagssamlingen 1886—87. Det gjorde han imidlertid ikke, i hvert Fald kun halvt, og med saa lidt Konsekvens, at det endog tilsidst var ham, der formulerede den Partibeslutning, hvori Forhandlingspolitiken blev udtrykt. Da han saa kun et halvt Aar efter erklærede denne Politik for et Forræderi mod Venstres Sag, fik det derfor Udseende af, at han med Vilje søgte sig et Særstandpunkt. Og han blev ogsaa derved drevet ind i en Række haabløse og kunstige Fortolkninger, som daarligt harmonerede med hans Valgsprog om at fægte »med aaben Pande«.

Han var sat til Vægs af sine Medbejlere. Eller rettere, han var af dem anbragt som den pompøse, men betydningsløse Topfigur. Han skulde repræsentere Partiet, være dets Symbol, derfor sad han paa Formandsstolen baade i Partiet og i Tinget — men han skulde sidde der som en Fange. Af dette Fangenskab brød han ud. Han mærkede nemlig snart, at han var sat ud af Spillet. En mere tydelig Tilkendegivelse heraf, end at Hørup og Bojsen uden hans Medviden, ja bag hans Ryg, havde plejet hem-

melige Forhandlinger med Estrup og Nellemann, kunde han heller ikke godt faa. Saa forsigtig havde man søgt at lege Skjul med ham, at det efter Sigende var et Rigsdagsbud, der gav ham et Vink om Sagen. Han betænkte sig ikke et Øjeblik, og skønt det var den næstsidste Dag i Samlingen, nedlagde han straks sin Stilling som Formand i Folketinget, — Stillingen som Partiets Formand havde han allerede midt i Samlingen taget Afsked fra. Den 30. Marts 1887, ved Mødets Slutning, uden at nogen anede et Ord derom, bekendtgjorde han fra Formandspladsen, at han »af politiske Grunde« ønskede at træde tilbage fra denne Plads, »som Tinget gennem nogle Sessioner har vist mig den Ære at betro mig«.

11. I Mindretal.

Nu var Berg i Mindretal og det paa en anderledes afgjort Maade end før. Før havde han i værste Fald altid haft den ene Halvdel af Partiet med sig, før havde han skiftevis haft enten Hørup eller Bojsen med sig. Nu var han ene.

Han søgte ganske vist at fastholde Bojsen som den, der i Bunden var enig med ham, i hvert Fald at skille ham ud fra de egentlige »Luskepetere«. Der er noget rørende i den Maade, hvorpaa han i Begyndelsen friede til Bojsen. Han nævnede »Holstein, Brandes, og Hørup« for sig og Bojsen for sig, og lagde en Kløft imellem dem. Og i den Tale i Kol-

ding den 12. Juni 1887, hvori han for Vælgerne bekendtgjorde sit Brud med det øvrige Venstre, udtalte han om Bojsen: »Der er saaledes iblandt de Navne, jeg har nævnt, særlig eet, om hvis Kærlighed til den danske Almue jeg aldrig har tvivlet, og hvis Syn paa Udviklingen jeg i mange Maader deler.«

Men Bojsen afviste Frieriet. Han opsagde ethvert politisk Makkerskab med Berg derved, at han og N. I. Larsen sprængte Berg ud af »Morgenbladet«s Bestyrelse ved at fjærne den af ham indsatte Redaktør, Hr. Korsgaard, fra Stillingen. Naar selv den fromme Frede Bojsen greb til saadanne Midler, maatte Berg føle, i hvilken Grad han havde mistet sit Terræn paa Rigsdagen.

Men uden et Øjebliks Forknythed optog han Kampen for at vinde fremad igen. Haabløshedens Følelse var ham ganske fremmed. I samme Nu »Morgenbladet« blev slaaet ham ud af Haanden, stiftede han, for ikke at være helt uden Organ i Hovedstaden, det lille Skillingsblad »Aftenbladet«, som endnu frister en meget lidt respekteret Stilling blandt Smaabladene, men som altsaa begyndte sin Bane som Organ for Bergs »rene Venstre«. Det stilede dog meget snart løs paa den rene Skillingsjournalistik, uden at Berg dog tog sin beskyttende Haand fra det, og han er derved i Grunden bleven en Pioner i denne Journalistiks dengang ganske ubetraadte Jord. Og dette lille Træk hører i høj Grad med til

Billedet af Berg. Det viser hans Usnobbethed, hans Foragt for den pæne offentlige Mening, hans ægte politiske Hensynsløshed i Valget af Midler.

Der er i det hele intet Afsnit af Bergs Liv, der stærkere fremhæver hans Sjælsstyrke og beundringsværdige Livsmod, end disse 3 Aar, i hvilke han, den én Gang saa mægtige Fører, sad i Folketinget, kun omgivet af en lille Garde paa 8 Trofaste, som ikke netop var Blomsten af Tinget. Bønløkke,, S. P. Christensen, Haastrup, Leth, Michael Pedersen, Enevold Sørensen, Tang og Vestergaard — hvor er de henne nu, hvilket Blad af Historien vil, naar man undtager Enevold Sørensen, opbevare disse Navne? Og dog burde de maaske ikke glemmes, thi det er Stammen, hvoraf der siden skød en Politik, der er et helt Stykke Danmarkshistorie. Det er de første, de oprindelige, ægtefødte Bergianere.

Naar han ellers saa sig om i Tinget, mødte han lutter fjendtlige, spottende, skadefro Ansigter, maaske endog halvt medlidende. Og der sad dog saa mange, hvem hans Navn og Autoritet havde baaret ind i Tinget, mange, der havde holdt sig tæt i hans Kølvand, da han gik for fulde Sejl, og andre igen, for hvem hans Fordomsfrihed havde været den brede Ryg, der havde givet dem Dækning i ensomme og farlige Øjeblikke. Der kom alligevel ingen bitre Ord over hans Læber, ingen Surhed i hans Væsen. Han var i Sandhed en Kæmpe, som han stod her og talte til de tomme Stole, eller under en Højrøstet-

hed, der ikke var til at misforstaa, eller naar han maatte tage imod, at Estrup kaldte ham »den fremragende Fører«, hvad han besvarede med at kalde Estrup for »Føreren for Folketinget«.

Svagest var hans Stilling dog her i Folketinget. Det var ulideligt at høre hans evindelige »Protest«, det lød næsten som en Kværulant for Retten. Det var ogsaa under denne evige Debat, snart med Holstein, snart med Edvard Brandes, snart med Klaus Berntsen, at Selvmodsigelsen i hans Holdning vendte sig mod ham, saa han maatte gribe til en Fortolkningskunst om, at han vel efter 1885 selv havde stemt for Finansloven, men ikke til Ministeriet, men til et formodet Flertal i Landstinget, at han vel var for Forhandling, men kun naar det var »en Angrebskrig med Forhandling« eller en »Forhandling med skarp Front« o. s. v. Til andre Tider manede han Dagen forud for den 1ste April 1885 frem, hans Frygt, de andres Selvtillid, hans ængstelige Spørgsmaal, de andres tillidsfulde Svar. Der var ogsaa Ting, der svækkede og misklædte hans Stilling. Det svækkede Tilliden til ham, at han roligt blev siddende i det Parti, han bekrigede, deltog i dets Partimøder som et fuldgyldigt Medlem, indviedes i den Taktik, han vilde scpænde Ben for. Han vidste nemlig godt, at ekskludere Berg, det vilde man ikke. Og hvorfor stemte han ikke et direkte Nej til »Paaskeforliget«, men sad stille og saa til og nøjedes med at sige »Stemmer ikke«? De

andre Venstremænd kunde ikke tage dette for andet end et nyt Træk af den Fiffighed og »Mindretalstapperhed, hvorom der efterhaanden havde dannet sig et helt Sagn mod Berg.

Men ellers talte han »ud af Vinduerne», det vil sige ud til Vælgerne. Der havde han sine Ressourcer; saalænge han endnu ikke havde tabt paa Valgdagen, var han ikke slagen. Det gjaldt da for ham om at holde Vælgerne i Aande. Valgdagen maatte senest komme i Januar 1890, der var altsaa 2½ Aar at løbe paa. Halvt som Vælgerfoder, halvt som Trods mod Modstanderne maa det vel forstaaes, at Berg i disse to mellemliggende Samlinger, 1887—88 og 1888—89, talte som et rent Damptærskeværk. I den første Samling holdt han 168 Taler, i den anden 188. Han søgte nu dybere ned i Folket end før, ned under Gaardmændene. Det var »den danske Menigmand«, der nu skulde være hans Støtte. I hans Rigsdagstaler støder man jævnlig paa Vendinger som disse: »det danske Folk, lad mig sige den danske Menigmand«, eller, »ikke blot her i Landet, men ogsaa i Menigmands Huse«.

Hans stærkste Greb var dog det, at han gav sit Standpunkt og sit Parti det uskyldiges, det af Hjærtet rene og ubesmittedes Stempel. Han kaldte sit Parti »det rene Venstre«. Syndfloden var kommen over Landet, og der svømmede han nu som Danmarks Noah rundt paa sin Ark, med sine forskellige rene og urene Dyr, Bøn-

løkke, Haastrup, Michael Pedersen, og ventede paa, at det skulde blive tørt Land igen, for da at forplante en ny og bedre Venstreslægt i Landet. Der kom i det Hele fra nu af Sektens, næsten Menighedens Præg over Bergs Parti. Navnet Bergianere, som aldrig før havde været brugt som Partibenævnelse, blev nu indført som politisk Partinavn. Det var ikke længer det radikale Venstre, ikke det danske Venstre, det var Bergs Tilhængere, hans Vennesamfund, hans Hjord.

Dette afsondrede, eksklusive Præg fik hans nye Parti ydermere derved, at det kun rodfæstedes i Jylland, og endda væsentligst kun i en bestemt Egn af Jylland, Vestjylland og den midtjydske Hedeegn. Bergianerne boede især langs Vestkysten af Jylland, fra Esbjerg til Holstebro, og saa paa den modsatte Side af Heden fra Viborg over Silkeborg ned mod Vejle og Kolding.

En Hovedrute, Berg fulgte, naar han var paa Agitationsrejse, var Ruten: Skjern, Thim, Holstebro, Lemvig. Her var han selv født, her boede hans Landsmænd i snævrere Forstand. Og her vandt han ogsaa den Sejr, der fra Valget den 21. Januar 1890 atter gjorde ham til en Magt i den danske Politik. Det var hos disse Puritanere, hos disse satte, strænge, gammeldags Bønder, at Troen holdt Stand og den rene Lære fandt Indgang. Det var deres Stejlhed, der stemmede sig mod den »Akkordens Aand«, det øvrige Venstre prækede. Og

det var blandt dem, at Berg med det Sympatiens Blik, der finder i det skjulte, fandt de unge Mænd, fremfor alle I. C. Christensen, der skulde forynge hans Politik og arve hans Rige.

At følge Bergs Valgsejr i Januar 1890 paa Kortet er som at marschere ad den Bergske Hovedrute. Skjern, Ringkøbing, Holstebro, det var først og fremmest sikre Sejrsvindinger for ham. I Ringkøbing valgtes ved dette Valg I. C. Christensen første Gang med overvældende Majoritet mod den moderate Clausager. Saa er der Bække, 'Levring, Løvel. Det er Grænseegne til Heden og det var ligesaa 3 Erobringer for Berg. I Løvel valgtes Anders Nielsen, det var Bergs andet Fund. Endvidere erobrede han i Jylland Nibe og Hørning. Og det var ikke blot ved dem han vandt, men ogsaa ved dem, han slog, at Valget fik sin særlige Bergske Farve. Dem, han slog, det var den Gruppe, der kaldtes »Gammel-Avlsgaard«, Folketingets ivrigste Kroge-Politikere, med Villads Holm og Thorup som Anførere, dem, der altid havde krydset Bergs Bane. Nu endelig fik han Ram paa dem.

I alt vandt Berg ved dette Valg 9 nye Pladser, og hans Parti var nu 17 Mand stærkt.

12. Fremad paany. Død.

Et ringe Tal naturligvis, men alligevel et Tegn paa, at der var ny Vækst i Vælgerfolket, og at Jorden, naar den bearbejdedes tilstrækkeligt længe og dybt, kunde føde en ny og stejlere Venstreslægt, mod

hvilken det bløde i Partiet ikke vilde kunne holde Stand.

Bergs Evne til at arbejde umiddelbart i Folket havde staaet sin Prøve paany. Foruden sin personlige Evne havde han i sin Haand endnu en Magt, der nu var større end nogensinde før: Den Bergske Presse. Han var paa dette Tidspunkt Overhovedet for en Presse paa 16 Aviser. Fra de to Hovedsæder, Kolding og Hillerød, hvor han havde oprettet sine to første Blade, havde han efterhaanden lagt den ene Provins efter den anden ind under sin Sværte. Omkring Aarene 1879 og 80, under Kampen med de Moderate, havde han stiftet »Ringkøbing Amts Dagblad« og »Holstebro Dagblad«, samt overtaget »Lemvig Dagblad« og »Viborg Stifts Folkeblad« og lagt disse 4 Blade ind under Kolding. Samtidig omtrent havde han stiftet »Holbæk Amts Dagblad« og »Roskilde Dagblad« og lagt dem under Hillerød. Hertil kom fra Oktober 1882 »Thisted Amts Tidende«. I 1884 skabte han sin Presse et tredie Centrum ved at gøre Holbæk-Bladet selvstændigt og lægge den samtidig købte »Nykjøbing Avis« ind under det. Men hans Arm var endnu ikke træt af at omspænde Blade. I 1889 og 1890 stiftede han paany en Række Blade, to jydske, »Herning Dagblad« og »Esbjærg Folkeblad«, og tre sjællandske, et i Næstved et i Vordingborg og et i Præstø. De første blev henlagt under Kolding, de sidste under Holbæk. Han herskede saaledes over to store Presse-

riger, et jydsk og et sjællandsk. Og saa fik han endda, da det Korsgaardske »Aftenbladet« efterhaanden var sejlet om i et helt andet Farvand, sat et nyt Bergsk Blad paa Benene i Kjøbenhavn. Det hed »Venstrebladet« og udkom fra 1. Oktober 1889 med Berg selv til Redaktør.

Hvad Under da, at de andre Venstreførere fik onde Drømme af at stirre paa Bergs Valgsejr i Januar 1890. Holstein drømte om det Øjeblik, hvor han paany skulde være nødt til at underordne sig Berg. Det vilde han ikke, og han gik derfor ud af det politiske Liv. Bojsen saa paa Væggen en Skrift, hvori der stod: Mene, Mene, Du venter saa længe, til det bliver forsilde! Han tog derfor sin Beslutning, den længe opsatte, om nu at gøre det afgørende Skridt til et storpolitisk Forlig med Estrup. Hørup endelig, han hørte i Drømme Bruset af Vælgermassens Bifald fra de store Bergske Møder og tænkte ved sig selv: Han overfløjer os! Vi maa op paa Siden af ham eller foran ham! Han traadte derfor atter ud af Kulissen og frem paa de aabne Brædder.

Hermed var de kommende Aars Politik bestemt. Og hermed var det ogsaa en given Sag, at Berg og Hørup atter maatte mødes, og at det var Hørup, der maatte gaa til Berg. Saaledes som det jo ogsaa skete i Efteraaret 1890. Dér ligger det andet Punkt af Betydning i Bergs sidste politiske Gerning. Det første var, at han stiftede et særligt Parti, B e r g i a n e r n e,

det andet, at Bergianerne gik i Alliance med Hørupperne.

Politiken spørger jo ikke om Hjærtet, ellers kunde der være Grund til at gøre en lille Betragtning over, med hvor megen ægte Følelse disse to Mænd gav hinanden dette Haandslag. Det var vist et koldt Møde. Men megen Lejlighed til at dyrke hinandens personlige Venskab fik de to Mænd heller ikke. Det Aar, der var tilbage, var et, hvor hver Dag havde sit politiske Slag, og hvor hvert Minut af Dagen var kostbar. Dette sidste Aar, Berg levede, betegnede et Højdepunkt i den parlamentariske Kamp. Sjælden har Polemikens Egg være slebet saa skarp, sjælden har den saglige Forhandling løftet saa tunge Problemer som i Samlingen 1890—91. Det var et værdigt og stolt Opbud, hvormed Folketinget hilste sin mangeaarige Fører til Farvel.

Naar Anspændelsen var saa stor, var det ikke mindst, fordi Faren altid var stor for den Side af Venstre, der skulde kæmpe mod Berg og Hørup som forenet Magt. Sporene af deres tidligere Togt mod de Moderates Kyster forskrækkede. Derimod indgød ikke deres Grupper som samlet Magt, naar der ved de utallige Navneafstemninger var Lejlighed til at mønstre dem Side om Side med hinanden, nogen særlig Frygt. Dertil stak de alt for meget af mod hinanden. Af det Bergske Venstre, saaledes som det præsenterede sig i Folketinget efter Valget 1890, har Edvard Bran-

des engang givet dette lille Interiørbillede: »De smilte ikke, de indlod sig ikke med andre, de var alvorlige og grundige, de røg i Vadmel lange Piber. Man havde et Indtryk af Puritanere fra Cromwells Dage«. Hvilken Modsætning til Hørups Gruppe efter dens Sprængning i Efteraaret 1890: Edvard Brandes, Christopher Hage, J. K. Lauridsen, Henning Jensen, Herman Bing o. s. v., hele »Politiken«s Redaktion og Medarbejderstab, — de røg sandelig ikke i Vadmel lange Piber, og de kunde nok smile, og ikke mindst af disse Puritanere. Det var snarere to Førere med deres Livvagter end to Grupper. Men disse to Førere, det var til Gengæld de to stærkeste Viljer i Venstre, de to eneste virkelige Folketribuner. Naar de førte deres Mærker sammen i Striden, vilde den blive haard.

Men Faren drev over. Berg kom ikke mere ud at rejse ad de gamle Ruter, ad hvilke han var rejst saa tidt. Den Rejse, han nu rustede sig til, var den sidste store Rejse uden Følge. Ingen byder ustraffet sit Helbred det, Berg havde budt sit. Og dertil Skuffelsen, Ydmygelsen, Spændingen. Det havde været for meget. Han var vel ret kraftig endnu, men den, der saa nærmere til, naar man mødte ham i hans sidste Levetid, havde let ved at se, hvor tung han var bleven, og hvor hans friske Farve var afløst af en bleg Fedme. Paa den smalle og stejle Trappe op til den Tribune, hvorfra han talte ved den liberale Vælgerforenings Grundlovsfest den 5. Juni 1891,

maatte han hjælpes og lignede han et Skib i Havsnød.

Han blev syg om Sommeren, rejste til Udlandet, kom hjem sidst i Oktober, tilsyneladende med friske Kræfter. Men Dødens Komme forraadte sig nu ved en febrilsk Utaalmodighed hos ham og ved den Løftelse i Stemningen, som tidt er Dødens Varsel. Hovedslaget i Samlingen 1891—92 stod om den Opfordring, det moderate Venstre med N. I. Larsen som Ordfører rettede til Nellemann om at fremme Retsreformen. Berg greb Ordet flere Gange, og med løftet Hoved udtalte han tilsidst disse Ord, der lyder som en Svanesang, og virkelig ogsaa blev »den store Fører»s Svanesang: »Jeg læste i et Blad igaar det Udraab: »At den gamle Mand gider!« Jeg finder dette Udraab ret naturligt, at unge, ved politiske Provisorier blaserede Folk kan finde det underligt, at en gammel Mand som jeg kan fastholde mit Haab om Grundlovens Sejr trods Stillingen nu, thi alt synes jo at tale mod dette Haab .... Jeg har formet dette Ændringsforslag som et Udtryk for mit Haab om, at det danske Folk skal endnu en Gang vinde Sejr over Provisorismen. .... Det er meget muligt, at mine Øjne ikke ser det opfyldt, ... men hvad gør saa det? Tusinder .... deler dette urimelige Haab med mig, og engang vil Vrøvlet, Fejgheden og Modløsheden blive blæst bort .... saa springer et evigt sprudlende Væld, Frihedskærligheden i Folket frem .... Tillad mig at bevare

dette Haab som min Arvepart, som Frugten af mit politiske Liv, og gør ikke altfor meget Nar ad den gamle Mand, fordi han staar fast ved dette Haab«.

Den samme svimle, nervøst overspændte, bristefærdige Stemning toner gennem disse Ord fra hans sidste Avisartikel, Ord, der er mente som en Protest mod Talen om det umulige: »Frihedens dybe Fald kan røre Hjærterne, Minderne kan vække til Handling; der kan .... som i en Haandevending rejse sig en Aand i Folket, der kan lyse Fejgheden og Forræderiet til Dørs. Vi tror endnu paa Mirakler«.

Hans Tanke var iøvrigt i denne sidste Tid mindre ved Arbejdet i Salen end ude hos Vælgerne. Han hastede mod det Øjeblik, da denne Samling skulde være forbi og et nyt Valg gaa løs. Han talte om Krese og Kandidater, han regnede Chancerne ud i de forskellige Landsdele, hans Tanke bryggede allerede paa det Valgopraab, som hans Gruppe og den Hørupske skulde rette til Folket.

Netop herom drejede hans sidste Samtale med hans Partifæller sig. Den sidste Aften, han levede, den 27. November 1891, tilbragte han, omgivet af sine Partifæller, paa Stengaarden ved Gentofte, hos sin nære personlige og politiske Ven, den nylig afdøde Landstingsmand P. Jensen. Det var en halvt politisk, halvt selskabelig Sammenkomst. Om Formiddagen havde han præsideret i Finansudvalget, derefter været til Møde i Sygekasselov-Udvalget, og

søvnløs som han havde været den foregaaende Nat, maatte han efter Middagen paa Stengaarden tage sig en Times Søvn. Men saa var han atter i Aande, satte sig i Sofaen, omgivet af sine 16 Trofaste, hvoraf kun en eneste manglede, og gav nu i store Træk en Oversigt over hele Landets politiske Geografi, gik fra Kres til Kres og gjorde Regnskabet op for det kommende Valg. Saa greb han Kortene og satte sig ved L'hombrebordet.

Saaledes døde han, saa at sige med Valget paa Læben og med Kortene i Haanden. Da han kom hjem, sagde han til sin Hustru: »Dagen er gaaet godt, men jeg er forfærdelig træt«. Om Natten kom saa Døden, brat og let. Den 28. November 1891 var Berg død. Hans Ønske opfyldtes, som han engang havde udtalt: Gud høre min Bøn og give mig en hurtig Død, at jeg aldrig maa leve den Dag, da jeg ikke kan arbejde!

Det var nogle forfærdelig graa og mørke Novemberdage, da Berg døde. I Kjøbenhavns Gader var der mørkt og vaadt den hele Dag, og udover Landet stod den lave Regntaage over de plørede Veje og Marker. En knugende Haabøshed maatte lægge sig over alles Sind, som havde bevaret en Smule af Bergs stærke Haab om, at Grundlovskampen skulde ende uden et ydmygende Nederlag for Demokratiet. Thi med hans Død sluktes den sidste Rest af dette Haab. Nu var Nederlaget en given Sag.

Novmbermulmet spændte ud
sin Skærm saa klam, saa tung, saa graa,
og Brystet stønned — Herregud,
skal da hvert Haab om Lys forgaa?

saaledes begyndte Drachmanns Mindedigt over Berg. Og i denne haabløse Stemning, under denne klamme Skærm af Novembermulmet, fulgte det lange kjøbenhavnske Ligtog hans Kiste ud til Banegaarden. Begravelsen skete i Kolding den 5. December. Graven er midt paa en stor aaben Plads paa Kirkegaarden.

Men Bruset af et Junihav
ombølger Kæmpens Grav.

Denne Strofe fra Drachmanns Mindedigt er som et Eftermæle. Det bruser om Bergs Grav: »Der svulmer op et vaarfriskt Hav, hvor Berg gik i sin Grav«. Han var i Slægt med det brusende og svulmende i Menneskehjærtet, med den taktfaste, opadgaaende Rytme, som løfter et Folk i de bærende Tider. Saaledes skal han staa i Eftermælet, ikke som et Tegn til Modsigelse, men som et Tegn til Samling, ikke som en Nederlagets, men som en Sejrens Mand. Det er ikke rigtigt, hvad Høgsbro som Folketingets Formand udtalte i sin Mindetale, at »for den folke-

lige Selvstyrelse .... har han paa Grund af Tidernes Ugunst kun kunnet udrette lidt eller intet«. Han har gjort det danske Folk til det Demokrati, det nu er, han mere end nogen anden. Det vil leve længere end Nederlaget i Kampen med Provisoriet. Det vil leve, naar Estrups Gerning forlængst er død. Det vil ogsaa leve, naar Enkelthederne i Bergs politiske Gerning forlængst er glemte.

Thi det er det mærkelige ved denne Politiker, at opløst i Enkeltheder bliver hans Gerning saa fuld af Fejlgreb, at den næsten synes mislykket, men taget under eet bliver den en enestaaende Indsats i vort nationale Liv. Styrken, Omfanget af og Uafholdenheden i hans Paavirkning kan have gjort meget. Man kan henvise til de Tusinder af Mile, han har rejst som Agitator og Taler, til det Net af Blade og Foreninger, hvormed han har omspændt Landet. Der var noget kæmpemæssigt i Bergs Dimensioner, i et saa lille Land fyldte han umaadeligt. Men det kvantitative forklarer langt fra Sagen. Der maa ogsaa have været en Egenskab i Bergs politiske Arbejde, hvoraf dette Gennembrud, som den Bergske Politik betyder, forklares, og som ingen Vippen op og ned kunde standse i hans levende Live, og intet Tilbageslag har mødt efter hans Død.

Han var folkelig, dette er Sagen, og hans Folkelighed havde en til det danske Folk særlig tilpasset Natur. Han var derfor altid i Plan med sit

Folk. Han gik, naar det gjaldt Ideer og Følelse, netop saa højt, som det passede dette Folk, og naar det gjaldt selviske og nære Formaal, blev han ikke mere materiel end Folket ønskede og forstod. Hvilken anden Art Folkelighed, man vil stille op ved Siden af hans, den grundtvigske, den radikale, den national-liberale, den bliver tillavet og uvederhæftig i Sammenligning dermed.

Skønt han ved sin Død ikke efterlod sig et stort og samlet Venstre, men kun en Sekt ved Navn Bergianere, er han dog den Venstrefører, der havde mest i sig af et »Enhedsmærke«. Det Grundtvigske Venstre og det Hørupske Venstre betegnede hver for sig en Ensidighed. Berg derimod forenede og forsonede i sin Virken begge Elementer. Og hvis man havde givet ham Lejlighed til at gøre et Forsøg, vilde han, saa konservativ han var, og i saa meget Talsmand for det almene og anerkendte, rimeligvis ogsaa kunne være bleven et Udtryk for store Dele af Højre. Begivenhederne kom mere til at fremhæve det begrænsede og personlige i Bergs Virken; naar hans Historie endnu ikke er skrevet, er det maaske ogsaa af Frygt for, at den skal fremhæve de samme Træk, og naar hans Modstandere har saa ondt ved at yde ham Retfærdighed, er det, fordi de faar fat alene paa disse Træk. Naar man vil bedømme ham ret, maa man lægge Tyngdepunktet i hans Politik fra Rigsdagen ud i Befolkningen. Og den Vækst, hans Politik bestandig

har haft derude, den Harmoni, denne Politik bestandig viser sig at være i med Folkets umiddelbare Opfattelse, og som sikrer den mod Tilbageslaget, vil længe, meget længe endnu lade et Brus af menneskeligt Liv og menneskelig Vilje synge om hans Minde og forkynde, hvor meget han har udrettet i sit Folk.

HENVISNINGER.

1.

S. 10. L. 1 fr. o. Begtrup: Christen Berg. S. 5—7. L. 9 fr. o. Samme Værk. S. 3. L. 9 fr. n. Kolding Folkeblad 19. Decbr. 1874. **S. 11.** L. 9 fr. o. Smstds. L. 11 fr. o. Begtrup: Christen Berg **S. 12.**

2.

S. 13. L. 10 fr. n. Begtrup: Christen Berg S. 17. L. 3. fr. n. Kolding Folkeblad 19. Decbr. 1874. **S. 14.** L. 6 fr. o. Begtrup: Christen Berg S. 20. L. 9 fr. o. Samme Værk S. 18. L. 2 fr. n. S. V. S. 21—27. **S. 15.** L. 2 fr. o. S. V. S. 28—37. L. 15 fr. o. S. V. S. 35. L. 18 fr. o. S. V. S. 32. **S. 16.** L. 6 fr. o. S. V. S. 37. L. 10 fr. n. S. V. S. 67. **S. 17.** L. 1 fr. o. S. V. S. 96. L. 4 fr. n. S. V. S. 108. **S. 18.** L. 10. fr. o. Kolding Folkeblad 19. Decbr. 1874. **S. 19.** L. 9 fr. o. Begtrup: Christen Berg S. 126. **S. 20.** L. 7 fr. o. S. V. S. 138 [illegible] og 264 269. L. 3 fr. n. S. V. S. 146—166. **S. 21.** L. 13 fr. o. S. [illegible] S. [illegible]02 og 209. **S. 22.** L. 14 fr. o. S. V. S. 184. L. 4 fr. n. S. V. S. 177—178. **S. 23.** L. 13 fr. o. S. V. S. 186. **S. 24.** L. 10 fr. o. S. V. S. 26—27,

3.

S. 24. L. 6 fr. n. Begtrup: Christen Berg S. 296. **S. 26.** L. 9 fr. o. S. V. S. 300, 309, 311. L. 14 fr. o. Folketingstid. 1866. Overordnl. Saml. Sp. 300. L. 8 fr. n. Smstds. Sp. 309. L. 6 fr. n. Smstds. Sp. 66 og 300. **S. 27.** L. 1 fr. n. Begtrup; Christen Berg S. 302. **S. 28.** L. 8 fr. o. S. V. S. 311. L. 9 fr. o. Rigsraadstid. 1864 65 2den overordn. Saml. Sp. 1365. L. 4 fr. n. Smstds. Sp. 1366. **S. 29.** L. 10 fr. o. Begtrup: Christen Berg S. 322, 325. L. 6 fr. n. Rigsraadstid. 1864—65. 3. overordn. Saml. Sp. 151 ff. **S. 30.** L. 9 fr. n. Folketingstid. 1866. Overordn. Saml. Sp. 300, 304, 310, L. 6 fr. n. Smstd. Sp. 314, L. 4 fr. n. Smstds. Sp. 310. **S. 31.** L. 4 fr. o. Smstds. Sp. 313.

4.

S. 31. L. 12 fr. n. Begtrup: Christen Berg S. 353. **S. 32.** L. 6 fr. n. Folketingstid. 1866. Overordn. Saml. Sp. 312, L. 5 fr. n. Smstds. Sp. 309, 314. **S. 35.** L. 4 og 12 fr. o. Dansk Folketid. 2. Oktbr. 1868. **S. 36.** L. 1 fr. o. Folketingstd. 1866—67 Sp. 787. **S. 37.** L. 9 fr. o. Rigsraadstid. 1865. 3. overordn. Saml. Sp. 383. L. 3 fr. n. Folketingstid. 1866—67, Sp. 175 ff. **S. 38.** Sp. 5 fr. o. Smstds. Sp. 182. L. 14 fr. o., do. 1867—68 Sp. 83 ff. **S. 39.** L. 11 fr. o., do. 1866—67 Sp. 6242 L. 13. Smstds. Sp. 7071 L. 3 fr. n. do.

1867—68 Sp. 5002 ff. **S. 40.** L. 7 fr. o. do. 1866—67 Sp. 867 L. 17 fr. o. Smstds. Sp. 3788. **S. 41.** L. 4 fr. o. do. Sp. 7900 L. 11 fr. o. Sp. 7900 L. 17 fr. o. Sp. 7901. **S. 42.** L. 6 fr. o. do. 1867—68 Sp. 738—39 L. 14 fr. o. Smstds. 738 L. 6 fr. n. Dansk Folketid. 10. Septbr. 1869.

5.

S. 45. L. 10 fr. n. Folketingstid. 1869—70 Till. A. Sp. 2745. **S. 50.** L. 8 fr. n. Begtrup: Christen Berg Pag. 289 L. 3 fr. n. Aarhus Amtstid. 17. Juni 1872. **S. 51.** L. 2 fr. n. Dansk Folketid. 18. og 25. Septbr. 1874. **S. 52.** L. 10 fr. o. Smstds 25. Septbr. 1874.

6.

S. 53. L. 8 fr. o. Folketingstid. 1869—70 S. 6798. **S. 55.** L. 8 fr. n. Folketingstid. 1873—74 Sp. 194. **S. 56.** L. 11 fr. n. do. 1872—73 Sp. 4802. **S. 57.** L. 8 fr. n. do. 1870—71 Sp. 127, 785. L. 6 fr. n. Landstingstid. 1870—71 Sp. 2615—2622. **S. 58.** L. 2 fr. o. Folketingstid. 1871—72 Sp. 3808—10. L. 9 fr. o. do. 1871—72 Sp. 151 L. 13. do. 153. L. 14 do. Sp. 6572. **S. 59.** L. 9 fr. o. do. 1872—73 Sp. 407, 4510. 1873—74 Sp. 773. L. 8 fr. n. do. 1872—73 Sp. 3474. L. 3 fr. n. do. Tillæg A. Sp. 3105. **S. 60.** L. 3 fr. o. Landstingst[illegible] 1872—73 Sp. 1129. L. 4 fr. o. Folketingstid. 1872—73 Sp. 38[illegible] 7 fr. o. Smstds. Sp. 4663. **S 61.** L. 3 fr. o. do. 1872—73 Sp. 379[illegible]. L. 9 fr. o. Smstds. Sp. 3799. L. 13 fr. o. do. 1873—74 Sp. 194. L. 16 fr. o. do. 1872—73 Sp. 3800. L. 17 fr. o. Smstds. Sp. 3801. L. 6 fr. n. Smstds. Sp. 3802. L. 5 fr. n. Smstds. Sp. 4663—75. **S. 63.** L. 14 fr. n. do. 1873—74 Sp. 90 og 278. L. 9 fr. n. do. 1872—73 Sp. 4809. **S. 65.** L. 4 fr. o. do. 1873—74, 2. Afd. Sp. 112. L. 7 fr. n. do. 1874—75 Sp. 147. **S. 66.** L. 12 fr. o. Morgenbl. 26. Septbr. 1874. L. 15 fr. o. Folketingstid. 1874—75 Sp. 1144, 1164, 1192. L. 9 fr. n. Smstds. Sp. 1270. **S. 68.** L. 13 fr. o. Morgenbl. 7. og 10. Septbr. 1875.

7.

S. 69. L. 8 fr. o. Folketingstid. 1877—78 Sp. 426. Morgenbl. 30. Dcbr. 1877 L. 10 fr. o. Folketingstid. 1877—78 Sp. 430 L. 8 fr. n. Morgenbl. 3. Jan. 1878. L. 4 fr. n. Morgenbl. 20. Novbr. 1877. **S. 70.** L. 1 fr. o. Morgenbl. 16. Oktbr. 1874. L. 12 fr. o. Morgenbl. 24. Juli 1877. L. 14 fr. n. Folketingstid. 1874—75. Sp. 1211 L. 12 fr. n. Møde i Kolding 18. Novbr. 1877. **S. 71.** L. 9 fr. o. Folketingstid. 1875—76 Sp. 462. L. 12 fr. n. Morgenbl. 3. Jan. 1878. **S. 72.** L. 6 fr. o. Morgenbl. 20. Novbr. 1877. **S. 73.** L. 8 fr. n. Morgenbl. 1. Maj 1877. **S. 74.** L. 5 fr. o. Morgenbl. 8. Maj 1878. L. 10 f. n. Morgenbl. 20. Novbr. 1877. L. 8 fr. n. Folketingstid. 1877—78 Sp. 380, 387, 426. **S. 75.** L. 3 fr. n. do. 1878—1879 Sp. 562 L. 2 fr. n. Smstds. Sp. 572. **S. 76.** L. 3 f. o. do. 1878—79 Sp. 562. L. 7 fr. o. Dansk Folketid. 28. Decbr. 1878. L. 10 fr. o. do. 11.

Jan. 1879. L. 3 fr. n. Folketingstid 1878—79 1. Afdel. Sp. 150. **S. 77.** L. 10 fr. n. Smstds. 2. Afdel. 571. **S. 80.** L. 3 fr. o. do. 1875—76 Sp. 165. L. 7 fr. o. Morgenbl. 5. Septbr. 1880. L. 13 fr. n. Folketingstid. 1881—82 Sp. 119 og 2568 (jfr. ogsaa 16. Oktbr. og 8. Decbr. 1882).

8.

S. 85. L. 14 fr. n. Folketingstid. 1879—80 Sp. 2386. L. 10 fr. n. Smstds. Sp. 2400—2402. **S. 87.** L. 1 fr. o. Morgenbl. 26. Septbr. 1880. **S. 88.** L. 5 fr. o. Folketingstid. 1880—81 Sp. 434. L. 14 fr. n. Smstds. Sp. 1305 ff.

9.

S. 90. L. 4 fr. n. Kolding Folkeblad 23. Septbr. 1873. **S. 92.** L. 10 fr. o. Smstds. L. 5 fr. n. do. 23.—26. Juli 1873. **S. 93.** L. 3 fr. o. Smstds. **S. 95.** L. 7 fr. o. Beretn. om Kbhvns. liberale Vælgerfor.'s Kasinomøde 15. Decbr. 1883 Pag. 19 og 21. L. 11 fr. n. Morgenbl. 10.—11. Febr. 1885. **S. 97.** L. 10 fr. o. Morgenbl. 1. Jan. 1884. L. 9 fr. n. Morgenbl. 16. Septbr. 1884 og Slagelseposten 15. Septbr. 1884. **S. 98.** L. 6 fr. n. Folketingstid. 1875—76 Sp. 1517. 1550. S[illegible] L. 1 fr. o. Smstds. 1513. L. 3 fr. o. do. 1882—83 Sp. 3365 ff. L. [illegible] fr. o. Smstds. Sp. 3477 ff. L. 13 fr. n. do. 1875—76 Sp. 1519. L. 10 fr. n. do. 1882—83 Sp. 3477. L. 6 fr. n. do. 1875—76 Sp. 2124. L. 2 fr. n. Smstds. Sp. 2125. **S. 100.** L. 5 fr. o. Smstds. Sp. 2123. L. 13 fr. o. do. 1882—83 Sp. 3365 ff. L. 10 fr. n. Smstds. L. 7 fr. n. Smstds. Sp. 3432. **S. 101.** L. 6 fr. o. do. 1872—73 Sp. 1155 ff. **S. 102.** L. 12 fr. n. do. 1889—90 Sp. 351 og Frederiksborg Amts Avis 25. Septbr. 1888. L. 3 fr. n. Morgenbl. 4.—5. Oktbr. 1884.

10.

S. 104. L. 8 fr. o. Skriftlig Meddelelse af Holstein Ledreborg. L. 11 fr. o. Folketingstid. 1889—90 Sp. 352. L. 8 fr. n. Smstds. Sp. 360, 366, 364. L. 4 fr. n. Frederiksborg Amts Avis 25. Septbr. 1888. **S. 105.** L. 2 fr. o. Smstds. 22. Septbr. 1888. **S. 106.** L. 7 fr. o. Folketingstid. 1875—76 Sp. 3612, 3643—47. L. 12 fr. o. Mundtlig Meddelelse. **S. 107.** L. 7 fr. o. Ugeskrift for Retsvæsen 1886 Pag. 492—503. **S. 109.** L. 2 fr. o. Smstds. Pag. 498. L. 8 fr. o Smstds. Pag. 500. **S. 110.** L. 10 fr. n. Folketingstid. 1885—86 Sp. 421—457. L. 7 fr. n. Morgenbl. 26. Jan. 1886. **S. 111.** L. 7 fr. o. Morgenbl. 23. Maj 1886. L. 9 fr. n. Morgenbl. 26. Juli 1886. L. 6 fr. n. Kolding Folkebl. 2. Aug. 1886. L. 1 fr. n. Morgenbl. 26. Juli 1886. **S. 112.** L. 10 fr. n. Morgenbl. 14. Febr. 1885. **S. 113.** L. 15 fr. n. Frederiksborg Amts Avis 23. Septbr. 1888. L. 12 fr. n. Smstds. L. 9 fr. n. Smstds 22. Septbr. 1888. **S. 115.** L. 6 fr. o. Folketingstid. 1886—87 Sp. 3588.

11.

S. 116. L. 1 fr. o. Kolding Folkebl. 15. Juni 1887. L. 10 fr. o. Frederiksborg Amts Avis Oktbr. 1887 og Morgenbl. Septbr. 1887. **S. 118.** L. 4 fr. o. Folketingstid. 1887—88 Sp. 207. L. 12 fr. n. Smstds. Sp. 269. **S. 119.** L. 8 fr. o. Morgenbl. 21. Aug. 1888. (Refer. af et Møde i Skjern). L. 8 fr. n. Folketingstid. 1887—88 Sp. 269, 307.

12.

S. 122. L. 6 fr. o. Kalenderen »Danmark« 1893. **S. 125.** L. 1 fr. o. Det Ny Aarh. 2den Aarg. II, 1905, S. 89. **S. 126.** L. 12 fr. o. Folketingstid. 1891—92 Sp. 987. L. 6 fr. o. Hørup i Skrift og Tale II, Pag. 389. **S. 127.** L. 6 fr. o. Venstrebladet 24. Novbr. 1891. L. 9 fr. n. Kolding Folkebl. 30. Novbr. 1891. **S. 129.** L. 5 fr. o. »Politiken« 1. December 1891. L. 1 fr. n. Folketingstid. 1891—92 Sp. 1575.

KILDER OG LITTERATUR

Da der hverken foreligger en Skildring af Berg som Politiker eller en fuldstændig Skildring af hans Levned, har nærværende Skildrings Kilder været selve Rigsdagstidende, Aviserne og de politiske Pjecer, hvor først og fremmest Bergs egne Taler og Artikler findes, dernæst Referater af hans Taler, endelig samtidige Politikeres Udtalelser vedrørende ham og hans Politik. En Undtagelse herfra maa dog gøres for de to første Afsnits Vedkommende, tildels ogsaa for det tredies, hvor Skildringen støtter sig til Holger Begtrups Bog: Christen Berg (Kbhvn. 1896, Gyldendal), der skildrer Bergs Liv og politiske Udvikling fra hans Fødsel (1829) til 1866. Utrykte Kilder har ikke, eller saa godt som ikke, staaet til Forfatterens Disposition.

Hvad Litteraturen om Berg i øvrigt angaar, er den meget sparsom. Af de Mindeartikler, Taler og Digte, der fremkom ved hans Død, er de vigtigste samlede i en Bog: Øjebliksbillede af C. Berg, tegnet af den danske Presse, 1891. I samme Anledning udgaves: Til Minde om Folketingsmand C. Berg, udgivet af hans Partifæller paa Rigsdagen ved H. Nutzhorn, 1892. Endvidere kan nævnes: C. C. Clausen i »Vore store Mænd udgaaede fra smaa Hjem«, 1897, Pag. 90—184 og Holger Begtrup i Højskolebladet 21. Maj 1886.